СТАРИ СРПСКИ АРХИВ

КЊИГА 12 (2013)

Овај број часописа Стари српски архив штампан је уз финансијску помоћ Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, у склопу пројекта Српско средњовековно друштво у писаним изворима (ев. бр. 177025)

УДК 930.2:003.074(=163.41) ISSN–1451–3072

Универзитет у Београду
Филозофски факултет

Филозофски факултет у Бањој Луци
Филозофски факултет у Источном Сарајеву
Међуопштински историјски архив у Чачку

СТАРИ СРПСКИ АРХИВ

КЊИГА 12 (2013)

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
Андрија Веселиновић

УРЕДНИЦИ
Синиша Мишић, Татјана Суботин Голубовић

Београд 2013

CDU 930.2:003.074(=163.41) ISSN–1451–3072

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOSOPHY

Faculty of Philosophy of Banja Luka
Faculty of Philosophy of Istočno Sarajevo
Inter-municipal historical archive in Čačak

OLD SEBIAN ARCHIVES

VOLUME 12 (2013)

Belgrade 2013

САДРЖАЈ

ДИПЛОМАТИЧКА ГРАЂА

CONTENTS

DIPLOMATIC MATERIAL

ДИПЛОМАТИЧКА
ГРАЂА

Стари српски архив, књ. 12, стр. 9–19

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"12"
091=163.41"12"

Ивана Равић[*]

Београд

ДВЕ ПОВЕЉЕ ХУМСКОГ КНЕЗА АНДРЕЈА ДУБРОВАЧАНИМА[**]

[1214–1235] (I), [1247–1249] (II)

Сажетак: Андреј, велики хумски кнез, издао је две повеље Дубровчанима у првој половини XIII века. Прву, за време управе дубровачког кнеза Јована Дандола, а другу, заједно са својим синовима Богданом и Радославом, за време кнеза Јакова Делфина. Садржај им се у великој мери подудара, и њима хумски кнез обећава мир, слободу кретања и трговине, праведно решавање спорова и да неће склапати савезе против града Дубровника.

Кључне речи: кнез Андреј, кнез Јован Дандоло, кнез Јаков Делфино, жупан Богдан, жупан Радослав, властела, Дубровник, Хум.

Две повеље кнеза Андреја представљају прва непосредна сведочанства о дипломатским односима између *Кнежевства Хумског и Дубровника* након два уговора која је крајем XII века склопио његов отац кнез Мирослав, први 1186. године заједно са својом браћом, великим жупаном Стефаном Немањом и кнезом Страцимиром, а други самостално 1190. Иако оба уговора с краја XII века садрже и одредбе које се тичу положаја и права Дубровчана у Хумској земљи и обрнуто, ипак је сваки од њих био последица посебних политичких околности.[1] На-

[*] истраживач-докторанд, стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Ел. пошта: ivanaravic@gmail.com

[**] Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

[1] Наиме, уговор из 1186. г. настао је као последица окончања ратних дејстава између Србије и Дубровника, док је уговор хумског кнеза Мирослава из 1190. г. настао како би он себи обезбедио уточиште у граду Дубровнику, В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник средњовековних ћириличких повеља и писама, Србије, Босне и Дубровника* I (1186–1321), Београд 2011, 45–48, 55–57; И. Равић, *Уговор хумског кнеза Мирослава и Дубровчана*, ССА 11 (2012) 11–23; *ИСН* I, 253–254, 261.

супрот томе, садржај обе Андрејеве повеље не указује на конкретне политичке прилике као позадину њиховог настанка.

Прва од њих може се датирати само у широки временски оквир кнежевања Јована Дандола у Дубровнику, између 1214. и 1235. године. Повељу је издао самостално, премда је, као што је добро познато, у то време кнез Андреј делио власт над Хумском земљом са своја два старија брата, Петром (умро 1226/27) и Тољеном (умро 1239).[2] У садржају повеље не могу се пронаћи елементи за њено прецизније датирање.[3]

Друга повеља може се као и прва датирати једино према владавини дубровачког кнеза коме је упућена, само што је у овом случају тај оквир знатно ужи – Јаков Делфино био је дубровачки кнез од 1247. до 1249.[4] Садржај ове повеље се у великој мери подудара са садржајем претходне. Главна разлика је у томе што у овој повељи хумски кнез Андреј уз своје име наводи и имена својих синова жупана Богдана и Радослава, и што на крају садржи имена хумске властеле. Добри односи између Хума и Дубровчана достићи ће свој врхунац за време Андрејевог сина жупана Радослава који је, иако рођак и удеони кнез српског краља Стефана Уроша I, у рату између Дубровчана и поменутог краља отворено стао на страну првих.[5]

I
Повеља хумског кнеза Андреја дубровачком кнезу Јовану Дандолу, властели и Општини дубровачкој

Опис исправе

Исправа је сачувана у оригиналу и чува се у фонду Државног архива у Дубровнику (DAD, Acta et diplomata XIII, 226).[6] Документ је на-

[2] *Thomae archidiaconi Spalatensis Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum*, edd. O. Perić. D. Karbić, M. Matijević Sokol, J. Ross Sweeney, Budapest – New York 2006, 210, 228; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996, 51–52.

[3] Ранији издавачи различито су се опредељивали по питању датирања повеље, в. М. Кос, *Дубровачко-српски уговори до средине XIII века (дипломатичка студија)*, Глас СКА 123 (1927) 41 и В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник повеља и писама* I, 131.

[4] У досадашњим збиркама издавачи су се опредељивали за 1248. или 1249. године, односно за цео период 1247–1249. г., в. Кос, *Дубровачко-српски уговори*, 42; В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник повеља и писама* I, 185, осим С. Новаковића, *Законски споменици*, 143–144, који повељу датира у 1240.

[5] В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник повеља и писама* I, 205–209; V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808*. I, Zagreb 1980, 85–87; *ИСН* I, 349; Мишић, *Хумска земља*, 53; М. Благојевић, *Велики кнез и земаљаски кнез*, ЗРВИ 41 (2004) 303–304.

[6] Снимак оба документа прибављен је љубазношћу колеге др Дејана Јечменице.

писан на пергаменту дужине 220 мм и ширине 170 мм, црним мастилом, читким уставним писмом и броји 16 редова. Печат је сачуван, али одвојен од исправе за коју је био привезан плавом врпцом. Оригиналан је и начињен од воска, пречника око 25 мм. Представа на печату се не разазнаје. На полеђини документа не постоји никакав запис.

Ранија издања

П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 6, № 4; P. J. Šafařik, *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův*, Praze 1873, 10, № 8; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 24, № 29; G. Wenzel, *Codex diplomaticus Arpadianus* II, Budapest 1873, 340–341, № 233; V. Jagić, *Primĕri starohèrvatskoga jezika* II, Zagreb, 1866, 141–142; V. Bogišić, *Pisani zakoni na slovenskom jugu*, Zagreb 1872, 79 (извод); I. Kukuljević, *Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, saeculi XIII, Zagrabiae 1896, 90, № 313 (регест на латинском); T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* III, 432, № 374; С. Новаковић, *Законски споменици*, 143 (извод); Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 4–5, № 7; В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник повеља и писама* I, 131–132, № 28.

Текст исправе

+ **Вь име Ѡ(ть)ца и С(ы)на и С(ве)таго Д(ȣ)ха. И к[н]езь вели** |2| **хльмьскы Ꙗньдрѣи, сь всѣми властелы** |3| **своими, кльнȣ се кнезȣ дȣбровьчькомȣ** |4| **Жань Даньдолȣ и властеломь дȣбровьчьки**|5|**мь и всѣи Ѡбькинѣ градьскои ȣ Г(оспод)а Б(ог)а и ȣ С(ве)то Ѥва**|6|**нг(е)лие, и ȣ ч(ьс)тьны животворещи кр(ь)сть Г[оспо]д[ь]нь и ȣ т͠иі с(ве)тыхь** |7| **ѡ(ть)ць иже ȣ Никеи да имаю мирь с вами ȣ вѣки, како сȣ и м**|8|**ои старѣ имали с вашими старѣишими ȣ стары законь. Да вы ѥ** |9| **ѡтворена зем(ь)ла моѣ ȣ всѣхь вашихь печалехь, а правина да есть.** |10| **Ꙗ вашь ч(ь)ловѣкь ки приде ȣ зем(ь)лю мою неволовь, комȣ е иска**|11|**на правина и неиспльнена мȣ бȣде, да стане и да ȣч[и]ни правинȣ.** |12| **Ꙗке ли приде такь члов(ѣ)кь комȣ не искана правина, да мȣ се не ȣ**|13|**зьме ни тьн[ь]кь**[7] **коньць докȣ поиде ȣ свое мѣсто и тамо да ȣчи**|14|**ни правинȣ по томь. И да не придȣ врьхь вась с вашимь вр**|15|**агомь. Ꙗко ли сиѥ прѣстȣплю да ме сьпне Б(ог)ь, с(ве)та Б(огороди)ца** |16| **и вси с(ве)ты.**

---

[7] В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник повеља и писама* I: **нить нкь.**

Превод

У име Оца и Сина и Светога Духа. Ја, кнез велики хумски Андреј са свом властелом својом, кунем се кнезу дубровачком Јовану Дандолу и властели дубровачкој и свој Општини градској у Господа Бога и у Свето Јеванђеље и у Часни, Животворећи Крст Господњи и у 318 Светих Отаца у Никеји, да ћу имати мир с вама у векове, како су имали и моји стари с вашим старима по старом закону. Да вам је отворена моја земља за све ваше послове, и да буде правда. А ваш човек који дође у моју земљу у невољи, који је био позван на суд и правда му не буде испуњена, да остане и да учини правду. Ако ли дође такав човек који није био позван на суд, да му се не узме ни танак конац док не пође у своје место и тамо потом да учини правду. И нећу ићи против вас с вашим непријатељем. Ако ли ово преступим да ме Бог казни, Света Богородица и сви свети.

II
Повеља хумског кнеза Андреја дубровачком кнезу Јакову Делфину, властели и Општини дубровачкој

Опис исправе

Исправа је сачувана у оригиналу и чува се у фонду Државног архива у Дубровнику (DAD, Acta et diplomata XIII, 227). Повеља је написана на пергаменту димензија 330 мм и 260 мм, црним мастилом, уставним писмом својственим хумској канцеларији. Броји укупно 30 редова. Печат је откинут, али сачуван, премда не у целини. Оригиналан је и начињен од воска пречника око 55 мм. Представа орла налази се на аверсу, а око ње стоји натпис на чијем се сачуваном делу разазнаје део титуле хумског кнеза Андреја: ... **вєлии хльмьс**…, свакако од **Андрѣи кнєзь вєлии хльмски**. За документ је печат био привезан црвеном врпцом састављеном од више нити, чији су остаци видљиви како на пергаменту, тако и на самом печату. На полеђини документа нема записа.

Ранија издања

П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 14–15, № 15; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 34–35, № 40; I. Kukuljević, *Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 171–172, № 578 (регест на латинском); T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* IV, 414–415, № 360;

С. Новаковић, *Законски споменици*, 143–144 (извод); Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 5–6, № 8; В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник повеља и писама* I , 185–186, № 49.

Текст исправе

Вь име Ѡ(ть)ца и С(ы)на и С(ве)тага Д(ȣ)ха. Ѣ кнезь вели хльмьски Аньдрѣи, с моим|2|и сыньми жȣпаномь Богданомь и сь жȣпаномь Радославомь, и |3| сь моими властелы, ки соу здѣ подьписани, кльнемо се кнезоу доу|4|бровьчкомоу Ѣковоу Дальфиноу и властелемь доубровьчкимь и |5| вьсѣи Ѡбкинѣ градьскои ȣ Г[оспо]д[и]на Б(ог)а и ȣ с(ве)то Евнгелие(!) и ȣ чьст(ь)ны |6| и животворещи кр(ь)сть Г[оспо]д[ь]нь и ȣ т҃ии с(вет)ыхь ѡт(ь)ць иже ȣ Никеи |7| да имамо мирь с вами ȣ вѣки, како соу имали и наши старѣш|8|и с вашими старѣшими ȣ стары законь. Да вы е ѡтворена наша |9| земла ѡ вьсѣх вашихь печалехь и да и да(!) си идоу Доубровчане |10| по нашѣи земли сь своимь добыткомь и сь своими рѣчми, с|11|п(а)сени боудоу стоеке, придоуке, поидоуке, а правина да есть. А |12| вашь чл(о)в(ѣ)кь ки приде ȣ нашȣ землю неволовь, комоу е искан|13|а правина и неиспльнена боуде, да стане и да ȣчини прави|14|ноу. Ако ли приде такь чл(о)в(ѣ)кь комоу не искана правина, да |15| моу се не ȣзме ни тьнькь коньць докоу поиде ȣ свое мѣсто и|16| тамо да ȣч[и]ни правинȣ потомь. И да не придемо на вась с ваш|17|имь врагомь. А да се нѣкоѣ кривина меѣю нами ȣчини, да |18| се с правиновь исправи ȣ стары законь, а мирь да се не роу|19|ши.

Си соу Хльмлане кои се клеше: Хрелко Раст|20|имирикь, Добровить Радовчикь, Хрела Стѣпковикь, Ѡд|21|оумысль и Стрѣзимирь Адамовика, Чепрьна Ѡсиликь, |22| Храниславь Прьвославикь, Бигрѣнь Мрьѣикь, Добромы|23|сль Побратовикь, Десѣнь Беривоевикь, Радовань При|24|быдроужикь, Хрела Десавчикь, Прибѣнь Злошевикь, Ѳ|25|ома Чоупетикь, Гальць Вльксаникь, Хрела Хранидроу|26|жикь, Прѣдиславь Вылькмирикь, Воимирь Вльктикь, |27| Б(о)гдань Добромирикь, Хрьватинь Тоурбикь, Прьвос|28|лавь Проданьчикь, Братославь Вльковикь, Берко Ра|29|дованикь. Ако ли сие прѣстоупимо да ны Б(ог)ь сьп|30|не и с(ве)та Б(огороди)ца и вси с(ве)ти. + Крьст кнеза Андрѣга.

Превод

У име Оца и Сина и Светога Духа. Ја, кнез велики хумски Андреј с мојим синовима, жупаном Богданом и жупаном Радославом, и с мојом властелом, која је овде потписана, кунемо се кнезу дубровачком Јакову Делфину и властели дубровачкој и свој Општини градској у Господа Бога и у Свето Јеванђеље и у Часни и Животворећи Крст Господњи и у 318 Светих Отаца у Никеји, да ћемо имати мир с вама у векове, како су имали и наши стари с вашим старима по старом закону. Да вам је отворена наша земља за све ваше послове, и да иду Дубровчани по нашој земљи са својим добитком и својим стварима, да буду безбедни било да остају, долазе, одлазе, и да буде правда. А ваш човек који дође у нашу земљу у невољи, који је био позван на суд и правда не буде испуњена, да остане и да учини правду. Ако ли дође такав човек који није био позван на суд, да му се не узме ни танак конац док не пође у своје место и тамо потом да учини правду. И нећемо ићи на вас с вашим непријатељем. А ако се нека неправда међу нама учини, да се правдом исправи по старом закону, а мир да се не руши.

Ово су Хумљани који се заклеше: Хрелко Растимирић, Добровит Радовчић, Хрења Степковић, Одумисл и Стрезимир Адамовићи, Чепрна Осилић, Хранислав Првославић, Бигрен Мрђић, Добромисл Побратовић, Десен Беривојевић, Радован Прибидружић, Хрења Десавчић, Прибен Злошевић, Тома Чупетић, Галац Вуксанић, Хрења Хранидружић, Предислав Вукмирић, Војимир Вуктић, Богдан Добромирић, Хрватин Турбић, Првослав Проданчић, Братослав Вуковић, Берко Радованић. Ако ли ово преступимо да нас Бог казни и Света Богородица и сви свети. + Крст кнеза Андреја.

Дипломатичке особености

Две повеље које је Дубровчанима издао хумски велики кнез Андреј потекле су по свој прилици из тек створене хумске канцеларије. На тај закључак упућује сама форма исправа која подражава дубровачке, односно италијанске формуларе, мада има елемената који су преузети из рашких.[8] Повеље су писане на народном (говорном) језику.[9] Нису датиране, тако да се хронолошки могу одредити само према

[8] Кос, *Дубровачко-српски уговори,* 64–65; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици* 18. *Канцеларије,* Глас СКА 156 (1933) 54.

[9] О особеностима језика и правописа повеља в. П. Ивић, В. Јерковић, *Правопис српскохрватских ћирилских повеља и писама XII и XIII века,* Нови Сад 1981, 200.

помену дубровачких кнежева којима су упућене – Јована Дандола (1214–1235) и Јакова Делфина (1247–1249).

Обе исправе почињу вербалном инвокацијом, с тим што прва, за разлику од друге, има и симболичку инвокацију у виду знака крста. Затим у обе следи интитулација која је слична интитулацији савремених босански повеља.[10] У првој се уз великог кнеза Андреја помиње и његова властела, док се у другој осим властеле помињу и његови синови жупани Богдан и Радослав. Инскрипција у обе повеље је иста и као дестинатари се наводе дубровачки кнез, властела и Општина, с тим што је у првој поменут кнез Јован Дандоло, а у другој Јаков Делфино. Уз инскрипцију иде и заклетва, што је карактеристика босанских, дубровачких, неких рашких повеља тог времена, као и каснијих хумских,[11] а у њој се спомињу Господ Бог, Свето Јеванђеље, Часни и Животворећи Крст и 318 Светих Отаца у Никеји. Наведени елементи заклетве јасно упућују на утицај српске дворске канцеларије.[12] Њој следи експозиција, такође идентична у обе повеље, и њом се хумски велики кнез Андреј позива на *старе законе* који су постојали између Хума и Дубровника и на њима заснива одребе које чине диспозицију повеља.

У диспозицији и једне и друге повеље наводи се да ће се чувати мир између Хумске земље и Дубровника, гарантује се Дубровчанима слобода кретања и трговине и посебно се обећава сигурност у Хуму и праведно решавање судских спорова. Сем тога, кнез Андреј обећава Дубровчанима да се неће удруживати са њиховим непријатељима. У другој повељи се додатно оснажује одредба о безбедности Дубровчана и њихове робе у Хумској земљи (*...и да иду Дубровчани по нашој земљи са својим добитком и својим стварима, да буду безбедни било да остају, долазе, одлазе...*). Диспозиција друге повеље завршава се одредбом, које нема у првој повељи, о праведном решавању судских спорова између Хумске земље и Дубровника – *ако се нека неправда међу нама учини, да се правдом исправи по старом закону* – што се највероватније односи на установу станка.[13] На крају се у првој

---

[10] В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник повеља и писама* I, 139–142, 153–155, 181–183.

[11] Исто, 85–87, 133–136, 139–142, 153–155, 173–178, 181–183, 205–209; Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици* 3. *Инскрипција*, Глас СКА 92 (1913) 185–186.

[12] В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник повеља и писама* I, 86, 174.

[13] Уп. *Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272*., edd. V. Bogišić, C. Jireček, Zagrabiae 1904, III, § 51, pp. 76–77; Кос, *Дубровачко-српски уговори*, 59–61; К. Јиречек, *Историја Срба* II, Београд 1952², 137–141; *ЛССВ*, 696–698 (С. Ћирковић).

повељи кнеза Андреја из 1214–1235. године наводи само санкција и нема потписа кнеза Андреја, док се у есхатоколу друге Андрејеве повеље из 1247–1249. најпре наводе имена сведока, хумске властеле – њих двадесет тројице, а потом долази санкција истоветна као и у претходној повељи и потпис кнеза Андреја.

Важнији појмови и установе

Следећи појмови већ су објашњени у претходним бројевима *Старог српског архива*: **кнез**, **дубровачки кнез**, **жупан**, **властела**, **властела у Дубровнику**, према *Прегледу*, ССА 10 (2011) LVI–LVIII.

Просопографски подаци

Андреј, I (документ), 2 (ред у изворнику); II, 1, 29 – хумски велики кнез, син хумског кнеза Мирослава и сестре бана Кулина. Први пут се спомиње у документу из 1214–1235. издатом Дубровчанима. Власт над Хумском земљом у почетку је делио са својом браћом Петром и Тољеном. Према Мавру Орбину, кнез Петар повео је борбу против кнеза Андреја, али је овај имао помоћ Стефана Првовенчаног и његовог сина Радослава. Након извојеване победе над кнезом Петром, кнезу Андреју су, пише Орбин, припале жупе Попово, сланско Приморје и Стон. Сам је господарио целокупном хумском територијом од 1239. У рату који се водио између Трогира и Сплита (1242–1244) велики кнез Андреј ставио се на страну Сплита. Није јасно да ли је повељу којом Трогиране ослобађа оброка издао пре или након овог сукоба. Последњи пут се спомиње у исправи из 1247–1249. издатој Дубровчанима. Имао је три сина, Богдана, Радослава и Ђорђа и кћер Вукосаву, која је била удата за дубровачког властелина Барбу Крусића.

Извори и литература: E. Fermendžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752*, Zagrabiae 1892, 12; G. Čremošnik, *Kancelarijski i notarski spisi* I, Beograd 1932, 26, 36; *Thomae archidiaconi Spalatensis Historia Salonitanorum*, 186–188, 194, 210, 218, 228; М. Орбин, *Краљевство Словена*, Београд 2006, 21–22, 189–190; В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник повеља и писама* I, 131–132, 157–158, 185–186; К. Јиречек, *Тољен син кнеза Мирослава хумског*, Зборник Константина Јиречека I, прир. М. Динић, Београд 1959, 438–441; *ИСН* I, 302, 313; С. Мишић, *Хумска земља*, 49, 50–54, 70, 110–111; М. Благојевић, *Велики*

кнез и земаљски кнез, ЗРВИ 41 (2004) 302–304; *СБР* 1,170–171 (С. Ћирковић).

Богдан, II, 2 – жупан, син хумског великог кнеза Андреја. Помиње се у другом акту из 1247–1249. године, умро је убрзо потом. Имао је сина Твртка. Његови наследници помињу се као господари жупе Попова.

Извори и литература: В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник повеља и писама* I, 185–186; К. Јиречек, *Историја Срба* I, Београд 1952[2], 178; С. Мишић, *Хумска земља*, 52–54, 110–111; *СБР* 1, 592 (С. Ћирковић).

Радослав, II, 2 – жупан, син хумског великог кнеза Андреја. Помиње се у акту из 1247–1249. Склопио је уговор са Дубровчанима 22. маја 1254. године којим се ставио на страну Дубровчана и бугарског цара Михаила Асена против српског краља Стефана Уроша I. У том уговору назива се и вазалом угарског краља. То је уједно и његов последњи помен у изворима. Господарио је Западним Хумом, од Неретве до Цетине.

Извори и литература: В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник повеља и писама* I, 185–186, 207–209; *ИСН* I, 349; С. Мишић, *Хумска земља*, 52–53, 111; М. Благојевић, *Велики кнез и земаљски кнез,* ЗРВИ 41 (2004) 304.

Јован Дандоло, I, 4 – кнез дубровачки, из млетачког патрицијског рода Дандоло. Као дубровачки кнез први пут се помиње у једном документу из 1214. За време свог дугог кнежевања имао је развијене односе са владарима суседних српских земаља. Њему су упућене бројне исправе тадашњих српских, босанских и хумских владара. Често је одлазио у Млетке и одржавао је везе са другим италијанским градовима. Постоје подаци који сведоче да му Дубровчани нису редовно исплаћивали приходе. Коначно је напустио Дубровник и вратио се у Млетке 1235. Након његове дуге управе, Млечани су увели правило да у Дубровник шаљу кнежеве на сваке две године.

Извори и литература: T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* III, 125, 133–136, 140, 178, 216, 218, 279–280, 292, 308, 312–313, 345, 361, 403, 413, 427, 431–432; В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник повеља и писама* I, 85–87, 131–132, 133–136, 139–140; V. Foretić, *Povijest Dubrovnika* I, 62–63.

Јаков Делфино, II, 4 – кнез дубровачки од 1247. до 1249. из млетачке породице Делфино. Био је у лошим односима са краљем Урошем I, јер је по среди био црквени спор између Барске и Дубровачке архиепи-

скопије. Добре односе имао је са баном Матејом Нинославом и хумским великим кнезом Андрејем.

Извори и литература: В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник повеља и писама* I, 181–183, 185–186; *СБР* 3, 150–151 (С. Ћирковић).

Прибен Злошевић, **Предислав Вукмирић и Берко Радованић**, II, 23–28 – хумска властела, која се осим у повељи из 1247–1249. помиње и у уговору хумског жупана Радослава и Дубровчана од 22. маја 1254. године.

Извори и литература: В. Мошин, Д. Синдик, С. Ћирковић, *Зборник повеља и писама* I, 185–186, 209.

Остала хумска властела, поменута у овом документу, не помиње се у другим сачуваним изворима.

Ivana Ravić
Belgrade

TWO CHARTERS OF THE PRINCE OF HUM ANDREJ TO THE RAGUSANS

[1214–1235] (I), [1247–1249] (II)

Summary

The great Prince of Hum Andrej issued two charters to the people of Dubrovnik, in which he offered them privileges in the land of Hum, promising peace, freedom of movement and commerce and righteous legal conflict resolutions. It is mentioned in both charters that the Principality of Hum would not make alliances against the city of Dubrovnik. The second charter mentions not only Prince Andrej but also his sons, princes (župans) Bogdan and Radoslav, as well as twenty three other names of the noblemen of Hum.

Unfortunately, the charters are not dated. However, we can place the first charter in the period between 1214 and 1235, and the second between 1247 and 1249, when princes of Venice Giovanni Dandolo, mentioned in the first, and Jakov Delfino, mentioned in the second charter, ruled.

Key words: prince Andrew, prince Giovanni Dandolo, prince Jakov Delfino, prince Bogdan, prince Radoslav, nobility, Dubrovnik, Hum.

Стари српски архив, књ. 12, стр. 21–29

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1343"
091=163.41"1343"

Синиша Мишић[*]

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

ХРИСОВУЉА КРАЉА СТЕФАНА ДУШАНА СТАРЦУ ГРИГОРИЈУ[**]

1343, мај 19.

Сажетак: Рад се бави хрисовуљом краља Стефана Душана старцу Григорију од 19. маја 1343. године. Њоме је овом старцу на доживотно уживање уступљена стара црква Светог Петра Коришког, јер је он приложио Светим Арханђелима нову цркву Светог Петра у селу Кориши. Повеља је оригинал без печата, настао у складу са правилима српске канцеларије.

Кључне речи: црква, Свети Петар Коришки, хрисовуља, Хиландар, Григорије, Стефан Душан, Призрен.

Опис исправе

Хрисовуља је написана на пергаменту ширине 322 и дужине 553 мм, писана је уставним писмом, црним мастилом, у 43 реда, не рачунајући и два реда потписа. Симболичка инвокација на почетку и пре потписа, иницијали и потпис исписани су црвеним мастилом. Печата нема, али је остало пет ромбоидних рупица за врпцу висућег печата.[1]

Хрисовуља је датирана месецом, даном и годином од стварања света. На полеђини стоји белешка писана руком монаха Никандара: **Сеи хрисовȣль есть краал Стефана** (руком XX века: Душана) **и дань есть церкви С(ве)таго Архангела оу Призрена града по прошенїю старца Григорїꙗ, а нее нашъ хиландарски. Тако да есть вѣдомо всѣмь.**[2]

[*] Ел. пошта: simisic@f.bg.ac.rs

[**] Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Насеља и становништво српских земаља у позном средњем веку (14–15. век)*, ев. бр. 177010.

[1] Д. Синидик, *Српска средњовековна акта*, 33.

[2] Исто, 33.

Исправа се чува у архиву манастира Хиландара, стара сигнатура № 20, топографска сигнатура А 4/8. Фотографије се чувају у НБС (Ф 2755), а фото-слајд у Архиву Србије. На основу њих приређено је ово издање.

Ранија издања

Први је хрисовуљу, али непотпуно издао Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 412–413, а затим у целини А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права*, 125–127 (бр. 63).

Текст исправе[*]

+ Благоч(ь)стно ч(и)сто и зѣло приѥтно и похвал’но вьсѣмь х(ри)с(т)олюбивимь крал(ѥ)мь, иже любити и желаниѥ |2| тепло имѣти кь с(ве)тымь и б(о)жьствнимь цр(ь)квамь, вь нихь же ѡбразь Б(о)га и чл(о)в(ѣ)ка и с(ве)тыхь ѥго |3| написають се, нь ѥже кь Б(о)гоу благочьстиѥмь и вѣрою. Тѣмь же и крал(ѥ)вс(тво) ми, помазание ми ѡт Б(о)га |4| анг(е)л(о)вѣмь прѣданиѥмь. И благочьстив’на христиꙗньства и стола с(ве)топочивьшихь кр(а)ль, лю|5|бовь теплоую кь Б(ог)оу и чьсть кь с(ве)тимь ѥго цр(ь)квамь, наипаче ѡбьнов’лениꙗ ради и помена и за|6|д(оу)шиꙗ с(ве)топочивьшыхь(ь) кр(а)ль прьвопрѣстольнихь и стола срьбьс’каго. Того ради и крал(ѥ)в(ство) ми ѡно|7|моу зи закону и прѣданию навикь, ꙗко ѡт него приѥмлющимь крал(ѥ)в(ство) ꙗже ни ѡт сего. |8| Ꙗко ѡт Ѥсеѡва корѣне избра ѡтрасль б(о)гонасажден’ноу вѣтьвь. І прѣоуноукь г(оспо)д(и)на самовла|9|ст’наго Симеѡна с(ве)т(а)го Немане, и вьноукь с(ве)т(а)го и прѣвисокаго крал(ꙗ) Оуроша и сиега Б(о)гомь по|10|ставленаго. Того ради и азь грѣш’ны и недостоини рабь Х(ри)с(т)оу Стефань четьврьти, по м(и)л(о)сти |11| благаго твоѥго ч(е)л(о)в(ѣ)колюб’ца, Б(о)гомь поставлен’наго крал(ꙗ) всѣхь ср’бьскыих(ь) и поморскихь земьл(ь), |12| м(и)лостию же кь оубогимь и щедротами кь нищимь и прочими дѣли добродѣтели покои сьт’во|13|рити, мольби же и м(о)л(и)т’ви ѡнихь кь томоу приносити. Изволи се кр(а)л(ѥ)вс(тво) ми ѥже сих(ь) добродѣтели |14| любезне ревьновати. И та в(ь)са видѣвь крал(ѥ)вс(тво) ми правовѣр’нихь и х(ри)столюбивих(ь) прародитель крал(ѥ)вс(тва) ми, |15| и како приходи крал(ѥ)вс(тво) ми оу Призрѣнь ѡб’новити и сьздати цр(ь)квь монастерь крал(ѥ)вс(тва) ми, г(осподи)на

[*] Редакција издања и превода: Т. Суботин Голубовић.

ми |16| и прѣдстателꙗ воѥводоу и чиноначел’ника неб(е)снымь силамь великыхь(ь) Ар’х(а)нг(е)ль, мѣсто себѣ по|17|коишно сът’ворити ꙗкоже соу прародителиѥ мои, с(ве)топочив’ши кралѥ, в’са оугод’на сь оусрьдиѥм’ |18| Г(о)с(по)д(е)ви своѥмоу Х(ри)с(т)оу прѣдставили. И си чьст’ни и блажен’ни и прѣпод(о)бьни стар’ць Григориѥ крал(ѥ)в’с(твоу) |19| ми говори како ѥс(ть) цр(ь)кьвь сьзидаль вь мѣстѣ рекомѣмь Кориши, сь троудомь и ѡткоупомь |20| сьзидаль и пописаль и оукрасиль наредами цр(ь)кьвныими, ꙗкоже ѥс(ть) лѣпо, паче и сь полатами |21| и сь периѡромь и сь д’вѣма виноградома, и сь млиномь и сь правинами цр(ь)кве те, не по силѣ |22| ни по ноужди, нь воломь и хотѣниѥмь ѥго приложиль, ꙗко да ѥс(ть) метохь монастироу крал(ѥ)вс(тва) ми |23| до вѣка, и да ѥс(ть) сѣдиши(!) и прѣпокоише игоуменоу крал(ѥ)вс(тва) ми и вьсеи брати, вь помень крал(ѥ)вс(тва) ми |24| до вѣка.

И видѣ крал(ѥ)вс(тво) ми срьдчьство право и любовь чистоу кь великомоу чиноначельникоу не|25|б(е)снымь силамь великих(ь) Ар(ь)х(ан)г(е)ль монастироу крал(ѥ)вс(тва) ми ѥгово самовольноѥ приложениѥ, за тои |26| крал(ѥ)вс(тво) ми сьмилосрьдовавь ѡ немь и чьстьноую ѥго старость, и в’са оугодьна твореше крал(ѥ)вс(твоу) ми сь |27| оусрьдиѥмь, ꙗкоже ѥс(ть) лѣпо. И записахь моу староу цр(ь)кьвь с(ве)таго Петра Поустиножителꙗ |28| и чоудотвор’ца, да си живе сь м(и)л(о)стию крал(ѥ)вс(тва) ми до сьвоѥго живота и да се дохрани сьмрьти, |29| а по ѥгове сьмрьти ѡноуи цр(ь)кьвь староу не ѡтнимамь ѡт Хиланьдара никамо. И сиѥ вь|30|сьписавь и оутврьждамь, сиѥ всенастоѥщеѥ златопечатьноѥ слово крал(ѥ)вс(тва) ми, ꙗко да ѥ |31| т’врьдо и неразоримо никимьре.

Аке ли се с’лоучи стар’цоу Григорию не по ноужди |32| ни по силѣ, и не оусьхоке прѣбивати оу с(ве)т(а)го Петра, нь ѡбьлюби прѣбивати вь мона|33|стири крал(ѥ)вс(тва) ми с(ве)т(а)го Арх(ан)гг(е)ла, записоуѥ моу крал(ѥ)вс(тво) ми д’ва комата, виноу до ѥгова |34| живота, да се дохрани смрьти. И сиѥ записоуѥ крал(ѥ)вс(тво) ми вь свѣд(ѣ)ниѥ вьсѣмь, да моу |35| ѥс(ть) непот’ворено до живота ѥгова.

Кьто ли се наиге ѡт таковихь име сиѥ разарати, |36| а не исьпльнꙗти ꙗкоже пише вь сиѥмь златопечатьномь христоволи, и пот’во|37|ри до ѥдине чрьте, клетьва више писан’наго на немь да прѣбиваѥть, и да ѥс(ть) при|38|честьникь Июдѣ прѣдателю Х(ри)с(то)воу, и да га оубиѥ и

порази сила ч(ь)стнаго и живо|39|т’ворещаго кр(ь)ста, и прѣч(и)стаꙗ м(а)ти Б(о)жиꙗ и велики чиноначельникь неб(е)сным |40| силамь с(ве)тыхь Ꙗрх(а)нг(е)ль да моу ѥс(ть) соупьрьникь вь д(ь)нь страш’наго соуда Х(ри)с(то)ва. И азь Стефань крал(ь) проклинамь и не бл(а)гославламь того кьто ке потворити сиѥ зла|41|топечат’ноѥ и всенастоѥще слово крал(ѥ)вс(тва) ми.

И сиѥ записа крал(ѥ)вс(тво) ми в’ лѣт(о) .ѕ҃.ѿ҃.н҃.а҃. |42| и прѣроучихь Хрьсоу писати оу Призрѣнѣ м(ѣ)с(е)ца маꙗ .ѳ҃і. д(ь)нь.

+СТ(Є)Ф(Ꙗ)НЬ БЛ(Ꙗ)ГОВѢР(Ь)НЬ КРꙖЛЬ ВСѢХ(Ь) СР(Ь)Б(Ь)С(К)ИХ(Ь) И ПОМ(О)Р(Ь)СКИХ(Ь) ЗЕМЛЬ

Превод

Побожно је, чисто и веома пријатно и за похвалу да сви христољубиви краљеви воле и имају топлу жељу усмерену ка светим црквама у којима се слика лик Бога и Човека и светих његових, не другачије него са побожношћу и вером у Бога, те тако и краљевство ми. А помазање сам примио од Бога посредством анђела, као и благочастиву хришћанску веру и престо светопочивших краљева, топлу љубав према Богу и поштовање Његових светих цркава, у првом реду обнове ради и помена и подушја првопрестолних светопочивших краљева и стола српског, а тако и краљевство ми, научено ономе закону и предању. Јер од њега примамо краљевску власт, и као од корена Јесејевог изабрао је изданак, од Бога посађену грану и праунука самовласног господина Симеона светога Немање, унука светог и превисоког краља Уроша, а и њега је Бог поставио. Стога и ја грешни и недостојни раб Христу Стефан Четврти, по милости благога Твога човекољупца, Богом постављени краљ свих српских и поморских земаља, милошћу према убогим и штедрошћу према сиромасима, као и осталим делима врлине мир чинећи, к томе приносимо молбе и молитве њихове. Одлучи краљевство ми да са љубављу о добродетељи њиховој поревнује. И пошто је видело краљевство ми сва дела правоверних и христољубивих прародитеља краљевства ми, и пошто дође краљевство ми у Призрен да обнови и сазда цркву, манастир краљевства ми, Господина и предводника војводе и чиноначелника великих небеских сила – Арханђела, да бих начинио себи место покоја, као што су и прародитељи моји светопочивши краљеви сва своја угодна дела са усрдношћу Господу своме Христу представили. И овај часни и блажени и преподобни старац

Григорије говори краљевству ми како је у месту званом Кориша, трудом и откупом, сазидао цркву и украсио је сликама и црквеним предметима како и доликује, заједно са зградама и са периором и са два винограда, и са млином и са правинама те цркве, не на силу и по принуди, него вољно и са жељом је приложио да буде метох манастиру краљевства ми до века, и да је седиште и место одмора игуману краљевства ми и свој братији, у помен краљевства ми довека.

И виде краљевство ми праву искреност и чисту љубав према великом чиноначелнику великих небеских сила, великих Арханђела манастиру краљевства ми – његов добровољни прилог, те због тога исказа краљевство ми милост њему и часној његовој старости, јер је све угодно чинио краљевству ми са усрдношћу, како и доликује. И записах му стару цркву Светог Петра Пустиножитеља и чудотворца, да живи с милошћу краљевства ми до краја свог живота, и да се чува до смрти, а после његове смрти ону стару цркву нећемо никамо одузети Хиландару. И пошто смо ово уписали и потврђујемо, ово златопечатно слово краљевства ми да је чврсто и нико да га не поништи.

Ако ли се догоди да старац Григорије, али не из нужде или присиле, не буде хтео да борави у Светом Петру, него буде волео да пребива у манастиру краљевства ми Светом Арханђелу, уписује му краљевство ми два комада, све до краја његовог живота, да се храни до смрти. И ово записује краљевство ми да је на знање свима, и да му не буде одузето до краја његовог живота.

Ако се нађе неко ко ће ово разарати, не извршавати онако како пише у овом златопечатном хрисовуљу, па поништи до последње цртице – на њему клетва вишепотписаног да буде, и да је саучесник Јуде, издајника Христовог, и да га убије и порази сила часног и животворног Крста, и пречиста Мати Божија, и велики чиноначелник небеских сила Свети Арханђел да му је противник у дан страшнога Суда Христовог. И ја, Стефан краљ, нећу благословити онога ко буде поништио ово златопечатно слово краљевства ми.

И записа ово краљевство ми године 6851, и дадох Хрсу да пише у Призрену месеца маја у 19. дан.

СТЕФАН БЛАГОВЕРНИ КРАЉ СВИХ СРПСКИХ И ПОМОРСКИХ ЗЕМАЉА

Дипломатичке особености

Хрисовуља пред нама ни по својим спољним, а ни садржинским обележјима не побуђује сумњу, па се може сматрати аутентичним ори-

гиналом. Настала је као резултат правне радње којом је краљ Стефан Душан старцу Григорију, економу манастира Светог Петра Коришког, поклонио овај манастир са властелинством на доживотно уживање. После његове смрти манастир је имао да припадне Хиландару. Ово је била надокнада старцу Григорију јер је он нову цркву Светог Петра у Кориши и њено властелинство даровао Светим Арханђелима у настајању, па је краљ Душан у њу сместио првог игумана Светих Арханђела Јакова, који је руководио изградњом манастира.[3] У самој светоарханђеловској хрисовуљи уз село Коришу наводи се и нова црква Светог Петра коју је *купио* Григорије.[4] У сумњивим повељама са сабора у Крупиштима из 1355, помиње се Григорије и Свети Петар као метох Хиландара, што значи да је до овог времена он умро, а манастир је враћен Хиландару како је и одређено овом хрисовуљом.[5] Ова чињеница оснажује ваљаност појединих исправа са сабора на Крупиштима.

Исправа почиње симболичном инвокацијом, која се налази и испред потписа, што је у рашкој канцеларији правило од почетка XIV века.[6] У интитулацији Стефан Душан помиње светопочивше краљеве и њихову љубав према Богу и његовим црквама. Посебно апострофира светог Симеона Немању и свог деду светог краља Уроша (Милутина). Даље, у аренги се слави Бог, архангели Михаило и Гаврило и Исус Христ. Диспозиција је релативно кратка и у њој се даје стара црква и властелинство Светог Петра Коришког старцу Григорију на доживотно уживање.

Исправа садржи развијену спиритуалну санкцију у којој се наређује да ниједна црта записаног не сме бити измењена. У анатеми се призива сила Часног крста, мати Божија и архангел Михаило, начелник небеских сила, као и страшни суд Христов. Оваква санкција је управо карактеристична за црквене повеље српских владара.[7]

Повеља садржи Душанов потпис изведен црвеним мастилом. Особеност је у томе што је ово један од најопширнијих Душанових потписа из времена краљевства. Он се најчешће потписивао као „Стефан краљ“, а овде се наводе и све српске и поморске земље. Потпис је у складу са титулом српских краљева и потписима краљева Милутина

[3] С. Мишић – Т. Суботин-Голубовић, *Светоарханђеловска хрисовуља*, Београд 2003, 11.

[4] Исто, 91 (ред 241).

[5] С. Мишић, *Хрисовуље цара Стефана Душана о Светом Петру Коришком са сабора у Крупиштима*, ССА 11 (2012) 65, 72, 82.

[6] Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, 43.

[7] Исто, 331, 335.

и Стефана Дечанског. Као писар се јавља Хрс, познији логотет Добромир Хрс. Он је био логотет 1345. године, после Прибца (1340), оца кнеза Лазара.[8] Судећи по нашој исправи 1343. године, он још није носио титулу логотета.

Просопографски подаци

Следеће личности су обрађене у ранијим бројевима *Старог српског архива*: **Григорије** 18, 32 (ред у изворнику) у ССА 11 (2012) 82; **Симеон Немања**, 9; **Стефан четврти – Душан**, 10, 41; **Хрс**, 43, према *Прегледу*, ССА 10 (2011) XXXV – LXVIII.

Свети и превисоки краљ Урош, 9 – у питању је краљ Милутин, кога Душан у својим повељама назива светим краљем.

Важнији појмови и установе

Следећи појмови и установе већ су објашњени у ранијим бројевима *Старог српског архива*: **виноград**, 21 (ред у изворнику) ; **златопечатно слово**, 30, 36, 42; **игуман**, 23; **метох**, 22 ; **млин**, 21; **периор**, 21; **црква**, 2, 5, 15, 19, 21, 27, 29, према *Прегледу*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII.

Комат, 33 – или аделфат, често се користи и израз мертик. Означава доживотно издржавање које је манастир давао у накнаду за учињени му поклон у имањима или новцу.

Литература: *ЛССВ*, 2 (М. Живојиновић).

Полате, 20 – синоним за владарево боравиште што овде није случај. Овде се мисли на палату у оквиру манастирских зидина. То су зграде са просторијама у низу, са дрвеним тремовима, обично зидане од камена.

Литература: *ЛССВ*, 546–547 (Г. Милошевић).

Сто српски, 6 – престо српских краљева. Најчешће помињани знак врховне власти у средњовековној Србији. Појам се постепено идентификовао са читавом државом и њеном династијом.

Литература: *ЛССВ*, 580 (С. Марјановић Душанић).

Сто светопочивших краљева, 4, 6 – престо, знак врховне власти владарске или епископске. У овом случају односи се на све светопочивше краљеве, не само српске.

Литература: *ЛССВ*, 580 (С. Марјановић Душанић).

---

[8] М. Благојевић, *Државна управа*, 181.

Топографски подаци

Следећи топоними су већ обрађени у ранијим бројевима *Старог српског архива*: **Кориша**, 19 (ред у изворнику) у ССА 11 (2012) 87; **Призрен**, 15, 43; **Свети Арханђели код Призрена**, 22, 25, 33, у ССА 11 (2012) 59–87; **Свети Петар Коришки**, 32; **Хиландар**, 29, остало према *Прегледу*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII.

О личним властелинствима црквених великодостојника, у која спада и ово, давно је већ расправљано,[9] а и сви топоними су већ давно успешно убицирани.[10]

[9] Р. Грујић, *Лична властелинства српских црквених представника у 14. и 15. веку*, Гласник СНД 13 (1933) 33–78.

[10] С. Мишић, *Поседи манастира Светог Петра Коришког*, ИГ 1–2 (1989) 39–54; М. Благојевић, *Поседи манастира Хиландара на Косову и Метохији (12–15. век)*, Београд 2006, 22–24.

Siniša Mišić
University of Belgrade
Faculty of Philosophy
Department of History

CHRYSOBULL OF KING STEFAN DUŠAN TO ELDER GRIGORIJE

1343, May 19th

Summary

Chrysobull of King Stefan Dušan written on May 19th 1343 represents the original document. It had been issued to Elder (*starac*) Grigorije, econom of Monastery Saint Peter Koriški. With this document, the old church and its properties were donated to Grigorije, and after his death the land was to become property of Hilandar. This gift was made as a compensation for the new church of Saint Peter and its properties in Koriša, which Elder Grigorije donated to the Monastery of Saint Archangels, and which he had built with means of the church Saint Peter. The result of this legal act was later mentioned in other documents, as well as in Archangels' chrysobulle issued by Emperor Dušan.

Key words: church, Saint Peter Koriški, chrysobulle, Hilandar, Grigorije, Stefan Dušan, Prizren.

Стари српски архив, књ. 12, стр. 31–65

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"13"
091=163.41"13"

Владимир Алексић[*]

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за историју

ДВА ПРЕПИСА ПОТВРДНЕ ХРИСОВУЉЕ СТЕФАНА ДУШАНА ПОВОДОМ ОСНИВАЊА МАНАСТИРА ВАВЕДЕЊЕ ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ, ЗАДУЖБИНЕ СЕВАСТОКРАТОРА ДЕЈАНА, У СЕЛУ АРХИЉЕВИЦА КОД ПРЕШЕВА[**]

Сажетак: Услед знатних одступања између два акта који говоре о истом правном догађају објављивљују се напоредно оба преписа. Старији (у даљем тексту Хил. 36) вероватно је већим делом аутентичан, по свој прилици из седамдесетих година XIV века. Можда је настао у самој Архиљевици, а не на владаревом двору у време логотетства деспота Дејана. У другом препису (у даљем тексту Хил. 150), вероватно из првих деценија XV в. диспозиција одступа од старијег примерка. Одређивање времена настанка оригинала отежавају нетачни датуми, неусклађени са садржајем основног текста. Изгубљени оригинал је вероватно настао средином 1355. године.

Кључне речи: хрисовуља, препис, цар Душан, севастократор Дејан, Архиљевица, Хиландар, Прешевско-кумановска Црна Гора, патријарх Сава IV.

I
[1354. 10. август, индикт 10] (Хил. 36)

Опис исправе[1]

Хрисовуља се чува у Хиландарској архиви, топографска сигнатура А 4/15, на хартији ширине 301, дужине 797 мм, са воденим знаком

[*] Ел. пошта: vladimir.aleksic@filfak.ni.ac.rs

[**] Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Насеља и становништво српских земаља у позном средњем веку (XIV-XV век)*, ев. бр. 177010.

[1] Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 45; Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља цара Стефана Душана*, Иницијал 1 (2013) 242.

брода (Mošin – Traljić no. 6461) произведеној око 1370. године.[2] Брзопис XIV века би подсећао на рукопис оригиналне повеље истог владара из 1350. г. издате Иванку Пробиштитовићу.[3] То, међутим, не би било једино поређење са хронолошки блиским текстовима.[4] Основни текст има 72 реда, укључујући и потпис и белешку о налогу логотета Гојка за састављање повеље. Црвеним мастилом исписана је симболичка инвокација, иницијал „Г“, речи „цар“, „хрисовуљ“ (два пута), „слово“ (четири пута), „царица“, подиницијали (на пет места), почетно „с“ у речима „село“ и „селиште“ (на 19 места), почетно „ц“ у речи „црква“, потпис и велико слово „В“ уоквирено двема полукружним линијама испод потписа десно.[5] Уметнуте су и две накнадне белешке: шесторедна о куповини дела воденице и двостубачна у тринаест редова којом породица великог војводе Димитрија прилаже село Црквишта. Година (1354) мерена од стварања света и индикт X се не слажу. Печата ни трагова печаћења нема.[6] Документ је наводно „оверен“ словом „**В**“ уоквиреним двема затвореним цртама при доњем крају.[7]

---

[2] Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 45; Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 242. Упућује се и на сличан знак (Mošin – Traljić no. 6460) из 1360–1370. године. Наведене су и димензије 78 пута 29,5 цм, што би требало да је постигнуто лепљењем хартије. – в. Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 157.

[3] Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 45. Тиме је овак акт посредно доводен у везу и са повељом којом се Хиландару прилаже село Потолино из 1348. (препис настао у Хиландару око 1365), те повељом манастиру Св. Петра и Павла на Лиму из октобра 1343. (недоследна копија, вероватно обликована у Хиландару, између 1345. и почетка седамдесетих година XIV века), а можда и актом за Св. Богородицу Перивлепту у Охриду, в. В. Алексић, *Повеља цара Стефана Душана властеличићу Иванку Пробиштитовићу*, ССА 8 (2009) 70–71, са ранијом литературом.

[4] У склопу настојања да се веже са постмаричком епохом посебно је истакнуто да је главни текст дели исти рукопис као и акт о парници између Хиландара и Русика из 1376. г., док је додатак у вези са великим војводом истоветан рукопису у повељи којом је Архиљевица 1379. уступљена српским Светогорцима (Хил. бр. 65), в. Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 156–157, 158. Ова тврдња не улива поверење и с правом је оспорена у: Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 243, нап. 9.

[5] Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 242–243. Уп. Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 157. Залагање за искључиву употребу црне боје у: Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 45.

[6] Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 45.

[7] Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 159. Ова ретка дипломатичка појава, можда потиче од „vidimus“, среће се само још у једном савременом препису Душановог акта из 1352–1353. – в. Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 249, 252. Ова појединост додатно уверава да је Хил. 36 препис.

На полеђини белешка монаха Никандра у четири реда: **Сеи хрисов8⟨ль⟩ естъ на царѧ. Стефана силногѡ.** |2| **Ѡбаче нее нашъ но данъ монастырю Прес(ве)тыѧ Б(огоро)д(и)цы** |3| **архилевскои и ѡпис8етъ тамо всѧ по синорами** |4| **села, меги, планини и прочаѧ.** Мастиљавом оловком 46а, а преко тога црвеном оловком: Бр. 48; + **Хрисов8л ѡт села**; црним мастилом: 7–8.[8]

Хрисовуља се чува у Хиландарској архиви, топографска сигнатура А 4/15. Фотографије: АСАНУ, Историјска збирка 8876-Z-63 а, б; НБС Археографско одељење Ф 2767; АС 4/15 (микрофилм у боји).[9]

Ранија издања

Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 738–740 (извод са напоменом о датуму); Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 241–254.[10] Накнадне белешке поред последњег рада раније објављене и у: А. Соловјев, *Одабрани споменици*, 159, бр. 77 и 78.

Текст исправе[*]

+ Г[оспо]ди Б(о)же мои великоѥ и неисповѣдимоѥ твоѥ м(и)лосрьдиѥ, иже ѥси подаль ꙗвьствьно намь твоимь |2| **рабомь иже ѡт[ь] испрьва начьнаши прѣдѣда н(а)шего г(о)с(поди)на прьвагѡ пастира и наставника стад8 своѥм8 вели**|3|**кагѡ Неманꙗ земли Срьбьскои. И тогѡ жѥ изволи насадити ꙗко нѣк8ю лоз8 добр8 ѡплодн8ю. И ѡт(ь) [то]гѡ** |4| **ѡт[ь]расли прѣкрасниѥ ихьже расплодиль ѥси по в(ь)селеннѣи и твоѥю помощию всебл(а)ги чл(о)в(ѣ)колюбиви вл[а]д[и]кѡ** |5| **все враги своѥ покоривш8 и добрѣ ѡт[ь]чьство своѥ 8строивш8 и сь миромь все дни живота своѥгѡ прѣш(ь)** |6| **и н(е)б(е)снихь бл(а)гь сподобльш8дь сѥ иже**

[8] Недоступна у снимку 8876-Z-63 а, б по којем је рађено ово издање. Пренето по: Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 45. Подела по редовима усвојена по: Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 248, где је оцењено да је прва белешка регест монаха Никандра из средине XIX века, а недовршена би била још старија. Судећи по нап. 17 овог рада део записа је припадао Успенском.

[9] Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 45; Спомиње се и снимак у збирци В. Мошина, в. Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 158. Уп. Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 244.

[10] Уп. Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 242 нап. 3. Факсимил потписа и регеста и у: Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 155–157. Краћи изводи и у: Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 45.

[*] Редакција издања и превод свих докумената: Татјана Суботин Голубовић.

бисть нови мироточьць земли срьбьскои. Ѥгоже молитвою и помоцию |7| спод[о]блошȣ се бити сьнаслѣдникȣ того добримь дѣломь м[ь]нѣ прьвомȣ бл(а)говѣрномȣ и Б(о)гомь поставленнѡомȣ |8| Ц(Ѧ)РОУ Стефанȣ ѡбновльшомȣ прьви ц(а)р(ь)ски вѣньць Срьбьскои и Поморьскои земли и ц(а)р(ь)с(т)вȣюцȣ ми земле|9|ю Грьч(ь)кою и всемȣ Поморию и Западнимь странамь и всемȣ Дисȣ.

И веселецȣ ми се ѡ Б(о)зѣ сь всѣми велевьзмо|10|жними и под[ь] рȣкою моѥю и прьвѣ ч(ь)сти вьздаюцȣ ми с(ве)тимь и б(о)ж(ь)с(т)в(ь)ниимь цр(ь)квамь, потомь же властелѡм(ь) |11| и властеличикемь и инимь прочимь записѡвати ХРИССѠВȣЛЄ и м(и)л(о)сти СЛОВЕСѦ ц(а)р(ь)ска ꙗко ни|12|чемȣ же врѣждеинȣ бити. По томȣ жде ѡбразȣ ц(а)р(ь)скȣ и сиѥмȣ так(о)вомȣ достовѣрномȣ и многолюбимоѡ|13|мȣ и всесрьд[ь]чномȣ и братȣ ц(а)р(ь)с(т)ва ми севастократорȣ Деꙗнȣ. И како ȣспомѣнȣ и говорȣ ц(а)р(ь)с(т)вȣ ми ѡ своѥ|14|и цр(ь)кви кою ѥс(ть) сьзидаль ȣ своѥи бацинѣ, ȣ земли жеглиговьскои, а ȣ мѣстѣ рекомѣмь Ѧрхилевица, |15| вь име цр(ь)квь прѣ(чи)стиѥ и всесвѣтлиѥ чюдѡтворице матере Б(о)жиѥ вьведениѥ иже вь с(ве)таꙗ с(ве)тихь ѥи|16|же изволивьши тако бити храмȣ ѥѥ. И поиска на ц(а)р(ь)с(т)вѣ ми брать ц(а)р(ь)с(т)ва ми севастократѡрь Деꙗнь прилѡ|17|жити села своꙗ бацин’на коꙗ мȣ ѥс(ть) записало ц(а)р(ь)с(т)во ми, немȣ и ѥговѣмь дѣцамь ȣ бацинȣ. И за помилова|18|ниѥ ц(а)р(ь)с(т)ва ми матере Б(о)жиѥ иже вьздвиг[а]ши ѡт[ь] ѡдра болѣзньнаго изволихь принести дарь сии к[а] тебѣ, |19| Б(о)гоматери. Тѣмже и ц(а)р(ь)с(т)во ми зговори се сь б(о)гоч(ь)стивою и хр(и)столюбивою прѣвисокою аѵг(оѵ)стѥю бл(а)говѣ|20| рною ц(а)рицею кира Ѥленою Ц(Ѧ)Р(И)ЦЄЮ ц(а)р(ь)с(т)ва ми и сь б(о)годарованнимь и прѣвьзлюбленнимь с(ы)номь наю |21| кралѥмь Ȣрѡшемь и сь г(о)с(поди)номь и ѡ(ть)цемь нашимь прѣѡсвеценнимь патриархом(ь) Срьблемь и Грькомь |22| кирь Савомь и сь всѣми митрополити и ѥп(и)ск(о)пи и ѥгȣмени и с[ь] властели всѣми велими и малими |23| и сь всѣмь зборомь Срьбьскиѥ и Грьч(с)киѥ земле и Поморьскиѥ.

И дарова и записа ц(а)р(ь)с(т)во ми ц(а)р(ь)с(т)во ми (!) сиизи все|24|свѣтли ХРИССѠВȣЛЬ ц(а)р(ь)с(т)ва ми матери Б(о)жиѥи Ѧр(ь)хилевьскои и за правовѣрно и всесрьд[ь]чно поработаниѥ |25| ц(а)р(ь)с(т)вȣ ми брата ц(а)р(ь)с(т)ва ми севастократора Деꙗна

всесрьд[ь]чнимь желаниѥмь дарꙋѥть и записꙋѥть ц(а)р(ь)с(т)вѡ |26| ми матери Б(о)жиѥи Ар(ь)хилевьско метохию сию: Село Под[о]лѣшане с мегѣми и ѡтеси и сь заселци и |27| сь всѣми правинами села тога. Село Архилевица конь цр(ь)кве с[ь] мегѣми и ѡтеси и сь заселци и |28| сь всеѣми правинами села тога. Село Изворь с мегѣми и ѡтеси и с правинами села тога. Селѡ |29| Рꙋгинци с мегѣми и ѡтеси и с правинами села тога. Селище Мокра Полѣна. Село Арбанаси сь вь|30|сѣми правинами. Село Боиковци с[ь] правинами. Ссело (!) Дрꙋгошевци с[ь] правинами. Село Маисториѥ. |31| Селище Маисториѥ Крѣпинци. Селище Прꙋсци. Селище Врьдꙋнь. Селище Прьвево. Селище Деи|32|ково. Селище Враче. Селище Седларь. Сселище (!) Мекша. Село Глажнѣ с мегѣми и ѡд[ь]теси и с[ь] прави|33|винами села тога.

И за сиꙗзи села вса ꙋспѡмѣнꙋ брать ц(а)р(ь)с(т)ва ми севастократорь Деꙗнь, ꙗко да си |34| ꙋтеше мегe кꙋдѣ сꙋ симзи селищемь. И такози повелѣ ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми да поге самь с вѣщими люд[ь]ми и да ꙋте|35|ше, и ꙋтесавши и принесе кь ц(а)р(ь)с(т)вꙋ ми. И ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми записа мегe сиѥ симзи селомь всѣмь понеже сꙋ|36|ть ꙋ ѥдинꙋ ꙋтесь. А во мегe цр(ь)кви матере Б(о)жиѥи Ар(ь)хилевьскои. Ѡт[ь] кр(ь)ста пꙋтѥм(ь) кои гр(е)де ѡд[ь] Под[о]лѣшань |37| ꙋ Стльпчани, тере ѡд[ь] Стльбичного дѣла, тере нис поток(ь) кои спад[а] ꙋ Бѣловодички поток(ь), тере нис потѡк(ь) |38| бѣловодички где исходи доль на клепала, тере прѣходи надь ꙗзь Парцꙋлеве водѣнице, тере на Добри|39|шорь до мегe Рꙋгикѣ, тере ꙋз[ь] рѣкꙋ Стльпьчкꙋ, ꙋз[ь] доль вели десни, тере на градинь дѣль ꙋ горꙋ прѣко |40| више Матѣꙗ ꙋ Чрьни Врьх(ь), а ѡд[ь] Чрьнога Врьха ꙋправь на Кобилꙋ, ѡд[ь] Кобиле на Водичникь ꙋправь. |41| И ѡд[ь] Планинице пꙋтемь на Ѩбльчно, тере на кирь Тод(о)ровь ѡдрь, тере по дѣлꙋ на мраморь, тере на Алава|42|н[ь] део ꙋ водѣницꙋ, та на Просѣченик(ь), та на Такшинꙋ С(ве)тꙋ Петкꙋ, тере прѣко на Прибислаѡвь кр(ь)сть кои ѥс(ть) на|43|дь Лагборовци, ѡд[ь] тꙋда надь Халашаевце прѣко на дѣль Стльбички. Село Мокра Полѣна, а мегe ѡи |44| ѡд[ь] дꙋба великꙗ по дѣлꙋ по срѣдѣ села на стꙋденець, тере низ доль на Брехало, терь надь Горобиинце |45| на Велию Главꙋ, а ѡд[ь] Велиѥ главе по дѣлꙋ пꙋтемь на Бꙋкꙋрь и горѣ до распꙋтиꙗ и ѡд[ь] распꙋтиꙗ до |46| дꙋба ѡпеть.

И ѡще приложи ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми цр(ь)кви матере Б(о)жиѥ Ар(ь)хилевьске. село Колицко |47| с мегѣми и ѡд[ь]теси и сь заселци и сь всѣми правинами села тога. А во меге села Колицка: ѡд[ь] гȣмни|48|ща Чанкова прѣко по срѣдѣ прокопанньнога пȣта, тере по срѣдѣ Скачкова селища на сипанȣ могилȣ |49| на дрȣмь дробнихь кр(ь)ст(ь)ць, тере ниже Бѣжана где ѥс(ть) камень на камени, тере ȣс поповь дольь |50| на малȣ Ѡстрьвицȣ, тере на велию Ѡстрьвицȣ, тере низ брьдо на Бранкове жигове, тере ни|51|з доль до потока, тере нис потокь ȣ пшиньски синорь, тере ȣс пȣть горѣ на Плѣшь на почивало |52| та пакь на Чанково на гȣмница. И ѡщте приложи ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми матери Б(о)жиѥи Ар(ь)хилевьскои ȣ Вельбȣ|53|жди цр(ь)к(ь)вь Госпождино Поле селомь, (!) с рѣкомь, с мегѣми и ѡтеси и сь всѣми правинами що си има цр(ь)квь |54| тази ѡд[ь] вѣка. Село Козница Кричановьска с мегѣми и ѡд[ь]теси и сь всѣми правинами села тога како |55| ѥс(ть) ѡд[ь] прѣжде. Село Строиково сь всѣми правинами.

И сиꙗзи вса села и метохиѥ дарȣѥть и записȣѥть |56| ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми цр(ь)кви Архилевьскои матере Б(о)жиѥ ц(а)р(ь)скимь ѡбичнимь знамениѥмь СЛОВА ц(а)р(ь)с(т)ва ми ꙗко |57| да сȣть тврьда и непоколѣбима никимь до вѣка. Развѣ да си дрьжи мати Божиꙗ сиꙗ вса ȣписаннаꙗ зде |58| до дни и до вѣка неѡтемлемо донде же ѥс(ть) и та с(ве)таꙗ и б(о)ж(ь)с(ть)в(ь)наꙗ цр(ь)кви и да нѣсть волень никто ѡд[ь]не|59|ти ни ѥдино ѡд[ь] сихь всѣхь развѣ да си има и дрьжи вса сиꙗ цр(ь)кви та с(ве)таꙗ и б(о)ж(ь)с(ть)в(ь)наꙗ до вѣка свободно |60| и читаво с м(и)л(о)стию ц(а)р(ь)с(т)ва ми ѡд[ь] всѣхь работь и поданькь велих(ь) и малих(ь) ц(а)р(ь)скихь и ѡд[ь] всѣхь владȣщихь |61| развѣ да си ѡбл[а]да сиѡмзи метохиѡмь цр(ь)квь, а ини никто. И сиѥзи записȣѥть ц(а)р(ь)с(тв)о ми вь ȣтврьждени|62|ѥ вь вѣки. Тѣм(ь)же и гожѥ изволить Б(о)гь по мнѣ господ[ь]ствȣюща и сьдрьжеща прѣстоль ц(а)р(ь)ски ц(а)р(ь)с(т)ва мо|63|ѥго, с(ы)на или ѡд[ь] сȣродьства н(а)шего, или кто любо, молю же и запрѣщаю ꙗко сиѥмȣ СЛОВОУ ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми |64| непотвореннȣ би[ти], нь и ѥще болше и крѣпчѣѥ потврьждати. Ктѡ ли ѡд[ь] такових(ь) потьщить се разорити |65| сиѥ или ѡд[ь]нети що ѡд[ь] домȣ матере Б(о)жиѥ Архилевьске таковаго да разорить господ[ь] Б(о)гь и прѣч(и)стаꙗ |66| мати Б(о)жиꙗ и да га ȣбиѥ

и порази сила ч(ь)стнаго и животворещаго кр(ь)ста и . д҃ . ѥв(а)нг(е)листи и. в҃. і҃. |67| ап(о)с(то)ль и .т҃ и҃ і҃. с(ве)тихь и б(о)гоносних ѡт[ь]ць и ѡд[ь] всѣхь с(ве)тихь ѡд[ь] вѣка Б(о)г8 8годив(ь)ших(ь) да ѥс(ть) проклет[ь] вь си |68| вѣкь и вь прид8щи, и сь Июдою да имать 8честиѥ и ѡд[ь] ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми да нѣсть бл(а)гос(ло)вленъ, нь паче и про|69|клеть. Ам(и)нь. И сиѥ извѣстно и всенастоющеѥ златопечатно СЛОВСѠ ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми записа |70| се и 8тврьди вь всакоѥ достоꙗниѥ и 8тврьждениѥ ц(а)р(ь)ско в(ь) лѣт(о) .ѕ҃ ѿ ѯ҃ в҃. идниктиѡн(ь) +

|71| + **СТ(Є)ФАНЬ ВЬ Х(РИСТ)А Б(О)ГА БЛ(А)ГОВѢРЬНИ ЦАРЬ СР(Ь)БЛЄМ(Ь) И ГРЬКСѠМЬ** +

Писарева белешка: |72| **Повел(е)ниѥмь г(о)с(поди)на с(ве)т(а)го ц(а)ра Гоико логоѳ[е]ть нар8чи под[ь] Скопиѥм(ь) м(ѣ)с(е)ца а8г(ь)ста і҃. д(ь)нь.** +

Касније дописано још: |1| **А во продаде Новакь Бориславовикь иг8мн8 Гюроман8 четврьти дѣль водѣнице подь валꙗвицѡм(ь).** |2| **А том8 свѣдоци: Деико, Б8лать синови си, попь Вльча и Раико Гр8халикь з братом[ь] си и Калинь** |3| **Бѣлчевикь и Стане Добрѣтевикь и Лалинь Драгошевикь и Бороѥ Пльношевикь и Тод[о]рь** |4| **Мал[ь]чевикь и Ѡбрадь Стаинь с(ы)нь, Влатковь ч(ло)в(ѣ)кь из[ь] Вратогоще и Гѥрго Влади|5|славовь чл(о)в(е)кь, и Раико Бачь и Тоде Б8цкать и Драг8линь и Бериславь и Богдань** |6| **Пагеровикь. А то се записа прѣд[ь] Деиковом(ь) к8кюмь.**

Такође и: |1| + **Повелѣниѥмь Б(о)жиѥмь прѣстави се Дмитрь воѥвода сь подр8жиѥмь и сь дѣцами. И ѥгда прѣстави се с(ы)нь ѥго Дабиживь** |2| **приложи секирнин8 и населениѥ ѡ(ть)ца ѥго воѥводе Дмитра, отроке своѥ, село рекоми Цр(ь)квица цр(ь)кви с(ве)ти|3|ѥ Б(огороди)це Архилевице и такози приложи сь всѣмь ѡтесем(и). И кто ке потворит(ь) сиѥгази записаниꙗ ѡнѣми всѣмь** |4| **гробовомь кои се** |5| **поставише 8 цр(ь)кв(ь)** |6| **м(а)т(е)ре б[о]жиѥ, да ѥсть** |7| **мьст(ь)ница М(а)ти** |8| **Б(о)жиꙗ и да ѥ ѡтвѣ|9|тникь ѡнѣми вcase|10|мь гробовомь.**

Превод

Господе Боже мој, велико је и неизрециво милосрђе Твоје које си објавио нама, робовима својим, почев испрва од прадеда нашега, господина првога пастира и наставника стада свога, великога Немање српске земље. И њега си изволео да посадиш као неку доброплодну лозу и од њега си расплодио прекрасне изданке по васељени и, уз Твоју

помоћ, свеблаги човекољубиви Владико – све си непријатеље своје покорио и добро отачаство своје уредио, мирно си прошао све дане живота свога и, удостојивши се небеских блага, постао си нови мироточац земље српске. Његовом молитвом и помоћи удостојен сам да будем наследник његов ја, први благоверни и од Бога постављени цар Стефан, који сам први обновио први царски венац Српске и Поморске земље, и који царујем над Грчком и Поморјем и Западним странама и над целим Дисом.

Веселећи се у Богу са свим велможама и са свима који су под мојом влашћу, прво част указујем светим и божаственим црквама, а затим и властели и властеличићима и свима осталима пишем хрисовуље и речи царске милости, тако да ни у чему нису оштећени. На исти царски начин и овоме поузданоме и уистину верноме веома вољеном и свесрдачном брату царства ми севастократору Дејану – кад је поменуо и говорио царству ми о својој цркви коју је сазидао у својој баштини у земљи жеглиговској, у месту званом Архиљевица, наиме о цркви Пречисте и свесветле чудотворице Матере Божије – Ваведење у светињу над светињама, о којој је сама одлучила да ће бити њен храм. И затражио је од царства ми брат царства ми севастократор Дејан да приложи села своја баштина која му је записало царство ми њему и деци његовој у баштину. И због милости Матере Божије према царству ми, јер ме је подигла са постеље болесничке, изволех да теби, Богоматери, принесем овај дар. Стога, договори се царство ми са богочастивом и христољубивом превисоком августом, благоверном царицом кира Јеленом, царицом царства ми и са богодарованим и превазљубљеним сином нашим краљем Урошем, и са господином оцем нашим преосвештеним патријархом Срба и Грка кир Савом и са свим митрополитима и епископима и игуманима и са свом властелом великом и малом и са свим сабором Српске и Грчке земље и Поморске.

И дарова и записа царство ми овај светли хрисовуљ царства ми матери Божијој Архиљевичкој, а за правоверну и свесрдачну службу царству ми брата царства ми севастократора Дејана – свесрдачном жељом дарује и записује царство ми матери Божијој Архиљевичкој ову метохију: село Подолешане са међама и отесима и са засеоцима и са свим правинама тога села; село Архиљевицу поред цркве са међама и отесима и са засеоцима и са свим правинама тога села; село Извор са међама и отесима и са правинама тога села; село Руђинци са међама и отесима и са правинама тога села; селиште Мокра пољана; село Арбанаси са свим правинама; село Бојковци са правинама; село Другошев-

ци са правинама; село Мајсторије; селиште Мајсторије Крепинци; селиште Прусци; селиште Врдун; селиште Првево; селиште Дејково; селиште Враче; селиште Седлар; селиште Мекша; село Глажња са међама и отесима и са правинама тога села.

И за сва ова села помену брат царства ми да треба да се утешу где се налазе међе овим селиштима. И тако заповеди царство ми да пође лично са људима који знају и да утешу (међе), и пошто утешу – да донесе к царству ми. И уписа царство ми ове међе овим селима, пошто су утесане заједно. Ево међа цркве Матере Божије Архиљевске. Од Крста путем који иде од Подолешана у Стлпчане, те од Стлбичког дела, те низ поток који пада у Беловодички поток те низ Беловодички поток где излази дô на Клепала, те прелази изнад јаза Парцуљеве воденице те на Добришор до међе Ругићеве, те уз Стлпичку реку те уз велики десни дол, те на Градин Дел у Гору, преко Матеја у Црни врх, а од Црног врха право на Кобилу, од Кобиле на Водичник право и од Планинице путем на Јабучно, те на кир Тодоров одар, те по делу на мрамор, те на Алавин део у воденицу, па на Просеченик, затим на Такшину Свету Петку, те преко на Прибиславов крст који се налази изнад Лагбороваца, отуда над Халашевце преко на дел Стлбички. Село Мокра пољана, а међе јој од великог храста по делу посред села на студенац, те низ дол на Брехало, те над Горобинце на Велику главу, а од Велике главе по делу путем на Букур, и горе до раскршћа и од раскршћа опет до храста.

И још приложи царство ми цркви Матере Божије Архиљевске село Колицко са међама и отесима и са засеоцима и са свим правинама тога села. А ово су међе села Колицко: од гумништа Чајкова преко, по средини прокопанога пута, те посред Скачкова селишта на насуту могилу, на друм Дробних Крстаца, те ниже Бежана где се камен налази на камену, те уз Попов дол на Малу Острвицу, те на Велику Острвицу, те низ брдо на Бранкове белеге па низ дол до белега, те низ поток у Пчињски синор, те уз пут горе на Плеш на одмориште, а затим поново на Чајкова гумништа. И још приложи царство ми матери Божијој Архиљевској у Велбужду цркву Госпођино поље (са) селом, са реком, са међама и отесима и са свим правинама што их има та црква од века. Село Козница Кричановска са међама и отесима и са свим правинама тога села, како је од раније. Село Стројково са свим правинама.

И сва ова села и метохије дарује и уписује царство ми цркви Архиљевској Матере Божије обичним царским знамењем СЛОВА царства ми, тако да су тврда и непоколебива до века. Само да држи Мати

Божија све што је овде уписано до дана и до века и да се не може одузети док постоји та света и божаствена црква, и нико да није слободан да одузме ни једно од свега овога, него да их има и сва држи ова света и божаствена црква, с милошћу царства ми, до века у целини и слободно од свих работа и данака великих и малих, и од свих који имају власт, него овом метохијом да влада само Црква, и нико други. И ово бележи царство ми да буде тврдо довека. Тако и онога кога Бог одреди да влада и држи престо царски, било да је син царства ми, или да је сродник наш, или било ко други – молим и наређујем му да ово СЛОВО царства ми не буде нарушено, него још чвршће и јаче потврђено. Ко ли се од њих усуди да разори или однесе нешто од дома Матере Божије Архиљевичке, таквога да разори Господ Бог и пречиста Мати Божија, и да га убије и порази сила Часног и животворног Крста и четворица јеванђелиста и дванаест апостола и 318 светих и богоносних отаца и од свих светих који су од века Богу угодили да је проклет у овом веку и у будућем, и да доживи судбину Јудину, и да није благословен од царства ми, него да је проклет. Амин. И ово славно и право златопечатно СЛОВО царства ми записа се и утврди за сваку веродостојност и потврду царску године 6862, индикт.

+ СТЕФАН У ХРИСТУ БОГУ БЛАГОВЕРНИ ЦАР СРБА И ГРКА +

Писарева белешка: По заповести господина светога цара Гојко логотет записа под Скопљем, августа месеца у 10. дан.

Касније дописано: А ево предаде Новак Бориславић игуману Ђурману четвртину воденице под ваљавицом. А сведоци томе: Дејко Булат са синовима својим, поп Влча и Рајко Грухалић са братом својим, и Калин Белчевић, и Стане Добретевић, и Лалин Драгошевић, и Бороје Плношевић, и Тодор Малчевић, и Обрад Стајин син, Влатков човек из Вратогоште, и Ђеро Владиславов човек, и Рајко Бач и Тоде Буцкат и Драгулин и Берислав и Богдан Пађеровић. А то се записа пред Дејковом кућом.

Такође и: По заповести Божијој престави се Дмитар војвода са супругом и децом. И када се преставио, син његов Дабижив приложи приход од сикере (пиво од хмеља) и насеобину оца свога војводе Дмитра, своје отроке, село звано Црквишта цркви Свете Богородице Архиљевице, а приложи такође са свим отесима. И ко прекрши ово што је записано свим оним гробовима који су постављени у цркви Матере Божије – томе да је осветница Мати Божија, и да одговара свим оним гробовима.

II
[1349. индикт 10] (Хил. 150)

Опис хрисовуље

Полууставно писмо на неправилно сеченом пергаменту димензија 104,5 пута 20 цм, текст у 101 реду, од чега по два отпадају на потпис и белешку о настанку акта, с тим да је и последња исписана истом руком као и основни текст.[11] Требало би да је првих 12 редова исписано плавим мастилом.[12] По другим ауторима плавим мастилом исписан је већи број речи.[13] Црвени би требало да буду крст са почетка и стилизовани иницијал ȣ са самог краја акта, те речи **царȣ Стефанѵ**.[14] Нажалост, различите тврдње о боји материјала за писање није могуће до краја проверити на приложеном снимку. Као и Арх. 36 поседује велику ознаку у виду уоквиреног слова „**В**“.[15]

Разлику у односу на други разматрани акт чини ознака „ȣ“ на самом крају листа, вероватно прво слово царевог имена као замена за недостајући печат. Доведи се у везу са иницијалом на простагми за Дубровник из јануара 1356. године.[16]

На полеђини |1| + **си хрисовȣл жеглиговски монастир** |2| **арихилевици**. Крупнијим и тамнијим словима: |1| **сеи хрисовȣль дань жегалговскомȣ мо-**

---

[11] Среће се и тврдња о свега 100 редова, в. Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 128. Из неког разлога неведене и димензије 104,5 пута 20 цм, в. Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 155. По палеографским одликама текст је сврставан у XV, XVI, па чак и у XVII век, в. Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 248, нап. 16.

[12] Истим мастилом би требало да је исписана и реч „благоверни“ у потпису, те белешка на самом крају, в. Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 128; уп. Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 248, нап. 17, где је наговештена употреба истог материјала и при крају текста.

[13] Ради се о почетку речи **поставлен’омȣ**, те **хрисоволѥ**, **и милости**, **слѡвеса**, **царьска**, **царьскȣ**, **хрисоволь царства ми**, али и пратећи запис и знак на крају, в. Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 155.

[14] Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 155. Поред почетног крста грешком се као црвени означава и непостојећи крст пре потписа, в. Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 128.

[15] Овакво подударање прихваћено је као несумњив знак међусобне зависности – Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 248–249.

[16] Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 155. Нажалост, без икаквог осврта на ову посебност у последњем критичком издању овог документа који има одлике српске царске простагме: М. Александровна Чернова, *Повеља Дубровчанима о трговини, јануар 1356*, ССА 8 (2009) 81–86.

настир |2| **иже на Ꙗрхилевица**. Истом руком: |1| **Сеи хрисовꙋлъ, царꙗ Стефана сербскаго, силнаго Дꙋшана,** |2| **дань монастирю прес[ве]тыꙗ б[ого]д[и]цы, нарицаемїи Жеглиговкїи** |3| **ꙗже на Ꙗрхилевица, ѡписꙋющъ тамо дарованиаꙗ мѣ**|4|**ста, села и планини, вса по границами, по рꙗдꙋ.**[17]

Оригинал у хиландарској архиви, бр. 150. Издање по десет снимака означених са: Хил 150–152. Фотографије: АСАНУ 7903/а-34 и збирка В. Мошина[18], односно АСАНУ Историјска збирка 7903/а-28 и Архив Србије 10–7,[19] односно НБС Ф 2876, АС (филм).[20]

Ранија издања

Д. Аврамовић, *Описаніе древностій србски у Светой (Атонской) Гори*, Београд 1847, 51–53; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 142–145; Леонид (Кавалин), *Историческое описаніе сербской царской лавры Хиландаря*, Москва 1868, 74–76 (извод); Т. Флоринский, *Памятники законодатльной дъятельности Душана Царя Сербовъ и Грековъ*, Киевъ 1888, 116–119; B. Korablev, *Actes de Chilandar* II, бр. 43, 510–513.[21]

Текст исправе

\+ **Г(оспод)и Б(ож)е мои великое и неисповѣдимое твое м(и)л(о)ср(ь)дїе иже еси** |2| **подаль ꙗвьствно намь твоимь рабѡм(ь) иже ѡт[ь] испрьва на**|3|**чьн’шїи пр[а]дѣда нашего г(осподи)на прьвааго пастыра и наставни**|4|**ка стадоу своемоу великаагo Неманю земли Срьб’скои, и того** |5| **же изволи насадити ꙗко нѣкоую лѡзоу доброплѡдноую, и ѡт[ь]** |6| **того ѡт[ь]расли прѣкраснꙑѥ ихже расплѡдиль еси по вьселѥ**|7|**ннѣи. И твоею помощїю вьсебл(а)гыи чл(овѣк)олюбивыи вл[а]д[ы]кѡ все врагы** |8| **своe покорившоу и добрѣ ѡт(ь)чьство своe ꙋстроившоу и сь ми**|9|**рѡм[ь] в’се д(ь)ни живота своего прѣшьд[ь]**

---

[17] Први одељак описан речима „[...] вероватно XVIII века [...]“. Следе две деонице исписане руком монаха Никандра, између којих је белешка Успенског: „6857 год. † N. 38“ в. Д. Синдик, 128.

[18] Како је обележено у: Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 155.

[19] Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 248, где је и објављен црно-бели снимак Хил. 150–152.

[20] Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 128.

[21] Преузето из: Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 155–157, који садржи и факсимил потписа и више извода; Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 242, нап. 3. Списак и краћи изводи доступни и у: Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 128.

н(е)б(е)сныих(ь) бл(а)га спод[о]бльшоу се. |10| Иже быс(ть) новыи мνрωточьць земли срьб’скои, егоже м(о)л(и)твою |11| и помоцїю спод[о]бльшоу се быти сьнаслѣдникоу того добрыимь |12| дѣлωм(ь), м’нѣ прьвомоу бл(а)говѣрномоу и Б(ого)мь поставлѥн’ном8 |13| ц(а)роу Стефаноу обновльшомоу прьвыи ц(а)рьскыи вѣн’ць Срьб’скои |14| и Помωр’скои земли, и ц(а)р(ь)ств8юц8 ми землею Грьч’кою и в’се|15|моу Помωрїю и всемь Западныимь странамъ и всем8 Дисоу.

|15| И веселецоу ми се о Б(о)зѣ сь всѣми велевьзможныими под[ь] рукою моею |16| и прьвѣи чьсти вьздаюц8 ми с(ве)тыимь и б(о)ж(ь)с(т)в(ь)ныимь цр(ь)квамь, пот(о)|17|м(ь) же властелωм(ь) и властеличикем[ь] и инѣмь прочїимь записовати |18| ХРИСОВОЛѤ И М(И)Л(О)СТИ, СЛОВЕСА Ц(А)РЬСКА ꙗко ничесомоу же врѣжден’н8 |19| быт[и]. По том[ь] же ωбраз8 Ц(А)РЬСК8 и сиемоу таковом8 достовѣ|20|рном8 ї мнωг(о)любимом8 и всесрьд[ь]чном8 и брат8 ц(а)р(ь)ства ми |21| севастократор8 Дѣан8. И како 8спомен8 и говори ц(а)р(ь)ств8 ми |22| ω своеи цр(ь)кви кою ѥс(ть) сьзидаль 8 своеи бацинѣ, оу земли жегли|23|говьскои, а 8 мѣстѣ рѣкомѣмь Архїлѥвица, въ име прѣ(чи)|24|стые и вьсесвѣтлωе чюдотворице м(а)т(е)ре Б(о)жїе Вьведенїе иже вь |25| с(ве)таа с(ве)тыих(ь). Еиже изволивши тако быт[и] храмоу ѥе. И поиска на |26| ц(а)р(ь)ствѣ ми брат(ь) ц(а)р(ь)ства ми севастократорь Дѣань приложити села своа |27| бацин’на, кога м8 ѥс(ть) записало ц(а)р(ь)ство ми, нѥм8 и нѥговѣм(ь) дѣцамъ |28| 8 бациноу. И за помилованїе ц(а)р(ь)ства ми м(а)т(е)ре Б(о)жїе иже вьздвиг[ав]ши |29| ωт[ь] одра болѣзньнаго изволих[ь] принести дарь сьи к[ь] тебѣ, Б(о)гом(а)тери. |30| Тѣмже и ц(а)р(ь)ство ми зговори се сь бл(а)гоч(ь)стивою и хр(и)столюбивою прѣ|31|высωкою авг8стїею бл(а)говѣрною ц(а)рицею кνра Еленою ц(а)р(и)цею ц(а)р(ь)ства |32| ми и сь б(о)годарованныметь и прѣвьзлюблѥн’ным(ь) с(ы)номь наю кралѥмь |33| Оурошемь и сь г(о)с(поди)номь и ωт(ь)цемь нашим(ь) прѣω(св)еценным(ь) патрїар(ь)хωм(ь) |34| Срьблѥмь и Грькωм(ь) КνР(Ь) Савωм(ь), и сь всѣми митрополити і еп(и)скωпыи |35| и иг8мены и сь власте’ми всѣми, малими и велицѣми и сь всѣмь |36| сьборωм(ь) Срьбскые и Помωр’скые землѥ Грьчкые.

И даръва и записа |37| ц(а)р(ь)ство ми сыи вьсесвѣтлыи ХРИСОВОЛЬ Ц(А)Р(Ь)СТВА МИ м(а)т(е)ри Б(о)жїки |38| Архїлквьскои, и за все правовѣрно и срьд[ь]чное поработанїе ц(а)р(ь)|39|ства ми севастократора Дѣана въсесрьд(а)чныим(ь) желанїемь дар8кт(ь) |40| и записоуkт(ь) ц(а)р(ь)ство ми м(а)тери Б(о)жиеи Архїлевьскои метохїю сїю. |41| Село Подлешане с мегами и wт[ь]тесы сь засел'ци и сь всѣми правинами |42| села того. Село Архїлквица конь цр(ь)кве с мегами и wт[ь]тесы и пра|43|винами села того. Село Роу (!) Изворь с мегами и wтесы и пра|44|винами села того. Селw Роувинци с мегами и wтесы и пра |45| винами села того. Сел[о] Мокра Полгана. Селw Арбанасы сь всѣми |46| правинами. Село Боиковци сь всѣми правинами. Селw Дроуго|47|шевци с правинами. Селw Маисторие. Селище Маисторие |48| Кроупници. Селище Вил'ска. Селище Врьд8нь. Селище Кал8|49|ганквци. Селище Деиково. Селище Враче. Селище Седларь. |50| Селище Мекша. Село Глажнга с мегами и wтесы и с правина|51|ми села того. И за сїа села вса оуспоменоу брать ц(а)р(ь)ства ми |52| севастократорь Дѣань, гако да си оутеше мегк коудѣ соу |53| симь селищемь. И такози повелѣ ц(а)р(ь)ств(о) ми да поге сам ь |54| с вѣщїими люд'ми да ю теше, и оутесавши да прин(е)се ц(а)р(ь)ств8 |55| ми. И ц(а)р(ь)ств(о) ми записа меге сие симь селwм(ь) всѣмь, понкже |56| соуть оу единь wт[ь]тесь. А во меге цр(ь)кви м(а)т(е)ри Б(о)жїи Архїлкв'|57|скои: wт[ь] кр(ь)ста поутемь кои гред[е] wт[ь] Подлешань оу Стльп'чаны |58| терь wт[ь] Стльпьч'кога дѣла терь нис потокь кои испада 8 Бѣло|59|водич'кы потокь, терь нис потокь бѣловодич'кы где исхо|60|ди доль на клепала, терь прѣходи над[ь] газь Пар'цоулкве воде|61|нице, та на Добришорь до меге Роугикга, та оуз[ь] мегоу |62| Стльп'ьчкоу, оуз доль велїи десныи, та на градинь дѣль |63| оу гороу прѣко выше Матеа оу Чрьни врьх[ь]. Село Вил'ска |64| и мега моу wт[ь] Цրьнага врьха та на цр(ь)квища та на wбѣ |65| Ѡстрьвице терь на Скрьке докле Дѣла тече, wт[ь] Дѣлана |66| оу Погорь, 8правь на грьбавоу кроушкоу, на Честа гоумнища |67| wт[ь] грьбаве кр8шке прѣко под[ь] Гороуновиц8, оуправь над[ь] Дроу|68|зетинь гробь, wт[ь] Дроузетина гроба 8 на (!) Погорь 8 рѣк8, |69| оу Ц(а)ричино рѣкwм(ь), та на Кобило Кобильщицомь, та на Орле|70|ви дѣль. Дѣлwм(ь) на Водичниковоу главоу. Ѡт[ь] Водичникове |71| главѣ оуправь на 8 (!)

Погорь, на Гльбокыи доль, на Ста’нке, на |72| Ꙗс[ь]требара главоу, над[ь] Геракара, тере на Ꙗбочно, на кvр(ь) Ѳеѡд[о]|73|ровь ѡд[ь]рь, та на Ꙗлавандиноу воденицоу, та на Просеченикъ |74| на с(ве)тоу Петкꙋ, прѣко на Прибисаль кр(ь)сть, кои ѥс(ть) над[ь] Лагоборо|75|вце, и ѡт[ь] тꙋд[а] над[ь] Халашевце, прѣко на дѣль Стьлп(ь)чкыи.

Да|76|роуеть и записоуеть ц(а)р(ь)ство ми цр(ь)кви Ꙗрхїлѥвьскои м(а)т(е)ри |77| Б(о)жїи ц(а)р(ь)скымь обычныимь знаменїемъ слова ц(а)р(ь)ства ми |78| ꙗко да соуть тврьда и непоколѣбима никым[ь] до вѣка, развѣ |79| да си дрьжи м(а)ти Б(о)жїа сиꙗ вса оуписан’на до вѣка неѡтемлѥ|80|мо донде же ѥс(ть) и та б(о)ж(ь)с(ть)в(ь)наа цр(ь)кви и да нѣс(ть) кто вол’н[ь] ѡт[ь]нети |81| ни едино ѡт[ь] сих[ь] всѣх(ь), развѣ да си дрьжи сиꙗ вса цр(ь)кви та с(ве)таа |82| и б(о)ж(ь)ств(ь)наа до вѣка свободно ѡт[ь] всѣх[ь] напасти и поданькь велих(ь) |83| и малыих[ь] ц(а)рьскыих(ь) и ѡт[ь] всѣх(ь) владоущїих[ь], развѣ да си облад[а] си-ѡм(ь)зи |84| метохїѡм(ь) цр(ь)ковь, а инь никтоже. Тѣмже егоже изво-ли |85| Б(ог)ь по мнѣ господ[ь]ствовати кто любо, молю же и заклинꙗю |86| сиемоу словꙋ ц(а)р(ь)ства ми непотворен’ноу быти, нь еще бо|87|л’ше потврьждати. Кто ли ѡт[ь] таковыих(ь) потьщит’ се разорит(и) |88| сие, или ѡт[ь]нети що ѡт[ь] домоу м(а)т(е)ре Б(о)жїе Ꙗрхїлѥв’ске та-ко|89|ваго да разорить г(оспод)ь Б(ог)ь и прѣч(и)стаа м(а)ти Б(о)жїа и да га пора|90|зи сила ч(ь)ст(ь)наго и животворещаго кр(ь)ста, и ѡт[ь] четирех[ь] еv (ань)ге|91|лїсть и ѡт[ь] с(ве)т(и)хь врьхѡвныих[ь] ап(о)с(то)ль .в҃ і. и ѡт[ь] .т҃ и҃ і. с(ве)тыих(ь) и б(о)го|92|носныих(ь) ѡт(ь)ць никеискыих(ь) и ѡт[ь] всѣх[ь] с(ве)тыих[ь] Б(ог)оу ꙋгожьд(ь)ших(ь) |93| и да ѥс(ть) проклеть вь сїи вѣкь и вь боуд[ꙋ]щїи и сь Іоудою да имат[ь] |94| оучестїе и ѡд[ь] ц(а)р(ь)ства ми да нѣс(ть) бл(аго)с(ло)вень, нь паче и проклеть. |95| Аминь. И сиѥ извѣстно и всенастоещеѥ златопечат[ь]ное |96| СЛОВО Ц(А)Р(Ь)СТВА МИ записа се и оутврьди вь всакое дос(то)ꙗнїе |97| и оутврьж[д]енїе цр(ь)кви. Въ лѣт(ь) .ѕ҃ ѡ҃ н҃ ѕ҃., індїктїѡн(ь) .і҃.

|98| ВЪ Х(РИСТ)А Б(ОГ)А БЛ(А)ГОВѢРНЫИ СТЄФАНЪ Ц(А)РЪ |99| СРЬБЛЮЄМ(Ь) И ГРЪКОМ(Ь)

|100| И писа се сїе повелѣнїем(ь) бл(а)говѣрнаго ц(а)ра Стефана |101| ꙋ Скопїи.

Дипломатичке особености

Употреба израза „хрисовуљ“ (Хил. 36, 11, 24; Хил. 150, 18, 37), „слово“ (Хил. 36, 11, 56, 63; Хил. 150, 15, 18, 77, 86) и „златопечатно слово“ (Хил. 36, 69; Хил. 150, 95–96) упућују да је изгубљени оригинал био заиста највишег ранга.[22] Осим тога, разматрани протограф је и 1378–1379. описан као хрисовуљ.[23] Недостатак печаћења и трагова печањења чине извесним да је Хил. 36 веродостојан, а Хил. 150 тенденциозно прерађен препис.[24]

Божје име се у оба случаја призива симболички, крстом. Следи аренга која садржи историјски мотив, захвалност Богу на благодатима династији Немањић, посебно се истиче улога Стефана Немање.[25] Интитулација је уметнута (Арх. 36 |7–10| **м[е]нѣ прьвомѵ – и и всемȣ Дисȣ**; Арх. 150 |12–15| **м'нѣ прьвомоѵ – всемȣ Дисоѵ**) у аренгу и приказује посебан висок положај српског владара међу хришћанским народима.[26] У сличном тону се наставља нарација, где се посебно наглашава заједништво са осталим носиоцима политичке моћи – властелом и Српском црквом (до: Арх. 36 |12| **По томȣ жде**; Арх. 150 |19| **По том[ь] же**). Дејан интервенише сам за себе, а одлуку је владар донео претходно се саветујући са супругом, сином, патријархом Савом и сабором своје земље. Севастократор и потом као шири члан породице чак је издејствовао и право да сам одреди међе већег дела метохије, свакако као добар познавалац својих баштинских области (Арх. 36 |33–36| **И за сиꙗзи села – ȣ ѥдинȣ ȣтесь**; Арх. 150 |51–56| **И за сїа села – оѵ единь ѡт[ь]тесь**).[27] Промул-

[22] Такође: Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 252. За правилну употребу ове формуле в. Д. Живојиновић, *Регеста грчких повеља српских владара*, Miscellanea XXVII (2006) 59–60.

[23] „[...] како је и утврђено златопечатним записом од господина светопочившег цара Стефана [...]“ в. П. Драгичевић, *Повеља „царице“ Јевдокије и њеног сина Константина о даривању Хиландару њихове баштинске цркве у Архиљевици*, ССА 10 (2011) 92. Уп. Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 250, нап. 21.

[24] Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 242, нап. 2 са старијом литературом и 253 где се износи да је Хил. 36 као „[...] аутентичан препис изгубљене хрисовуље цара Душана [...]“ настао у Хиландару.

[25] За шири контекст види М. Благојевић, *Свети Симеон Немања – заштитник отачаства*, Немањићи и Лазаревићи и српска средњовековна државност, Београд 2004, 51–74, посебно 72.

[26] М. Динић, *Душанова царска титула у очима савременика,* Зборник у част шесте стогодишњице законика цара Душана I, Београд 1951, 87–118.

[27] Ст. Станојевић, *Интервенција (Петиција)*, Студије о српској дипломатици. Глас СКА XCVI, други разред 56, Сарајево 1920, 108. У том смислу можда вреди

гација истиче настанак акта уз одређење дестинара (Арх. 36 |23–26| **И дарова – метохию сию**; Арх. 150 |36–40| **И дарова – метоχїю сїю**). Опширна диспозиција (закључно са: Арх. 36 |55| **Село Строиково сь всѣми правинами**; Арх. 150 |75| **на дѣль Стльп(ь)чкыи**) открива не малу међусобну разлику. Владар је такође прилижио неколико села у знак захвалности Богородици на оздрављењу. Имунитетна формула је општег типа и није подесна за историјска тумачења осим што се и ту срећу знатне текстолошке разлике тако да су у млађем препису формула нешто краћа (закључно са: Арх. 36 |61| **а иии никто**; Арх. 150 |84| **а инь никтоже**). То је још очигледније у формули санкције (закључно са: Арх. 36 |68–69| **проклеть**; Арх. 150 |94| **проклеть**). Апрекација (Арх. 36, 69 **Ам(и)нь**; Арх. 150, 95 **Аминь**) устаљеног је облика: На крају је короборација у виду белешке о настанку документа Арх. 36, 72; Арх. 150, 100–101.[28]

Споменута је даровница Стефана Душана којом је створено или заокружено баштинско властелинство у Жеглигову (Хил. 36, 17; Хил. 150, 26–27).[29]

Начин излагања у оба преписа је већим делом истоветан, тече природно и стога не изазива много сумњи. Наглашена је улога патријарха Саве, изабраног новембра 1354. године на сабору у Серу.[30] Ипак се треба усресредити на Хил. 36. јер датум у Хил. 150 свакако нема основу.[31] Сазнање да је српски цар боловао, вероватно између 1337. и 1339. године, није од велике помоћи.[32] Поузданост вести о црквеном поглавару у основном тексту не може поколебати ни раскорак између датума (1354), уз то праћеног погрешним индиктом, и времена Гојковог упутства од 10. августа јер су се ови додаци најлакше могли изме-

---

оцена: „У надлежност логотета долазили су углавном сви технички послови везани за издавање и писање јавноправних исправа“, в. М. Благојевић, *Државна управа*,[2] 167. уп. просопографску белешку о овом властелину.

[28] Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 155-156.

[29] П. Драгичевић, *Повеља*, 92; Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 252.

[30] Можда баш 29. дана тог месеца, што је јако близу дану прославе Св. Арханђела и Ваведење Богородице, в. М. Пурковић, *Српски патријарски средњега века*, Диселдорф 1976, 69 и 91, нап. 6.

[31] Дејан тада још није био царев шурак пошто је између 1348. и 1352. године Теодора још приказивана у Матејчи, в. В. Алексић, *Миодраг Пурковић о Теодори, ћерци Стефана Дечанског*, Миодраг Ал. Пурковић – живот и дело, зборник радова са научног скупа одржаног 26. септембра 2009. године у Пожаревцу, Пожаревац 2010, 80.

[32] Б. Ферјанчић – С. Ћирковић, *Стефан Душан краљ и цар 1331–1351*, Београд 2005, 322. Уп. Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 251.

нити или придодати. Хил. 36. је вероватно настао и извесно време чуван у матичном манастиру судећи по два додатка са значајним правним и имовинским последицама за братство. Порекло спорног датума и короборације из Хил. 36 може бити најразличитије, најпре укључујући и писарске грешке, али не треба искључити ни ослонац на неки страни узор. Са већ помињаном повељом издатом под Рудником дели јединствени облик интитулације.[33] Уз велике ограде изнета је хипотеза о разлозима помена патријарха Јефрема у Болоњском препису Раваничке повеље (1. септембар 1376 – 31. август 1377) и његов изостанак у верзији доспелој из Врдника (1. септембар 1380 – 31. август 1381). У време споменутог пећког старешине био је издат само оснивачки акт са пописом скромног имања неопходног за издржавање првих монаха и лица задужених за изградњу храма. Опис тог језгра је сачуван само у потврдној повељи Арсенија III из 1689. године.[34] Сличне етапе се прате и приликом изградње Душанових Св. Арханђела у распону од 1343. до 1349–1350. године.[35] Можда спорни елементи датума архиљевичких повеља потичу из аката који прате најстарије правне радње, као што је одређивање међа: (**И за сиꙖзи села вса ȣспѡмѣнȣ брать ц(а)ρ(ь)с(т)ва ми севастократорь ДеꙖнь, ꙗко да си |34| ȣтеше меге кȣдѣ сȣ симзи селищемь. И такози повелѣ ц(а)ρ(ь)с(т)в(о) ми да поге самь с вѣщими люд[ь]ми и да ȣте|35|ше, и ȣтесавши и принесе кь ц(а)ρ(ь)с(т)вȣ ми. И ц(а)ρ(ь)с(т)в(о) ми записа меге сиѥ симзи селомь всѣмь понеже сȣ|36|ть ȣ ѥдинȣ ȣтесь**). Са неким од ових делатности можда је чак повезан 10. август 1354. године. Могло би се очекивати да је овај својеврстан „записник“ са разграничења, подлога за потоњу оснивачку повељу касније чуван управо у Архиљевици, доприносећи потом нехотице и грешци у Хил. 36. Међутим, управо тог датума је цар Хиландару издао повељу под Рудником те стога изгледа да се ипак радило о последњој години Душановог живота.[36] Сава се попео на патријаршијски престо новембра

[33] Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 251.

[34] С. Ћирковић, *Раваничка хрисовуља*, Манастир Раваница. Споменица о шестој стогодишњици, Београд 1981, 69-81.

[35] С. Мишић – Т. Суботин-Голубовић, *Светоарханђеловска хрисовуља*, Београд 2003, 9–17.

[36] И. Руварац, *О кнезу Лазару* у: Бој на Косову – старија и новија сазнања, Београд 1992, 81 (Р. Михаљчић). Прегледи старије литературе доступни у: Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*, 156–157, 158; Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 250–253, где је неодређено изнето да је Хил. 36 настао у последње две године живота Стефана Душана.

претходне, а у пролеће 1355. године је одржан државни сабор у Крупиштима.[37] Том приликом је севастократору Дејану одобрено да омеђи архиљевичко властелинство тако да је владарева повеља заиста могла бити издата 10. августа, с тим да су неисправне године у каснијим преписима додатно олакшале нетачно навођење десетог индикта (у Хил. 36 треба VII, а у Хил. 150 треба II). Познато је да је овај контролни елемент датума често лоше израчунаван.[38] На обликовање Хил. 150 је, судећи по Урошевом монограму, могао утицати и неки документ овог цара.[39] Ова разлика би упућивала да Арх. 36 ипак није био модел за Арх. 150 осим ако овај детаљ није изостављен грешком.

Папско писмо од 24. децембра 1354. године јемчи да је Гојко заиста тада био велики логотет, али не и једини. У звању „обичног" логотета јавља се између 1349. и 1355. и Ђурађ Повика (Повић). Потом је кратко време био и у пратњи Душанове удовице. Урошев логотет је између 1356. и 1360. био извесни Драгослав. Међутим, Гојко се среће и у акту за манастир Псачу приписаном првом српском цару, али датованом у 25. март 1358. године.[40] Спорни интерполирани препис је настао ван царске канцеларије, вероватно 1358. и у смислу дипломатичке недоследности сличан је овде разматраној повељи.[41]

Везу Хил. 36 са Архиљевицом открива старија белешка, уговор исписан у знатном слободном простору при дну. Предмет купопродаје је означен као добро познати објекат из близине Архиљевице, баш као што је без подробнијег објашњења наведена и већина сведока. На географску близину упућује и помен села Вратогоште и Деикове куће, али и игумана Ђуромана. Горњу границу сигурно одређује време израде папира (1370–1371), а доњу вероватно уступање Хиландару (1378–1379), када је споменут и Ђуроман.[42] У лакунама старијег текста неприродно

---

[37] О овом сабору сада в. С. Мишић, *Хрисовуље цара Стефана Душана о Светом Петру Коришком са сабора у Крупиштима*, ССА 11 78–79. Уп. Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 251, 252.

[38] У Хил. 36, 72 **нарꙋчи** уместо **прѣроучи**. О последњој формули в. С. Ћирковић, *Хиландарски игуман Јован*, Осам векова Хиландара. Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура, Научни скуп САНУ, књ. 95, Одељење историјских наука, књ. 27, Београд 2000, 68.

[39] Можда је постојала његова потврдна повеља.

[40] С. Ћирковић, *Хиландарски игуман Јован*, 68–71; С. Мишић, *Хрисовуља цара Душана о поклањању цркве Светог Николе у Псачи*, ССА 4 (2005) 143–144.

[41] С. Мишић, *Хрисовуља цара Душана*, 135–149, са ранијим тумачењима.

[42] Види одговарајуће топографске и просопографске белешке овог рада. По палеографским особинама текст одређен у крај XIV и почетак XV века. – Ж. Вујошевић,

је уметнута белешка о прилозима породице војводе Дмитра. Сродник породице Драгаш последњи пут делује око 1388–1389. године што је terminus post quem настанка записа. Пошто је ова породица одржавале трајне везе са Хиландаром, а речи ѡнѣми (подвукао В. А.) всѣмь |4| гробовомь кои се |5| поставише ꙋ цр(ь)кв(ь) |6| м(а)т(е)ре б[о]жие наслућује се да је настала далеко од њиховог вечног почивалишта. Навођење отрока упућује да је правна радња завршена пре турске окупације.[43] Хил. 36 је у обе *средине* сматран веродостојним документом чијом допуном се потврђују важна имовинска права.

Без изгубљеног оригинала или пратећих докумената међусобна повезаност преписа може се само претпоставити.[44] Међутим, остаје нејасно порекло дипломатичких одступања (санкција, датум, различите короборације, изостанак касније дописаних белешки, монограм цара Уроша), а посебно извор спорног диспозитивног дела (Хил. 150, 63–75) где су неки топоним набројани по први пут (нпр. Скрке, Орлов дел итд.). У том мањем делу Хил. 150 се, ипак, ослањао на изворник уобличен на терену, можда практик. Разлика не мора да одражава непристрасност монаха већ и промене настале након педесетак и више динамичних година у пределима са недовољно устаљеном структуром насеља. Изостављена су имања са источног обода (Велбуж, Колицко...). Потреба за обновом права искључиво у прешевско-кумановском крају је имала смисао док је кесар Угљеша Влатковић обнављао утицај Хиландараца након 1402. године.[45] Несигурно у набрајање поседа (Рувинци у Хил. 150 уместо Руђинци) додатно уверава да је позни препис настао далеко од описиваних поседа, вероватно у Хиландару.[46] Међутим, чак и делимично успела топографска анализа открива високу поузданост Хил. 36.

Архиљевичка повеља, 243–244. О самој природи купопродајног уговора в. Ђ. Бубало, *Српски номици*, Београд 2004.

[43] Ж. Вујошевић, *Повеља господина Константина Драгаша Хиландару о поклонима војводе Дмитра (Хил. 63)*, ССА 9 (2010) 111–133. Такође и одговарајућа просопографска белешка овог рада. По палеографским мерилима текст стављен најкасније на крај XIV в. Исти, *Архиљевичка повеља*, 243.

[44] Такво залагање у: Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 248–249.

[45] Д. Синдик, *Повеља ћесара Угљеше*, ЗРВИ 38 (1999–2000) 385–395.

[46] За још неке текстолошке разлике в. Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 249, нап. 18.

Проспографски подаци

Личност **Стефан Немања** није потребно посебно коментарисати. У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњене личности: **Стефан Душан**, **Јелена**, **Урош**, **Сава IV**, **Гојко**, према *Прегледу*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII.

Дејан, I (документ), 13 (ред у изворнику), 16, 25, 33; II, 21, 26, 39, 52. Севастократор, потом и српски деспот. Изгледа да је између 1362. и 1365. године обављао и функцију логотета.

Литература: ССА 8 (2009) 98; М. Благојевић, *Државна управа*[2], 167, 170, 171, 178, 182; С. Ћирковић, *Хиландарски игуман Јован*, 69; В. Алексић, *Миодраг Пурковић*, 73–85; Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 241.

Ђуроман I, прва белешка – 1. Игуман, вероватно Архиљевице пре 1378–1379.[47] Спомиње се као ранији дародавац у повељи из 1378–1379. године: „И у Архиљевици другу нову цркву брзог помоћника Светог Николе у Норчи, такође са половином тога селишта, Норче, са свим виноградима и са њивама и са млином и ливадом те цркве у Прешеву, како има приложено од монаха Неофита, званог Ђуроман, пошто ју је он саздао, и са свим осталим што та црква има." Уопштен исказ не открива да ли је још био жив али има назнака да је свакако био у зрелим годинама.[48]

Остале личности са овог списка су вероватно нижег социјалног састава. Са изузетком Дејка, не јављају се у другим изворима.

Дмитар, I, друга белешка – 1, 2. Сродник браће Драгаш. Ктиторско право је дозвољавало погреб у црквама, овога пута у Архиљевици,

[47] Опаска да се Архиљевица увек назива црквом, а не манастиром, није довољна да се Ђуроман на основу палеографских одлика тражи међу игуманима манастира Хиландара с краја XIV и почетка XV века – Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 243–244, посебно нап. 10. Уп. С. Ћирковић, *Хиландарски игуман Јован*, 59–67, а за раздобље 1345–1355, в. Д. Живојиновић, *Калиник, игуман манастира Хиландара*, Историјски часопис 52 (2005) 109–134. Осим тога, Ђурманово достојанство се могло односити и на баштински храм Св. Николе у Норчи. Иначе, Никандор је Архиљевицу сматрао манастиром, види записе на полеђини. Чини се да огромно властелинство више пригоди киновији него градској цркви.

[48] П. Драгичевић, *Повеља*, 92. Неофит је вероватно било Ђуроманово великосхимничко име. Прво монашко име је изговарано у слободнијем облику Ђуроман, уп. *Исто*, 95. За његово порекло в. М. Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Београд 1977, 90.

и сродницима задужбинара.[49] Са војводом је повезивано и фреско сликарство у цркви Св. Ђорђа у селу Козјак али постојање више војводине деце додатно умањује вредност иначе натегнуте реконструкције.[50]

Литература: М. Благојевић, *Државна управа*, 69, нап. 33; Ђ. Бубало, *Прилози српској дипломатици*, Хиландарски зборник 12 (2008) 73–74; Ж. Вујошевић, *Повеља господина Константина Драгаша Хиландару о поклонима војводе Дмитра (Хил. 63)*, ССА 9 (2010) 123–124, 129–131; Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 243.

Дабижив, I, друга белешка – 1.

Литература: Ж. Вујошевић, *Повеља господина Константина*, 130.

Важнији термини и установе

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњени термини и установе: **земља**, **властела**, **властеличић**, **хрисовуља**, **милост**, **брат**, **севастократор**, **село**, **царица**, **краљ**, **патријарх**, **митрополит**, **заселак**, **воденица**, **селиште**, **синор, работе**, **поданак**, **престол**, **војвода**, **сведок**, **поп**, **човек**, **кућа**. Појмови: **црква**, **баштина, игуман, епикоп, збор, метохија, међа, отес, крст, студенац, златопечатно слово** објашњавани су у ССА 11 (2012) 83–84, 85.

Гумниште, I, 47–48, 52; II, 66. Место предвиђено за одвајање житарица од сламе.

Литература: М. Благојевић, *Земљорадња у средњовековној Србији*, Београд 1973, 25, 108, 123–128, 163.

Могила, I, 48. Изгледа да се радило о извесном вештачки направљеном обележју, вероватно гробног типа. Њихов значај у локалној топонимији потврђују називи неких савремених села (Горња Морава).

Литература: Ј. Трифуноски, *Кумановско прешевска Црна Гора*, 44, 107, 136; A. Stojanovski, *Vranjski kadiluk u XVI veku*, Vranje 1985, 40, 157.

Река, I, 53; II, 68, 69) Властелинство је могло располагати правом риболова или наводњавања, те се то посебно и истиче у Хил. 36. У Хил. 150 водени ток се наводи само као међник.

---

[49] С. Троицки, *Ктиторско право у Византији и немањићкој Србији*, Глас СКА 168, Београд 1935, 81–132.

[50] З. Расолкоска Николовска, *Црквата „Св. Горги“ во Горен Козјак во светлината на новите испитувања*, Симпозијум 1100 години од смртта на Кирил Солунски, Т. 1, Скопје 1979, 218–226.

Литература: С. Мишић, *Коришћење унутрашњих вода у српским земљама средњег века*, Београд 2007.

Ваљавица, I, прва белешка – 1, објекат сличан воденици за израду једноставног платна – сукна.

Литература: С. Мишић, *Коришћење унутрашњих вода*.

Секирнина, I, друга белешка – 2. Да се ради о крчевини открива и пратећи појам „населеније“.

Литература: М. Благојевић, *Земљорадња*, 79–91. уп. Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 243, 247; Љ. Станковска, *н. д.*, 265–266.

Отрок, I, друга белешка 2. Не тако бројна категорија, овога пута земљорадничког, становништва која је личним везама била снажно зависна од феудалних господара.

Литература: ССА 8 (2009) 79; М. Благојевић, *Меропси и отроци – баштиници и посадници у Грбаљском рукопису Душановог законика*, Глас САНУ CCCXCVI, Одељење историјских наука, књ. 12, Београд 2004, 21–60.

Топографски подаци[51]

Жеглигово, I (документ), 14 (ред у изворнику); II, 22–23. Иако је постојала истоимена жупа (углавном савремени кумановски крај) овде се мисли на „земљу“, већу територијалну и управну јединицу средњовековне Србије. Ова повеља открива да је поред матичне, свакако обухватала и прешевску, а вероватно и Пчињску жупу.

Литература: С. Мишић, *Југоисточна Србија средњег века*, Врање 2002, 31–33, 82; Исти, *Земља у држави Немањића*, Годишњак за друштвену историју 4, 2–3 (1997) 133–146, посебно 145; В. Алексић, *Жеглигово у средњем веку* (у штампи).

Архиљевица, I, 14, 24, 27, 36, 56, 65; II, 23, 37–38, 42, 56–57, 76, 88; друга белешка, 3. Ишчезло село са засеоцима и Дејанова ктиторија налазиле су се код Прешева што се види из цитата уз белешку о Ђуроману (в. горе).[52] Османлије су 1519. године регистровале село Архиловица са девет породица. Селу Белановцу, на Језерској планини, придодат је манастир Рахиловица. У попису из 1570. године уз попис села Белановца је и драгоцена белешка: „Манастир Архиловица: држе

[51] Коришћене топографске карте Србије 1:25.000, стање 1971–1973.

[52] С. Мишић, *Југоисточна Србија*, 54, нап. 165; М. Благојевић, *Закон господина Константина и царице Јевдокије*, ЗРВИ 44 (2007) 448–449.

га неверници из села по имену Архиловица".[53] Указивано је и на солидно очуване остатке Богородичиног храма у троуглу кумановских села Думановце – Извор – Глажња, јужније од Белановаца.[54] Међутим, у атару села Норче су два црквишта. Остаци споменутог Неофитовог храма Св. Николе су били видљиви до 1878. године, док су код Св. Арханђела у Герској Махали до тог времена одржавао народни сабор.[55] По овом старом објекту је вероватно најпре названо мало село Архиљевица, а потом и сама задужбина Драгаша.[56] Иначе, у прошлости је било довољно простора и за ово ишчезло село. Споменута махала данас належе на село Трнова које се не набраја у најстаријем сачуваном турском попису из 1519. године.[57] Важна је и опаска да је по предању село Норча лежало на Селишту испод Шареног Брда, на тзв. Норчанском путу, око километар према југозападу.[58] Отуда је било могуће да турски пописивач повеже Архиљевицу са Белановцом. Уосталом, недовољно поуздани турски пописи Врањског кадилука из XVI века, често наводе да извесна имања обрађују чак и житељи јако удаљених села.[59] Једино османски документ из 1570. године бележи три прешевска храма у поседу локалних тимарника. Ближе непознат манастир Св. Јована са две цркве турске власти тада по први пут региструју, па би могао да буде недавно обновљени храм. Вероватно није случајно

---

[53] А. Стојановски, *Каде треба да се бара манастирот (и селото) Архиљевица?* Прилози. Од. за општествени науки, 16–2 (1985) 71–82. Уп. Х. Матанов, *Княжеството на Драгаши. Към историята на Североизточна Македония в предосманската епоха*, София 1997, 54–57; П. Драгичевић, *Повеља*, 97; Ж. Вујошевић, *Архиљевичка повеља*, 241, нап. 1, сва са старијом литературом.

[54] В. М. Златановић, *Архиљевица*, Врањски гласник 20 (1987) 169–175. Ови остаци заслужују више пажње, али у ствари не одговарају траженом манастиру.

[55] Ј. Х. Васиљевић, *Јужна Стара Србија*, књ. II, Београд 1913, 365, 366; Ј. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 51–52, 162, посебно стр. 53–54. За остатке код Прешева, Норче и у околини в. М. Јовановић, *Археолошка топографија, Археолошка истраживања у 1968. години*, Врањски гласник 4 (1968) 499–500; М. Златановић, *Топонимија Прешевске Моравице (тринаест насеља)*, Врањски гласник 20 (1987) 120–121, 127–129.

[56] Дејан је основао своју цркву на култном месту светог ратника. За посвету Св. Арханђелима су се тих деценија одлучили још деспот Јован Оливер и севастократор Бранко.

[57] A. Stojanovski, *Vranjski kadiluk*, бр. 308 у табеларном приказу села.

[58] Ј. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, САНУ Одељење друштвених наука, Српски етнографски зборник LXII, Насеља и порекло становништва 33, Београд 1951, 55, 62, 162.

[59] Белешка уз село Вилска, конкретно помен села Јастребице.

да савремена трнавска црква има исту посвету. Следи Богородица, вероватно ктиторија Драгаша, где је уписан и један монах. Ту је и манастир са два храма, а чије име је до сада сасвим условно читано „Никорадим”. Пре ће бити да је у питању био храм Св. Николе који је још чувао сећање на свог ктитора Неофита.[60]

Подлешане, I, 26, 36; II, 41, 57. Село са засеоцима. Сада једна утрина код села Извор. Постоји и извор Крони Подлешан у атару села Извор. Јавља се и мишљење да би се могло налазити и код села Липкова 12 км северозападно од Куманова.

Литература: П. Драгичевић, *Повеља*, 98; J. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 150. За друго решење више у: Љ. Станковска, *Имињата на населените места во Кумановско*, Прилеп 2003, 234–235.

Извор, I, 28; II, 43. Истоимено село, 13 км северозападно од Куманова.

Литература: Љ. Станковска, *н. д.*, 123–124; П. Драгичевић, *Повеља*, 97.

Руђинци, II, 29, 39; II, 44, 61 – данас село Руђинце, три км северно од села Извор.

Литература: П. Драгичевић, *Повеља*, 97. За друго истоимено село в. Љ. Станковска, *н. д.*, 259–260.

Мокра Пољана, I, 29, 43 најпре означено као селиште, а у опису међа као село. Тако је уписано и у II, 45, али и у повељи из 1378–1379. Претпоставља се да се ишчезло насеље налазило северно од Алашеваца на обронцима Језерске планине, а у близини села Руђинце где је у XVI веку у турском попису забележена *мезра Мокра Пољана*. Забележен је и топоним у атару села Руница (раније Руђинце).

Литература: М. Благојевић, *Закон*, 449; П. Драгичевић, *Повеља*, 98; Љ. Станковска, *н. д.*, 196–197.

Опис међа Мокре Пољане, I, 43–47, садржи следеће маркантне граничнике: на **Брехало** – непознато;[61] **над Горобинце** – данас потес у атару села Ваксинци (забележени и Горобински дол и Горобинска чешма). Чувају сећање на малољудно село више пута поменуто у тефтерима из 1519. и 1570–1573. године;[62] **Велика Глава** – можда Велика брда

---

[60] Мисли се да би Дејанова Архиљевица могла бити на локалитету Манастириште изнад Прешева – A. Stojanovski, *Vranjski kadiluk*, 188.

[61] Међа Новог Села, друго име Пантелеј, у Иногошту могла би бити Бреховиште (Бреговиште), в. A. Stojanovski, *Vranjski kadiluk*, 158-159.

[62] J. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 145; Љ. Станковска, *н. д.*, 76.

која постоје у атарима Руђинца и Слупчана,[63] односно потес Главичица у селу Лучани;[64] путем на **Букур** (**пѹтемь на Бѹкѹрь**) – јужно од Матејче је обновљено насеље Букурица (забележен и Букурички пут), на простору ранијег истоименог насеља забележеног у два тефтера из 1570 и 1570–1573. године.[65] Додуше, јужно од прешевског села Стрезовце постоји локалитет Мокро поље, с тим да се пратећи главни друм ка северу долином Јужне Мораве стиже до Прешевског села Букуревац.[66] У сваком случају, ово је био издвојен посед јер се његове међе наводе одвојено.

Арбанаси, I, 29; II, 45 – село. Обично се узима да се ради о савременом кумановском планинском селу Арбанашко, близу реке Пчиње.[67] Међутим, треба озбиљно прихватити и опаску о локалитету Арбаначка Чешма у атару села Слупчане, посебно што се тиме не разбија природан редослед набрајања поседа нити њихова целина.[68]

Боиковци, I, 30; II, 46 – село. Дуго упућивано на удаљено село Бујковци на прузи Скопље–Куманово.[69] Међутим, тефтер из 1519. године бележи „Бојковци, втор назив Прејовци“. За малобројне житеље овом места се у тефтеру из 1570–1573. године каже да живе у Липкову. Стога је вероватно исправно убицирање Бојковца на обронцима Црне горе, између села Стрима, Отља и Липково.[70] Сећање на оба назива се изгубило у атарима наведена три села. Међутим, један масив западно од села Матејче се назива Бајковица.[71]

Другошевци, I, 30; II, 46–47 – село. Непоуздана локација, можда код Глажње, судећи по топониму *Драгошница* из турског пописа из XVI века. Поистовећивано и са Драгушицом у долини реке Моравице у прешевској котлини код села Биљаче.[72]

---

[63] Ј. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 145, 148.

[64] Исто, 145, 148, 152.

[65] Исто, 66, 127; Љ. Станковска, *н. д.*, 50.

[66] Карта: Куманово 1–4 (Прешево). Последње село је било старо, в. A. Stojanovski, *Vranjski kadiluk*, по индексу.

[67] М. Рајачић, *Основно језгро државе Дејановића. Прилози нашој историјској географији*, Историјски часопис 4 (1952–1953) 231; Ј. Трифуноски, *Кумановска област*, 107–108.

[68] Љ. Станковска, *н. д.*, 15–18.

[69] М. Рајичић, *Основно језгро*, 232; Х. Матанов, *Княжеството на Драгаши*, 61, 167.

[70] Љ. Станковска, *н. д.*, 41–42.

[71] Ј. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 132, 135, 141.

[72] М. Златановић, *Топонимија Прешевске Моравице,* 132; Ј. Маринковић, *Микротопонимија сливова Прешевске Моравице и Кленичке реке*, Београд 1995, 50 (необјављена докторска дисертација).

Литература: П. Драгичевић, *Повеља*, 99, са старијом литературом; Љ. Станковска, *н. д.*, 105.

Мајсторије, I 30; II, 47. Неубицирано село.

Литература: М. Рајачић, *Основно језгро*, 234; Љ. Станковска, *н. д.*, 182.

Мајсторије Крепинци, I, 31 (*селиште)*; **Мајсторије Крупници**, II, 47–48 (*селиште)*. Године 1378–1379. споменуто као село **Крупници** (неубицирано). Као да се писац Хил. 150 ослањао на документ настао пре те велике промене, а не на стање на терену јер тешко да је у распону од седамдесетак година насеље два пута запустело. Али, с друге стране, у старијем извору се среће погрешно **Крепинци**. Још једна у низу очигледних грешака у (I, 23, 30) не доказује постојање различитог предлошка за два преписа.

Литература: П. Драгичевић, *Повеља*, 99.[73]

Прусци, I, 31 – селиште. Можда једно од два села Русце која се налазе између Пчиње и Мораве. Постојала још у XVI веку.

Литература: М. Рајачић, *Основно језгро*, 234; М. Златановић, *Микротопонимија сливова*, 98; A. Stojanovski, *Vranjski kadiluk*, по индексу.

Врдун, I, 31; II, 48 – испрва неубицирано селиште. Све су гласнија залагања за истоимено село са планине Рујен, на десној обали Пчиње.

Литература: М. Рајачић, *Основно језгро*, 234; Љ. Станковска, *н. д.*, 67. За нови став в. М. Костић, *Прешевска котлина*, Врањски гласник 5 (1969) 99; Х. Матанов, *Княжеството на Драгаши*, 57, 59, 222; Исти, *Към историческата география на северна Македония през втората четвърт на XIV век (владения та на севастократор и деспот Дяан)*, Годишник на СУ, Център за Славяно-византийски проучвания "Ив. Дуйчев", 84–85 (4), 1990–1991, 13.

Првево, I, 31; неубицирано селиште.

Литература: Љ. Станковска, *н. д.*, 237.

Вилска, II, 48, 63 и опис међа 63–75. Вероватно локалитет Вилска у залеђу Влај Гроба и обе Островице.[74] На једној карти северно од Илинске планине, названој по оближњем селу Илинце, уписана је Билинска планина.[75] Вилска је набројано као селиште али је приликом

[73] У атару прешевског села Јабланице налази се шума Крупина, в. М. Златановић, *Микротопонимија сливова*, 68.

[74] М. Рајачић, *Основно језгро*, 232. За локалитет Влај Гроб у атару јужног села Никуштак в. Ј. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 58, 123.

[75] „Етнографска карта Прешевске области" у: Ј. Х. Васиљевић, *Јужна Стара Србија*. Додуше, у околини Гњилана постоји моравско село Билинце, в. Ј. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 88, 186, али она нису близу.

одређивања међа означено као живо насеље.[76] У Хил. 150, 63–75 тече набрајање међника. Полази се од **Црног врха** ка северу, ка обе **Островице**, све су то вероватно истоимени масиви на Црној гори.[77] Пре Островице се наводе црквишта, с тим да се на југоисточним обронцима Островице налази поток Манастириште (Куманово 682, 1–3). **Скрке** би могле да буду масив Крковац између Ораовице и Прешева (Куманово 682, 1–4). Речи доклє Дѣла тєчє би се онда могле односити на данашњу Курбалијску реку која приближно повезује Островице са предложеним топонимом. **Честа гумништа** – свакако није врх Велико Гумниште код села Стрима.[78] **Горуновица** остаје неубирицана.[79] Изгледа да граница у једном тренутку скреће ка југу јер се завршава код **Алашевца** и **Слупчана**. Речи на Кобило могле би имати везе са потесом Копиљача у атару Белановаца, насеља смештеног испод Црног врха, односно делом атара оближњег села Брест. Можда се односе и на знатнији врх на масиву Црне горе.[80] Додуше, могле би се заиста односити и на данашње село Отља, у тефтерима XVI века уписивано као напредно село под два назива.[81] С њим у вези је и израз Кобильцицомь. Такође, у атару села Миратовци налази се топоним Кобила.[82] По једном тумачењу још 1332. године је посведочен засеок Кобиља Глава у селу Лојане.[83]

Незахвално је трагом **Орловог дела** тражити међе села Вилска јер су данас доступни бројни слични топоними. Потес Гури Орлове (Орлов Камен) у северном селу Летовици.[84] **Дубоки дол** је најпре тражен у дубодолни на висоравни Рујену, северно од села Сопота.[85] Међутим, сада се упућује на локалитет са Црне Горе, у оквиру маке-

---

[76] Љ. Станковска, *н. д.*, 55.

[77] Данас само једна Островица, в. Ј. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 3, 18.

[78] Ј. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 135.

[79] Свакако без веза са селом сличног назива у Иногошту, в. A. Stojanovski, *Vranjski kadiluk*, 149.

[80] Ј. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 151, 135, односно 3, 4, 14, 17, 23, 24.

[81] Љ. Станковска, *н. д.*, 223–224.

[82] Ј. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 157.

[83] Исто, 60, 63.

[84] Исто, 178. Уп. исти, *Горња Пчиња*, САНУ Српски етнографски зборник, књ. LXXVII, Од. Друштвених наука, Насеља и порекло становништва књига 38, Београд 1964, 93, 96, 156, 159, 165.

[85] М. Рајачић, *Основно језгро*, 234. Не изненађује да се у атару села Миратовце налази потес Леви дол (Куманово 682, 1–4), в. Ј. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 157.

донске општине Липково, а близу границе са Р. Србијом.[86] Речи **на Ста’нке** би се могло повезати са савременим селом Станчић, споменутом и 1378–1379, али и у турском попису из 1570. године.[87] Спој **Јастребара Главе над Герекара** је давно упутио на село Ђерекарце и врх Јастребовац у планини Коћури, десно од Козједолске реке.[88] Међутим, иако је ово насеље старо, изгледа да носи име по досељеницима из истоименог гњиланског села.[89] Осим тога, исувише је удаљено од главнине поседа. Ту је и село Јастребац, са Јастребском долином на левој обали Кленичке реке.[90] У Братоселцу, пак, и данас постоји Соколајска мала.[91] Међутим, поред разлике у имену у другом, у два последња примера не одговара ни претпостављени редослед набрајања од севера ка југу. На крају, ту је и помен дервенџијског села Јастребица у тефтеру из 1570–1573. године међу чак 28 села чији житељи су обрађивали винограде у селу Лојане. Данас се у кумановском крају среће само Јастребица у атару села Бајловце.[92] Од **Јабочног** у основи Хил. 150 се већ поклапа са Хил. 36. Име **Просеченик** (Хил. 36, 42; Хил. 73) очувано је у истоименом локалитету на путу Врање–Куманово.[93]

Овакви међници не одговарају појединачном селу већ читавој области, вероватно целом Архиљевичком властелинству.[94] Чини се да је било важније разграничити гушће насељену страну властелинства, налеглу на стране поседе на истоку. Иза речи **оу ц(а)ричино рѣкωм(ь)** можда се крију поседи суседног Манастира Матејче.

Дејково, I, 31–32; II, 49 – селиште. Године 1378–1379. забележено и као село Дејковци, што подсећа на случај Крепинци–Крупници.[95] У XVI веку у тефтерима забележено као село Деловци у близини села

[86] Нелогично је позиционирање овог топонима североисточно од Куманова, в. Љ. Станковска, *н. д.*, 88–89. У XVI веку је забележено више насеља сличног назива, помишљало се и на предео између Великог Буштрања и Буљесаваца, в. A. Stojanovski, *Vranjski kadiluk*, 141–142, 180.

[87] A. Stojanovski, *Vranjski kadiluk*, 167; Љ. Станковска, *н. д.*, 277–278; П. Драгичевић, *Повеља*, 99.

[88] М. Рајичић, *Основно језгро*, 234. За насеља сличног назива у Иногошту, в. A. Stojanovski, *Vranjski kadiluk*, по индексу.

[89] Ј. Трифуноски, *Горња Пчиња*, 163–164.

[90] Ј. Маринковић, *Микротопонимија*, 70.

[91] М. Златановић, *Топонимија Прешевске Моравице*, 130–131.

[92] Љ. Станковска, *н. д.*, 127–128, 178.

[93] М. Рајичић, *Основно језгро*, 234.

[94] На ову нелогичност указано и у: Ж. Вујошевић, *Архиљевичка хрисовуља*, 249.

[95] ССА 10, 99.

Ваксинци, Лојана и Злокућана и Бекташли, односно Бедиње, Кочановци, Галашовци (?).[96] Указано и на отљанску махалу Дајкаларат, где би на основу био додат турски суфикс за множину – лар, те албански наставак за одређени члан – ат.[97] Купопродајни уговор (Хил. 36, прва белешка – 6) настао је испред Дејкове куће. Име знаменитије личности се пренело и на место близу манастира. То се тврди јер се као сведок наводи личност из Вратогоште, северно од Бујановца. Све указује на малу старост насеља.

Калујаневци, II, 48–49 – неубицирано селиште.

Литература: Љ. Станковска, *н. д.*, 130.

Враче, I, 32; II, 49 – селиште. Изједначено са селом Врачевце, 27 км од Куманова према планини Ђерман. Међутим, лингвистика указује на различит настанак два назива. Тешко да је ово селиште очувало непромењен статус више од пола века (око 1354–1355. до прве половине XV века) при томе чувајући изворно име, што поново говори да Хил. 150 не преноси стање са терена већ неког писаног предлошка.

Литература: М. Рајачић, *Основно језгро*, 231; Ј. Трифуноски, *Кумановкса област. Сеоска насеља и становништво*, Скопје 1974, 88–89; Љ. Станковска, *н. д.*, 64–66.

Седлар, I32; II, 49 – селиште. Остале су непотврђене давно изречене тврдње да се налазило у околини Скопља.[98] У атару села Отља сачуван потес Седарица, чији старији облик је био Седларица.[99] Међутим, у старијој литератури се среће Сердарица.[100]

Мекша, I; II, 50 – селиште. Неубицирано.

Литература: М. Рајачић, *Основно језгро*, 235; Љ. Станковска, *н. д.*, 193–194.

Глажња, I, 32; II, 50. село. Истоимено село 15 км северозападно од Куманова, у сливу Липковске реке.

Литература: М. Рајачић, *Основно језгро*, 231; П. Драгичевић, *Повеља*, 98; Љ. Станковска, *н. д.*, 73.

Опис међа метохије, I 36–46; II, 55–75 (знатнији топоними).

---

[96] М. Соколоски, *Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опширни пописни дефтери од XVI век за Ќустендикскиот санџак*, том V, књ II, Скопје 1980, 448. Уп. ССА 10, 99; Љ. Станковска, *н. д.*, 83–85.

[97] Љ. Станковска, *н. д.*, 85, као и стр. 28–29, 158, 70, 53, 117–118, 119–112, за опис села Бедиње, Кочановци, Галашовци, Ваксинци, Лојани, Злокућани.

[98] М. Рајачић, *Основно језгро*, 235.

[99] Љ. Станковска, *н. д.*, 264-265.

[100] Ј. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 132.

Стлпчани, I, 37, 39, 43; II, 57, 58, 62, 75 – село, споменуто као мeђник језгра властелинства. Данас село Слупчане.

Литература: М. Рајачић, *Основно језгро*, 231; Љ. Станковска, *н. д.*, 271.

Беловодички поток, I, 37, 38; II, 58–59. Међу даровима из 1378–1379. године наведено и село Бела Водица између Подлешана и неубициране Литијанице.[101] Међу бројним сличним топонимима у кумановском крају вероватно је то ипак предео између села Извор, Руђинце и Алашевце.[102] Међутим, по белешкама из турских тефтера о незнатном насељу из XVI века у делу литературе смештено је поред источног кумановског села Челопек. Ипак, у атару тог села нема топонима сличног назива.[103] Вест из 1378–1379. поново показује да се Хил. 150 ослања на неки документ настао пре уступања Архиљевице Хиландару, а не преноси стање са терена. С друге стране, и с обзиром на положај Беле Водице у разматраним актима јесте и ово село или простор где се касније развило, вероватно обухваћено границама метохије.

Клепала, I, 38; II, 61 – мeђник и неубициран топоним непознатог значења.

Литература: Рајачић, *Основно језгро*, 230.

Парцулева воденица, I, 38; II, 60–61 – неубициран топоним.

Добришор, I, 38–39; II, 60–61 – мeђник и неубициран топоним, вероватно село.

Литература: Рајачић, *Основно језгро*, 230.

Велики десни дол, I 39; II, 62. Могао би бити опис терена као и назив географског предела.

Матеј, I, 40; II, 63. Положај одређује добро познати Црни врх, чиме се додатно умањује могућност да се ради о познатом селу Матејче. Међутим, у том крају није забележен сличан топоним.

Литература: М. Рајачић, *Основно језгро*, 232–233.

Одавде Хил. 150 одступа од Хил. 36 навођењем горе објашњених граничника села Вилска.

Водичник, I, 40; II, 70. Неубициран топоним.

---

[101] П. Драгичевић, *Повеља*, 98. Упућено на топоним Литиница у атару села Челопек, в. Љ. Станковска, *н. д.*, 176-177.

[102] М. Рајачић, *Основно језгро*, 232; П. Драгичевић, *Повеља*, 98, са старијом литературом.

[103] Љ. Станковска, *н. д.*, 30-31. За Челопек в. Ј. Трифуновски, *Кумановска област. Сеоска насеља и становништво*, Скопје 1974, 15–16.

Честа Гумништа, II, 66. Остале су непотврђене давно изречене тврдње да се налазило у Скопској Црној гори.[104]

Планиница, I, 41 – неубициран топоним.

Јабучно, I, 41; II, 72 – непознато. Вероватно без везе са потезом Јабука у атару села Матејче.[105]

Кир Теодоров одар, I, 41; II, 72–73 – непознато значење и положај.

Мрамор, I, 41 – непознато. Чест топоним и стога вероватно различит од селишта посведоченог на потезу Мрамор у селу Матејча.

Литература: Ј. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 55, 128.

Просеченик, I, 42; II, 73 – локалитет на путу Врање–Куманово.

Литература: М. Рајачић, *Основно језгро*, 234.

Света Петка, I, 42; II, 74. Ранија повеља је још чувала сећање на важну личност повезану са овим храмом (ктитор, властелин, свештеник итд.), а подробније је приказан и претходни топоним Хил. 36, 41–42: **тере на Ӑлаван[ь] део ꙋ водѣницꙋ**, односно Хил. 150, 73: **та на Ӑлавандиноѵ воденицоѵ**. свакако није ишчезла богомоља у селу Лучане.[106] Упућује се и на село у току горње Кршевице, десној притоци Јужне Мораве.[107] Северно од већ помињаног прешевског села Русце налази се село Петка.[108] Набројана је међу микротопонимима. Света Петка ће пре бити објекат него насеље, што баца сумњу на досадашњу убикацију.

Прибиславов крст изнад Лагоборовца, I, 42–43; II, 74–75 – непознато, свакако на узвисини изнад неубицираног топонима, сматраним и селом Боровац у Моравици.[109] Међутим, помен Алашевца и Слупчана упућује да Св. Петку и Лагоборовце не треба тражити на северу, или пак треба озбиљно посумњати у редослед и тачност набрајања.

---

[104] М. Рајачић, *Основно језгро*, 235. Томе у прилог в. Ј. Трифуноски, *Раселени населби во Скопска Црна Гора*, Годишен зборник на Природно-математички факултет на Универзитетот Кирилл и Методиј-Скопје, Скопје 1970, 145–159. Јужно од села Алиђерце налази се велики потес Гумништа. (Куманово 682, 1–4). Сасвим је природно да се среће и у селима Сејаде и Шапранце, в. Ј. Маринковић, *Микротопонимија*, 101, 111.

[105] Ј. Трифуновски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 128, односно сличним топонимима у селима Претина, Божињевац и Узово, в. Ј. Маринковић, *Микротопонимија*, 92, 54, 107.

[106] Исто, 52, 189.

[107] М. Рајачић, *Основно језгро*, 231.

[108] Ј. Маринковић, *Микротопонимија*, 91.

[109] М. Рајачић, *Основно језгро*, 231; М. Златановић, *Топонимија*, 136–137; Х. Матанов, *Княжеството на Драгаши*, 60.

Халашевце, I, 43; II, 75. Данас Алашевце у сливу Липковске реке. Изгледа да је раније било на месту оближњег селишта.

Литература: Ј. Трифуноски, *Кумановско-прешевска Црна Гора*, 147; Љ. Станковска, *н. д.*, 9.

Колицко, I, 46, 47 – село са засеоцима. Насеље истог назива постоји 15 км југоисточно од Куманова, те је због удаљености поистовећивање дуго било непоуздано.[110] Његове карактеристичне међе су: **Чанково гумниште; Скачкова селишта, сипана могила, Бежан; Попов дол; Мала и Велика Островица; Бранкови жигови, пшињски синор, на Плеш, на Почивало** (I, 46–52). Већ помен синора названог по оближњој реци Пчињи упућује на ово село. Уверење учвршћује део атара зван Островица, среће се и у околним селима Живење, Габреш и Скачковце. Последње се свакако развило из **Скачковог селишта** (I, 48). Колицко је у прошлости лежало нешто источније, на путу према месту Свети Никола. **Чанково** (I, 47–48, 52) вероватно ишчезло село Чајково, данас локалитет у селу Орашац. Било је на издисају већ 1570–1573. године мада су трагови кућа оставили траг у колективном сећању. Као владарев лични прилог одвојен од осталих поседа међе Колицког су наведене у посебном одељку.

Литература: Ј. Трифуноски, *Кумановска област*, 148–156; Љ. Станковска, *н. д.*, 151–152, 266–268, 304–305.

Велбужд, I, 52–53. Данас град Ћустендил у Бугарској.

Литература: П. Драгичевић, *Повеља*, 99.

Госпођино поље, I, 53 – назив за неубицирану цркву у Велбужду са пратећим селом.

Литература: П. Драгичевић, *Повеља*, 99.

Козница Кричановска, I, 54 – село. Вероватно данашња села Горња и Доња Козница на обали Струме, југоисточно од Ћустендила.

Литература: П. Драгичевић, *Повеља*, 99.

Стројково, I, 55 – неубицирано село. Можда поред два села из претходне белешке, а помишљало се и на село Стројковце код Владичиног Хана.

Литература: П. Драгичевић, *Повеља*, 100.[111]

Скопље, I, 55; II, 101, в. Литература: В. Алексић, *Повеља цара Стефана Душана*, 79.

---

[110] П. Драгичевић, *Повеља*, 98.

[111] За уверење да се налазило на обронцима Црне горе в. Љ. Станковска, *н. д.*, 286–287.

Црквишта, I, друга белешка – 2 – неубицирано село. Израз „секирнина“ се односи на начин настанка, а не на назив насеља.

Вратогоште, I, 4 (прва додатна белешка). Вероватно Горњи или Доњи Вртогош, северно од Бујановца. Постојало и у XVI веку.

Литература: А. Stojanovski, *Vranjski kadiluk*, по индексу.

Vladimir Aleksić

University of Niš
Faculty of Philosophy
Department of History

TWO TRANSCRIPTS OF CONFIRMATORY CHRYSOBULL OF STEFAN DUŠAN REGARDING THE FOUNDATION OF MONASTERY *PRESENTATION OF THE BLESSED VIRGIN MARY* OF SEBASTOKRATOR DEJAN IN THE VILLAGE OF ARHILJEVICA NEAR PREŠEVO

Summary

Due to significant deviations between two documents regarding the same legal issue, both transcripts are published here. The older one (from now on Hil. 36) is probably mostly authentic, and was made possibly in 1370s. Maybe the document was written in Arhiljevica, and not on the ruler's court during the *logotetstvo* of despot Dejan. Also, this copy was not made because Arhiljevica became the possession of Monastery Hilandar, although it was brought to Mount Athos probably in 1378–1379 or later. The significance of this document for the monks is revealed in the two additional entries. I – Agreement of purchase of a part of a mill, made probably before September 1st 1378. II - Note about donation of a village of Grand voivoda Dimitrije's family, made after the year 1388, probably on Mount Athos. In the second transcript (from now on Hil. 150), probably made in the first decade of the 15th century, disposition deviates from the older copy. The background of its creation can be assumed by focusing on the estates on the mountainsides of Presevsko-Kumanovska Montenegro, which were available to Hilandar after the year of 1402, under the rule of Prince (kesar) Uglješa Vlatković, lord of Inogoste, Vranje and Preševo. Determination of the correct date of the original document is aggravated by incorrect dates, which are not harmonized with the content of the original text. Both documents are very interesting for diplomatics, because of significant involvement in legal actions of *sebastokrator* Dejan, the monogram of Uroš, and mentioning of great logotet Gojko in Hil. 36. The lost original was probably written in mid 1355.

Key words: chrysobull, transcript, Emperor Stefan Dušan, sebastokrator Dejan, Arhiljevica, Hilandar, Preševsko-kumanovska Montenegro, patriarch Sava IV.

Стари српски архив, књ. 12, стр. 67–78

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11) "1355"
091=131.1'01=124"1355"

Дејан Јечменица*

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

ПОВЕЉА ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА ЗА ДУБРОВЧАНИНА МАРОЈА ГУЧЕТИЋА**

под Бером, 1355, 5. децембар

Сажетак: Цар Стефан Душан 5. децембра 1355. године, две недеље пред смрт, под Бером издаје повељу Дубровчанину Мароју Гучетићу, којом му потврђује да је у сваком погледу савесно обављао поверене му дужности, због чега му чини милост и издаје исправу којом потврђује исправност његове службе и ослобађа од сваке судске одговорности. У раду се доноси критичко издање и превод документа, са пратећим објашњењима.

Кључне речи: повеља, цар, Стефан Душан, Мароје Гучетић, Дубровник, Бер, Србија, дугови.

Повеља цара Стефана Душана за Дубровчанина Мароја Гучетића, која је по налогу царевог логотета Ђурђа писмено обликовна 5. децембра 1355. године под Бером, последњи је, у препису сачувани, документ српског владара, и једини савремени извор који говори о последњим данима његове владе и живота. Из исправе се види да је те дане цар проводио у грчким деловима свог царства, у широј околини Солуна. Документ је по приспећу у Дубровник преписан, непуне две недеље по царевој смрти.

У разрешном документу се истиче да је цар утврдио да је Гучетић док је *стајао* у његовој *кући*, у сваком погледу савесно обављао поверене му дужности исто као и протовестијар Никола Бућа, због чега владар чини милост, којом потврђује исправност његове службе, и ос-

---

* Ел. пошта: dejan.jecmenica@f.bg.ac.rs

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

лобађа га од било какве одговорности пред царицом Јеленом, својим сином краљем Урошом, свом властелом, као и другим поданицима и трговцима. Уз све наведено, цар је Мароја Гучетића ослободио и сваке судске одговорности за наведени период његове службе, што је представљало крајње неуобичајени уступак једном Дубровчанину.

Кућа у овом контексту употребљена у исправи означава целокупну владареву имовину, односно у ужем смислу ризницу или комору, која се налази на двору, па би се у том смислу могло закључити да је Мароје тада као владарев службеник, обављао одређену улогу у управљању његовом имовином.[1]

Најкасније на почетку претпоследње године своје владе, а свакако пре фебруара 1354, цар Стефан Душан је остао без дугогодишњег најближег сарадника, протовестијара Николе Буће.[2] Нису познате ближе околности у вези са његовом смрћу. У сваком случају, послове државних финансија преузео је поново један Которанин, Грубо Пасквали.[3] Годину дана касније, служби на српском двору вратио се Дубровчанин Мароје Гучетић, који је од раније помагао протовестијару Николи у обављању сложених задатака вођења државних финансија. Због таквих својих активности, односно учествовања у спровођењу

[1] М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, 188–189; *ЛССВ*, 356 (С. Ћирковић).

[2] Млетачки посланик Ђанино Новело, који је почетком 1354. године боравио на српском двору, због пљачки и неприлика које су се дешавале Млечанима у Србији, по повратку у Венецију, 24. фебруара је поднео извештај о свом путу. Из њега се сазнаје да је цар наредио Петру Бући, сину Николе Буће, да плати наведене штете. Међутим, посланик од њега није добио ништа осим обећања. Покушај да се надокнаде штете Млечанина Павла Квирина, који је у Дубровнику развијао своје послове, а које му је нанео Улцињанин Лука Кимо, такође су прошли без успеха – S. Ljubić, *Listine* III, 263, 24. II 1354; К. Јиречек, *Историја Срба* II, 206–207; Р. Ћук, *Србија и Венеција у XIII и XIV веку*, 73. Из наведеног се може закључити да, по свој прилици, већ тада протовестијар није био жив, пошто за обављање послова из његове надлежности цар даје налог његовом сину Петру. Да је заиста протовестијар већ био преминуо сасвим је сигурно по томе што је српско посланство које је ишло у Авињон, крајем пролећа 1354. године, известило папу Иноћентија VI ко је нови коморник, па је он тако у свом писму, поред осталих највиших српских достојанственика, блиских царевих сарадника, навео: Grulbo de Catara comiti camerario – A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia* II, 16; К. Јиречек, *Историја Срба* II, 207; *Српски биографски речник* 2, 909–910 (Р. Ћук).

[3] К. Јиречек, *Историја Срба* II, 207; И. Стијепчевић, Р. Ковијанић, *Протовестијар Грубо*, Историјски записи 10, 1–2 (1954) 220–225; М. Благојевић, *Државна управа*, 189–190.

фискалне политике српске државе која није била по вољи Општини дубровачкој, он је својевремено, у пролеће 1349. године, био оптуживан у Венецији, од стране дубровачког посланства, у оквиру припрема за дипломатску мисију код српског цара.[4] Поред осталог, не треба заборављати да су њих двојица били и у родбинским односима.[5]

На основу расположивих изворних података може се поуздано утврдити време трајања последње службе коју је Мароје Гучетић обављао на српском двору. Да су покладе из царевог документа заиста оне које су претходиле Великом посту јасно упућује чињеница да је Мароје Гучетић био одсутан из Дубровника 23. фебруара када је јерусалимским калуђерима и Николици Паштровићу враћан поклад који је код њега био остављен.[6] У том смислу, његов последњи боравак на српском двору трајао је непуних 10 месеци, од средине фебруара 1355. године, а завршио се 6. децембра, на Никољдан, уочи ког празника му је и издата разрешна повеља.

Опис исправе

Повеља је сачувана у препису који је начинио Живе Пармезан, дубровачки нотар за српски језик. Препис се налази у канцеларијској књизи похрањеној у Државном архиву у Дубровнику.[7]

Документ је преписан канцеларијским брзописом на једној књижној страни. Текст исправе уредно је исписан, без калиграфских украса у 18 редова. Висином се истиче прво слово (**П**), док су остала уједначена, изузев оних чије хасте прелазе у горњи или доњи међулинијски простор (**а**, **г**, **д**, **ж**, **з**, **ρ**, ȣ, **ц**, **ѣ**).

Препису претходи пропратна напомена на староиталијанском језику: Kalendas. Anno Domini MIIICLVI, indictione VIIII, mensis januarii. Ego Giue de Parmegano per chomandamento de misser lo conte e del suo Menor |2| consellio siago exenplado una pouellia de misser lo imperador, la qual pouellia |3| de mi veguda e leta a misser lo conte e al so Menor consellio, con la bolla |4| d’argento indorada pendente, de la qual pouellia lo tenor si e tale.

---

[4] S. Ljubić, *Listine* III, 117, 31. III 1349.

[5] Мароје је оженио Николину кћерку Бијелу – И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, 163–165

[6] М. Пуцић, *Споменици српски* II, 22, бр. 26; К. Јиречек, *Споменици српски*, 101; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 67, бр. 70.

[7] *Diversa Cancellariae* 18, fol. 105, 1–3. I 1356.

Ранија издања

М. Пуцић, *Споменици српски,* 23–24, бр. 28; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 67–68, бр. 71.

Ово издање приређује се на основу снимка начињеног крајем септембра 2009. године у Државном архиву у Дубровнику.[8]

Текст преписа повеље[*]

Пише ц(а)р(ь)ство ми вь свѣдиниѥ всакомꙋ како прѣде к ц(а)р(ь)ствꙋ ми Мароѥ Гочетикь |2| по смерти протовистиꙗреви и стоꙗ ꙋ кꙋки ц(а)р(ь)с(т)ва ми ѡд[ь] покладь |3| до Николꙗ дне. И ѡ всемь ꙋгоди ц(а)р(ь)с(т)в(ꙋ) ми, и обрѣте га ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми верна и срьдечна |4| к ц(а)р(ь)с(т)в(ꙋ) ми ѡ всакои работи ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми колико и протовистиꙗра Николꙋ. |5| И тога раді има χтѣнѥ ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми и створи м(и)л(о)сть Марою, що ѥ стоꙗль ꙋ кꙋки |6| ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми ѡще прѣ животи протовисти-ꙗреви и паки и сеги по смрти |7| протовѣстиꙗреви, що ѥс(ть) стоꙗль ꙋ кꙋки ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми, ѡ всем(ь) обрѣте се ц(а)р(ь)с(т)в(ꙋ) ми |8| правь. Да да га за то не поиштe ни ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми, ни господꙗ ц(а)р(и)ца, ни г(оспо)д(и)нь краль, |9| да ни ини нитко ѡд[ь] властель ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми, ни Гр(ь)кь, ни Латининь, ни трь|10|говець, ни Сасинь, ни ини нитко ꙋ земли ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми никоимь зломь |11| да никоимь сꙋдомь ѡ томь що ѥ стоꙗль ꙋ кꙋки ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми ѡд[ь] исьперва |12| до сеги, понеже стоꙗ ꙋ кꙋки ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми ѡд[ь] покладь до Николина д(ь)не. |13| И не ѡбрѣте се никомꙋ кривь ничимь, ни за тергове, да ни за кꙋплѥ |14| да ни за кои ини дл(ь)гь, маль и великь.

И сега да не потвори никто. |15| Кто ли потворѣ да се распе и накаже по законикꙋ ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми.

И сиюзи мꙋ |16| м(и)л(о)сть зап(и)са ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми по законꙋ градскомꙋ, вь лѣто ·҂ѕ҃ѡ҃ꙁ҃д҃· |17| индикта ·ѳ҃· м(ѣ)с(е)ца декебра ·е҃· д(ь)нь.

|18| **Гюрегь логоѳеть прѣрꙋчи под(ь) Берѡм(ь).**

Превод

Пише царство ми да је знано свакоме како дође к царству ми Мароје Гочетић по смрти протовестијаровој и оста у кући царства ми од по-

[8] Срдачно захваљујемо на љубазности овој архивској установи.

[*] Редакција издања Т. Суботин Голубовић.

клада до Никољдана. И у свему угоди царству ми, и нађе га царство ми верна и срдачна к царству ми у свакој работи царства ми исто као и протовестијара Николу. И због тога пожеле царство ми и учини милост Мароју, пошто је боравио у кући царства ми још за живота протовестијара и опет и после смрти протовестијара што је боравио у кући царства ми, у свему се нађе прав царству ми. Да га за то не затражи царство ми, ни госпођа царица, ни господин краљ, нити неко други од властеле царства ми, ни Грк, ни Латин, ни трговац, ни Сас, ни нико други у земљи царства ми никаквим злом, нити неким судом, пошто је остао у кући царства ми од почетка до сада, пошто је боравио у кући царства ми од поклада до Никољдана. И не нађе се никоме крив ничим, ни за тргове, ни за куповине, ни за који други дуг, мали или велики. И ово нико да не прекрши, ко ли прекрши да се уништи и казни по Законику царства ми.

И ову му милост записа царство ми по закону градском, лета 6864, индикта 9, месеца децембра 5. дан.

Ђурађ логотет преручи под Бером.

Дипломатичке особености

У дипломатичком погледу повеља не одудара од постојеће праксе српске канцеларије по броју и редоследу дипломатичких формула.

Повеља није адресована на дубровачке власти, већ у виду отвореног писма свима заинтересованим даје на знање владареву милост. Како се радило о резрешном документу тзв. једноделног типа, она је остајала код лица које је њом било оправдано, и као документ од изузетне важности чуван је у личној пословној архиви, па је стога разумљиво зашто у Дубровачком архиву није сачуван оригинал повеље.

Дубровачки нотар није преписао владарев потпис који је очито стајао између датума и податка о логотету и месту издавања исправе, што се закључује на основу повећаног међулинијског растојања у односу на остале редове. Из пропратне напомене се сазнаје да је исправа била снабдевене позлаћеним сребрним печатом, за шта се може рећи да не одудара од праксе владареве канцеларије, у којој су коришћени златни, позлаћени или воштани печати.[9]

С обзиром на то да се ради о документу који је прецизно датиран, пажњи ранијих приређивача издања исправе измицало је ближе од-

[9] Д. Синдик, *Српски средњовековни печати*, 229–237.

рeђивање времена њеног регистровања у дубровачкој канцеларијској књизи. Следствено томе и у науци уопште том питању није посвећивана посебна пажња, коју проблем несумњиво заслужује, пошто из њега, како ће се видети у наставку излагања, могу проистећи важни закључци. До сада се регистровање исправе у Дубровнику широко датирало у јануар 1356. године, на основу датума који је на почетку стране забележио канцелар (а не нотар који је преписао документ, што се може недвосмислено закључити по јасно уочљивим разликама у рукопису). Међутим, без изузетка се превиђало да је на самом почетку готово калиграфски изведена скраћеница KL (од kalendae = календе, први дан у месецу). Тај податак би указивао да је разрешни документ у Дубровнику регистрован 1. јануара 1356. године. Овде ипак треба задржати извесну меру опреза, пошто је знак за календе на почетку странице могао и означавати само почетак месеца (који се није увек доследно обележавао на овакав начин), а није морао да се неизоставно односи и на датум прве белешке на тој страни, и у истој канцеларијској књизи има више таквих примера.[10] Постоје случајеви и када се скраћеница за календе заиста подударала са датумом (првим у месецу) прве канцеларијске белешке на том листу.[11] Случај са ознаком за календе на страни на којој је забележена предметна разрешна повеља унеколико је особен. Најпре стога што је на претходној страни (fol. 104’) последња у низу белешки заведена под првим јануаром, што би се могло разумети као резултат непажње канцелара, која је одмах на следећој страни исправљена. Уколико се не може са крајњом сигурношћу тврдити да је разрешница заведена 1. јануара, онда се сасвим поуздано може закључити да је то учињено пре 4. јануара 1356, што је датум прве белешке на полеђини истог листа (fol. 105’). Имајући све наведено у виду, може се са сигурношћу рећи да је разрешна повеља по приспећу у Дубровник преписана између 1. и 3. јануара 1356. године.

Читаво пређашње разматрање и резултати добијени из њега имају далеко већи значај од простог утврђивања хронологије у процедури

---

[10] *Diversa Cancellariae* 18, fol. 2: Kalendas. ⟨...⟩LIIII – die XXIII mensis marcii; fol. 18’: Kalendas. Anno Domini MIIICLIIII, indictione VII de mensis junii – die VI dicti mensis; fol. 47’: Kalendas. Anno Domini MIIICLV, indictione VIII mensis januarii – die tercio dicti mensis; fol. 63: Kalendis mensis madii MIIICLV – die secundo madii; fol. 118’: Kalendas MIIICLVI, indictione VIIII, die III aprilis.

[11] *Diversa Cancellariae* 18, fol. 5’: Kalendas. Die primo aprilis MIIICLIIII; fol. 13: Kalendas. MIIICLIIII, indictione VII, mensis madii – die primo.

дубровачког поступања са једним документом српског владара. Уколико се има у виду да је за најбрже (курирско) превањивање пута од Солуна, у чијој околини је документ издат, до Дубровника било потребно између 16 и 20 дана,[12] при чему треба нагласити да се у случају слања ове разрешне повеље не може закључити да се радило о потреби за посебном хитношћу, што значи да је пут по својој прилици трајао и дуже, долази се до закључка да је документ не само издат за царевог живота, већ да је и пре његове смрти (20. децембра) био послат у Дубровник, по својој прилици недуго пошто је и издат 5. децембра. Овакав закључак представља значајан аргумент који снажно говори у прилог аутентичности разрешне повеље у чију веродостојност се у Дубровнику никада није сумњало.

У садржинском смислу, за разлику од свих осталих разрешних докумената које је Стефан Душан издавао Дубровчанима, како у краљевском тако у царском периоду своје владе, разрешница за Мароја Гучетића привлачи пажњу по више основа. Као што је већ истакнуто она је издата две недеље пред цареву смрт, о којима се готово ништа не зна, у Дубровнику је регистрована око две недеље по царевој смрти, а сам Мароје Гучетић се, судећи по изворима, појављује у родном граду тек у јесен 1356. године. Када су крајем септембра бирани чланови Већа умољених није га било у граду, први пут се среће 12. новембра као члан једне комисије мудрих, а 22. децембра је накнадно примљен у Веће умољених.[13] Није познато ко је донео и дубровачким властима предочио разрешни документ. Сам документ, који има форму повеље, како се и назива у пропратној напомени на староиталијанском језику, која претходи њеном препису, био је оверен висећим позлаћеним сребрним печатом.

Од колике је важности било да се документа којима се доказује исправност пословања брижљиво чувају показује један случај који се збио пет година касније. Наиме, крајем јануара 1360. године у Дубровнику су се појавили посланици царице Јелене који су тражили од Општине да се царици врати седам златних тањира које је Мароје Гучетић примио у поклад још од цара Стефана Душана. Расправа тим поводом је започела 28. јануара у Већу умољених, па је решено да се о томе

[12] Б. Крекић, *Курирски саобраћај Дубровника са Цариградом и Солуном у првој половини XIV века*, ЗРВИ 1 (1952) 118.

[13] *Monumenta Ragusina* II, 160–161, 167; М. Медини, *Дубровник Гучетића*, 50–51; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, 240–247.

упита Маројева жена, пошто је њен супруг тада био одсутан. Касније истог дана закључено је да се посланици позову у Мало веће и да им тамо буде прочитана повеља.[14] Када је реч о самом депозиту, познато је да су фебруара 1355. године јерусалимски монаси преузели поклад који им је у Маројево име предао његов брат, о чему је том приликом састављена белешка, што је такође могло бити предочено царичиним посланицима. Међутим, сва је прилика да је тада посланицима заправо прочитана и разрешна повеља издата под Бером, којом је, како смо видели, Мароје Гучетић био у потпуности оправдан. У то време у Дубровник је приспело једно писмо угарског краља Лајоша, па су Дубровчани у одговору на њега успут поменули и управо завршени случај у вези са потраживањем царице Јелене од Мароја Гучетића. Како нису могли оспорити снагу дубровачких аргумента, посланици су одговорили претњама.[15]

Нема сумње да је претходни случај био у потпуности решен у складу са садржином цареве разрешне повеље, која је Мароја Гучетића узимала у заштиту и у односу на саму царицу, како је у документу изричито наведено. Остаје непознато до краја да ли је таква једна формулација унета у разрешницу по жељи самог Мароја, у којем случају би имало места за помисао да је имао некаквог разлога да брине у том смислу. У сваком случају, остаје чињеница да је овом разрешном повељом Мароје Гучетић био оправдан и заштићен од било какве одговорности на подручју српске државе, са толико пажње и преданости, да се сличан пример не може наћи међу сачуваним разрешним документима. При том не треба губити из вида да је у том смислу несумњиво значају улогу имао његов утицај на српском двору, који је свакако проистицао из чињенице да је био зет протовестијара Николе Буће.

[14] *Monumenta Ragusina* III, 22, 28. I 1360: de mictenclo ad interrogandum uxorem Marini de Goçe, si ipsa scit vel vult respondere aliquid supra peticione, quam facit imperatrix Slavonie eidem Marino... de vocando nuncios domine imperatricis in parvo consilio, et faciendo eis legi poviliam, et audire ipsos ibi – М. Медини, *Дубровник Гучетића*, 83–84; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 247.

[15] Ј. Тадић, *Писма и упутства Дубровачке републике* I, 25–26, док. бр. 27, feb. 1360: Et mater regis Raxie de mense januarii proxime preteriti missit nobis duos suos ambaxatores petens a Marino de Goçe parasides septem auri, et nos eisdem ambaxiatoribus dedimus ressponsivam ad meliorem et pulcrorem modum, quern scivimus et potuimus. Et ipsi nobis similiter minati fuerunt pro parte dicte genitricis regis Raxie, de quibus minis etiam multum dubitamus – *Monumenta Ragusina* III, 289; М. Медини, *Дубровник Гучетића*, 83–84; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, 247.

Заплет око Мароја Гучетића није се завршио одласком незадовољних посланика српске царице из Дубровника. У сложеним политичким околностима које су оптерећивале српско-дубровачке односе, у пролеће наредне, 1361. године, у град је стигла и претња цара Стефана Уроша поводом Гучетићевог дуга, па су Дубровчани решили да се поново обрате Угарском краљу да их заштити, позивајући се на повељу цара Стефана Душана, односно разрешни документ, као свој кључни аргумент.[16] Иако сва дешавања која су у вези са овим случајем уследила након смрти цара Стефана Душана, као да подстичу на повећани опрез приликом оцењивања аутентичности самог разрешног документа, чему се треба додати и чињеница да се недуго затим Мароје због свог деловања у Угарској нашао у озбиљним проблемима са својом Општином,[17] што поменутој огради даје још већи смисао, чини се ипак да нема довољно аргумената који би оспорили веродостојност последње у препису сачуване цареве исправе.

Просопографски подаци

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњаване личности: **цар Стефан Душан**, **Никола** (Бућа), **краљ Урош**, **царица Јелена** и **логотет Ђурађ**, према *Прегледу*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII.

Мароје Гучетић, 1 (ред у изворнику), 5 – Marinus Clementis de Goçe, дубровачки властелин, син Клеменса (Драгоја) Мариновог. Имао је браћу Виту и Клеменса. У изворима је оставио доста трага у периоду између 1345. и 1368. године, као најзначајнији представник свога рода, са разгранатим пословним и политичким везама. Од 1347. године среће се као закупац српских царина заједно са Николом Лукаревићем, и својим тастом Николом Бућом, чијом кћерком Бијелом је био ожењен. Након 1349. године Мароје Гучетић је прекинуо деловање у српској држави. Да ли је то био некакав захтев који је испоставило венецијанско-дубровачко посланство на преговорима током септембра 1349. године у Новом Брду, тешко је са сигурношћу рећи. Чињеница је, судећи према сачуваним изворима, да он није трпео никакве последице због деловања за које је оптуживан у Венецији у пролеће 1349. године. После

[16] Ј. Тадић, *Писма и упутства Дубровачке републике* I, 41–42, док. бр. 46, 20. IV 1361.

[17] Уп. М. Медини, *Дубровник Гучетића*, 110–115.

прекида службе на царевом двору и повратка у свој родни град, Мароје је постао веома утицајна политичка личност. Тако је 29. септембра 1349. године изабран у Мало веће, следеће 1350, 28. септембра у Веће умољених, затим 29. септембра 1351. за судију Велике курије, а онда 29. септембра 1352. године поново у Веће умољених. Како је његов мандат у Већу умољених трајао до краја септембра 1353. године, а већ од почетка 1354. је поново на српском двору, чини се сасвим извесним да те године наступа пауза у његовој политичкој делатности у Дубровнику. Након одласка са двора цара Стефана Душана почетком децембра 1355, из венецијанских извора се види да је у име Млетака требало у пролеће 1356. да преговара са угарским краљем Лудовиком са којим је у наредном периоду одржавао честе везе. То је управо време када његова личност изазива велике контроверзе. У Дубровнику су његове добре везе са угарским двором изазивале подозрење, нарочито у пролеће 1361. године. Сумњало се да је самовољно водио преговоре са угарским краљем. Његовим залагањем у Дубровнику су ипак биле одагнате сумње у Маројеву делатност. Није био међу живима 1370. године.

Извори и литература: *Diversa Cancellariae* 12, fol. 325, 20. VI 1351; *Diversa Notariae* 7, fol. 3, 26. I 1352; fol. 28, 22. IX 1352; *Monumenta Ragusina* II, 81, 109, 132, 148; М. Медини, *Дубровник Гучетића*, према регистру; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, 240–247.

Важнији појмови и установе

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњавани појмови и установе: **царство ми** (види под **краљевство ми**), **протовестијар**, **кућа**, **милост**, **госпођа**, **царица**, **господин**, **властела**, **Сас**, **трг**, **купља**, **Законик**, **преручити**, према *Прегледу*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII, **Латин** (ССА 11, 54).

Покладе, 12 (ред у изворнику) – Обележавају се уочи почетка поста. Тако у православном годишњем календарском циклусу постоји више поклада, уочи четири поста, при чему се у овом случају, по свој прилици мисли на оне које су претходиле Великом посту, који је трајао 7 недеља. Како је 1355. године Васкрс слављен 5. априла, покладе су биле 15. фебруара.

Месне покладе, које су означавале почетак припремног периода за пост, биле су 8. фебруара. То је био последњи дан када је била дозвољена употреба меса у исхрани. Од наредног дана почињала је сиропусна недеља, када се могла користити само мрсна храна без меса, тзв.

бели мрс (млеко и млечни производи), која се завршавала на Беле поkладе, последњи дан пред пост, који је увек био недеља.

Литература: С. Бојанин, *Забаве и светковине у средњовековној Србији од краја XIII до краја XV века*, према регистру.

Никољдан, 12 – празник Светог Николе Мирликијског, 6. децембра по Јулијанском календару.

Закон градски, 16 – Статут Дубровника, у овом конкретном случају у документу је поменут пошто је садржао одредбу којом је обавезивао све Дубровчане који су имали пословне односе са владарима у залеђу, да за живота изврше обрачун својих дугова (књига III, члан 56, *De consuetudinibus inter Raguseos et dominos Sclavoniae*). Како су нерашчишћени рачуни дубровачких грађана са владарима могли оптерећивати узајамне односе Дубровника и земаља у залеђу, дубровачка влада је морала имати јасан увид у стање рачуна својих грађана. У том смислу се јавља пракса издавања разрешница и њиховог регистровања у дубровачкој канцеларији.

Извори и литература: *Statut grada Dubrovnika*, prir. A. Šoljić, Z. Šundrica, I. Veselić, 232–233; А. Соловјев, *„Градски закон" у средњовековној Србији*, Архив ПДН 16 (1928) 344–346; С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, ИЧ 6 (1956) 140–152.

Топографски подаци

Бер, 18 (ред у изворнику) – Верија (грч. Βέροια), град који се налази 65 км западно од Солуна. Под српску власт долази по свој прилици 1345. године. У време војног ангажовања цара Стефана Душана у Хумској земљи у јесен 1350. године, Јован Кантакузин га је закратко отргао из српских руку. У новије време, у науци се појавило мишљење да је цар Стефан Душан пред крај своје владе био у једном сукобу са Византијом. Као прилог таквом мишљењу могао би се додати и податак да је повеља која се овде објављује издата *под Бером* а не у Беру, што може наводити на помисао да се цар налазио под градским зидинама, можда обнављајући власт у граду који је у међувремену још једном отргнут из његових руку.

Литература: Б. Ферјанчић, С. Ћирковић, *Стефан Душан – краљ и цар (1331–1355)*, 146–147, 308.

Dejan Ječmenica
University of Belgrade
Faculty of Philosophy
Department of History

CHARTER OF THE EMPEROR STEFAN DUŠAN TO MAROJE GUČETIĆ FROM DUBROVNIK (RAGUSA)

under Ber, 1355, December 5th

Summary

Two weeks before his death, on December 5th 1355, Emperor Stefan Dušan issued the charter to Maroje Gučetić from Dubrovnik (Ragusa), under the city walls of Ber, in which he conferred that Gučetić had fulfilled conscientiously all his responsibilities while being in Emperor's service, which is why the ruler showed him mercy by issuing this document, a resolving charter, confirming his honest service and liberating him from all his responsibilities. This charter represents the last known document, preserved in transcript, issued by the Emperor Stefan Dušan, and unique source that illustrates the last days of his reign and his life. The document shows that he had spent those days in the Greek parts of his empire, around Thessaloniki. The document had been transcribed into the official book (*Diversa Cancellariae*) when it arrived in Dubrovnik in early January 1356, two weeks after the Emperor's death. The article contains critical review and translation of the charter, with necessary explanations.

Key words: charter, Emperor, Stefan Dušan, Maroje Gučetić, Dubrovnik, Ber, Serbia, debts.

Стари српски архив, књ. 12, стр. 79–90

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1357"
091=163.41"1357"

Мария Александровна Чернова*

Красноярский государственный
педагогический университет им. В.П. Астафьева
Исторический факультет
Красноярск
Россия

ХРИСОВУЛ ЦАРЯ СТЕФАНА УРОША ДУБРОВЧАНАМ

Рыбник, под Призреном, 1357, 25 апреля

Аннотация: Царь Стефан Урош, по просьбе дубровницких послов Марина Бунича, Живе Гундулича и Живе Цревича издает хрисовул, подтверждающий привелегии данные Дубровнику Стефаном Душаном в 1349 г.

Ключевые слова: хрисовул, царь Стефан Урош, Дубровник, торговля, царина, суд, царь Стефан Душан.

25 апреля 1357 года в царской резиденции в Рыбнике, под Призреном, царь Стефан Урош принимал посольство дубровчан и издал пять грамот, большинство из которых были рассмотрены в предыдущих выпусках ССА. Хрисовул, о котором пойдет речь в данной статье, является подтверждением грамоты царя Стефана Душана Дубровнику от 20 сентября 1349 года. За небольшими исключениями, два эти хрисовула дублируют друг друга. Документ Стефана Душана был рассмотрен Д. Ечменицей в предыдущем номере ССА.[1] Одной из отличительных черт грамоты 1349 года является необычайно широкий круг решаемых в ней вопросов. Это торговые привилегии, правила торговли лошадьми, запрет на провоз через сербскую землю оружия, морское право и вопросы суда и залога, уплаты царины. Отдельно в грамоте оговариваются вопросы, связанные со Стоном и Млетом. Все это было аккуратно повторено в хрисовуле Стефана Уроша. Единственное добавление собственно Стефана Уроша – является предписание о разыскивании запрещенных в хрисовуле малых и великих залогов «судом и правдой».

---

* Эл. почта: ruskinja@gmail.com

[1] Д. Јечменица, *Хрисовуља цара Стефана Душана Дубровчанима са два пратећа акта*, ССА 11 (2012) 35–44.

Описания и ранние издания

Данный документ представляет собой хрисовул или златопечатное слово, скрепленное позолоченной печатью на красном шелковом шнуре.

Хрисовул хранится в Государственном архиве Дубровника. Документ написан на прямоугольном листе бумаги размером 61 на 42 см. На бумаге хорошо виден водяной знак в виде двух кругов, перечеркнутых горизонтальной линией, который использовался в середине XIV века.[2]

Хрисовул начинается символической инвокацеей в виде большого креста красными чернилами. Сам текст составляет 41 строку, написан черными чернилами, обычным канцелярским минускулом. Начинается хрисовул с инициала **П**, так же выведенного красными чернилами. В самом тексте грамоты выделяются в 5 ряду заглавными буквами слово **Ц(Ѧ)РѸ**, в 6 ряду **СЛОѠВЕСЅ**, в 7 **ХРИСОВѸЛ(Ь)** и в 40 **СЛОѠВО**. Завершается хрисовул подписью в виде лигатуры, которая начинается и заканчивается крестом.

На обороте документа: Pouelia, chomo conferma lo imperador tute |2| lo pouelie fate auanti per lo imperador Vros, figlio del imperador |3| Stephano, quando fo ambaxadori Marin de Bona, Johan de Nicole de Gondola et |4| Giue de Çrieua. Архивные метки помещены внизу документа над шнуром с правой стороны: Diplomata et Acta, XIV, № 110. Пометки венского архива располагаются справа: 1011 и год 1357.

Документ был опубликован несколько раз: П. Карано-Твртковић, *Српски споменици*, 61–63, № 50 (частично); F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 160–164, № 145; Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 178–182 (частично); Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 93–96, № 95.

Данное издание осуществлено на основе фотографий из Государственного архива Дубровника, сделанных в начале октября 2009 года и любезно предоставленных Д. Ечменицей.

Текст грамоты[*]

+ По неизреч(е)нномѹ м(и)л(о)срдию и чл(о)в(ѣ)колюбию влад(и)ки моѥго сладкаго ми Х(ри)с(т)а, по изволению и м(и)л(о)сти и всем(и)л(о)стивномѹ ѥго призрѣнию еже на ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми ꙗкоже и на прьвих(ь) с(ве)тихь |2| православнихь ц(а)рь такожде и бл(а)годѣть прѣс(ве)таго своѥго Д(ѹ)ха и на ц(а)р(ь)с(т)вѣ ми показа, ꙗкоже излиꙗ на с(ве)тиѥ своѥ ѹченик(и) и ап(о)ст(о)ли, рекь имь: идѣте вь всѹ вселенѹю |3| проповѣди-

---

[2] V. A. Mošin – S. M. Traljić, *Vodeni znakovi XIII i XIV vijeka* I, Zagreb 1957, T. 211–215.

[*] Редакция издания: Андрия Весели́нович.

те славȣ моѥго б(о)ж(ь)ства,[3] и по всеҳвалимѣи ѥго м(и)л(о)сти таковиѥ дари и ц(а)рс(т)в(ȣ) ми дарова, постави ме г(о)с(поди)на всемȣ стежанию ѡт(ь)ч(ь)ства моѥго, рекȣ же земли |4| ср(ь)бскои и грьчкои, Поморию и Западнимь странамь, м(и)л(о)стию Б(о)жиѥю и неизр(е)ченнимь ѥго промишлениѥм(ь) сьдрьжещȣ ми сиꙗ вса бл(а)говѣрномȣ и Б(о)гомь поста|5|вленноѡмȣ Стефанȣ Ѹрошȣ Ц(Ꙗ)РȢ, всегда веселещȣ ми се ѡ Б(о)зѣ и дрьжещȣ ми скифт(а)рос(ь) ц(а)р(ь)с(т)виꙗ, по преданию же и ȣставȣ г(о)с(поди)на и родителѣ ц(а)р(ь)с(т)ва ми с(ве)таго ц(а)ра Стефана, |6| ꙗкоже ѥс(ть) ȣстан(о)вил(ь) и ȣзакониль записовати хрисовȣле и СЛОСѠВЕС(Ꙗ) ц(а)рска и прьво с(ве)тимь и б(о)ж(ь)ствнимь цр(ь)квам(ь), по том(ь) властелѡм(ь) и властеличикем(ь) и иним(ь) прочим(ь) и ничемȣже не врѣ|7|жденȣ бити. Изволи же и ц(а)р(ь)с(т)во ми по тамȣжде ѡбразȣ даровати и записати сизи ХРИСОСѠВОѴЛ(Ь) и м(и)л(о)сть. Како придоше кь ц(а)р(ь)с(т)вȣ ми сизи почтени властеле |8| а поклисариѥ дȣбровьчьци: Марин Бȣник(ь) и Живе Николе Гȣндȣликꙗ с(и)нь и Живе Чрѣвикь, и обрѣтоше ц(а)р(ь)с(т)во ми ȣ Призрѣнѣ сь ч(ь)стиѡм(ь) и з даромь, и вса елика трѣбова|9|ше и просише ȣ ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми, все имь дарова и записа ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми. И ȣспоменȣше ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми ѡ записани и ѡ м(и)ло(с)теҳь що имь ѥс(ть) записаль прадѣдь и дѣдь и ро(д)итель ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми |10| г(о)с(поди)нь с(ве)топочивши ц(а)рь ѡ законѣҳ(ь) и ѡ всакоꙗкиҳ(ь) правинаҳь, и ѡгледавь ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми тази вса прьва записаниꙗ и не потвориҳ(ь) нь и ѡще болше и крѣпцѣ потврд(ь)иҳь и за|11|писаҳь по томȣжде ѡбразȣ: що ѥс(ть) вьсь градь Дȣбровник(ь), да гредȣ своими главами, иманиѥмь своимь и ниҳ(ь) трьговци с(ь) кȣплѡм(ь) свободно, безь всаке забаве по зе|12|мли ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми. Да имь никто нищо не ȣзме, ни забави посилиѥм(ь), ни властелинь ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми, да никто любо инь, ни маль ни велик(ь), вь зем(ь)ли ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми, тькмо да ҳоде свободно. |13| Ꙗко ли се ѡбрѣте кто ȣзьмь посилиѥм(ь) що любо ниҳ(ь) ȣ земли ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми, все този да плати ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми ѡномȣзи комȣ бȣде що ȣзето, а тогази кривца да ище ц(а)р(ь)с(тво) ми |14| и да ȣзме на немь кто бȣде ȣзель и ȣчиниль зло кое. И ниҳь трьговци с трьгомь, кто люби ити ȣ инȣ землю с трьгомь и с кȣпло(мь), да гред(е) прѣзь зем(ь)лю |15| ц(а)р(ь)с(т)в(а)

[3] Уп. *Јеванђеље по Марку* 16, 15.

м(и) свободбо безь всаке забаве, тькмо ѡрꙋжиꙗ да не носить ни ꙋ Бꙋгаре, ни ꙋ Басарабинꙋ землю, ни на ꙋгре, ни ꙋ Боснꙋ, ни ꙋ Грьке, ни ина|16|мо камо любо ꙋ тꙋгю землю, тькмо ꙋ землю ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми. Кто ли се ѡбрѣте понесь ѡрꙋжиꙗ ꙋ инꙋ землю, да мꙋ се все този ѡрꙋжиѥ ꙋзме. И кто гред(е) |17| ꙋ Дꙋбровник(ь) и изь Дꙋбровника, да им се не ꙋзима ц(а)рина на Трѣбини, да ни на ѥдномь пꙋти, ни на бродꙋ, тькмо всаки да ходи свободно безь всаке заба|18|ве. И ѡще, трьговци Дꙋбровчане кои се ѡбрѣтаю по трьговеҳ(ь) ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми, що имь се слꙋча кои любо сꙋдь, да се сꙋде прѣдь ц(а)риникѡм(ь) и кнеземь, а или прѣдь |19| кепалиѡм(ь), кои бꙋде гр(а)д(а) тогази, закономь родителѣ и прародителѣ ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми. И за сиѥзи да гредꙋ прѣдь ц(а)р(ь)с(т)в(о) м(и) на сꙋдь: за крьвь, и за землю, и за проводь, и за |20| чл(о)в(ѣ)ка, и за сводь, а за ино ни за що. И кьди приı Латининь Ср(ь)блина, да да Латининь Ср(ь)блинꙋ половинꙋ Латинь, а половинꙋ Ср(ь)бль свѣдоке, тако|21|жде и Ср(ь)блинь кьди прии Латинина, да мꙋ даѥ свѣдоке половинꙋ Ср(ь)бль, а половинꙋ Латинь, по законꙋ, како сꙋ имале ꙋ родителѣ и ꙋ прародителѣ ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми и ꙋ с(ве)та|22|го кралꙗ. И где комꙋ даѥ Дꙋбровьчанинь свои добитьк(ь), комꙋ годѣ трьговцꙋ, тере мꙋ ѡд нега ꙋ вьҳь ꙋдарить, да се кльне Латининь за този да бꙋде вѣ|23|ровань, по законꙋ, како сꙋ имале ꙋ родителѣ и ꙋ праро(д)ителѣ ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми. И кои трьговьць кꙋпи конꙗ на трьгꙋ и плати за нь ц(а)ринꙋ, да реч(е) ц(а)риник(ь) дꙋшѡм(ь), ѥре |24| ѥс(ть) тогази ко(н)ꙗ кꙋпиль и за нега платиль ц(а)ринꙋ, а тати не зна, да мꙋ за този свода нѣсть, ако ли га такози не ѡправи ц(а)риник(ь), да да сводь ꙋ кога ѥс(ть) кꙋпи(л)ь. |25| А кои любо трьговьць довед(е) коне кꙋпивь ис тꙋге зем(ь)ле, а познаю се, да се кльне тьзи трьговьць самьдрꙋги ере га ѥс(ть) кꙋпиль ꙋ тꙋгеи зем(ь)ли и не зна |26| тати, ни гꙋсара, да не даѥ свода за този. Да ако си ꙋзлюби сизи кои си га познава ꙋзети конꙗ, да си га ꙋзме а ѡномꙋзи трьговьцꙋ да пода цѣнꙋ що бꙋ|27|де подаль за нега. А кьда ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми приходи ꙋ трьгь, да ме почитꙋю и дарꙋю свѡм(ь) волѡм(ь), како ѥс(ть) под(о)бно ц(а)ра почтати, а посилнога дара и ꙋзетиꙗ да имь |28| нѣсть. И ако се ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми свади з Дꙋбровником(ь), що се обрѣтаю Дꙋбровчане по зем(ь)ли ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми, да им се постави рок(ь) за ·г҃· м(ѣ)с(е)ць, да се испрате свободно безь всаке за|29|баве и да похо-

де, а з градомь да се ратȣѥ ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми. И що се разбие дрѣво Бенетьчко и Дȣбровьчко, що ȣтече ȣ зем(ь)лю ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми да ѥс(ть) свободно, а да се не ȣзме нищѡ. |30| И кои трьговци гредȣ по зем(ь)ли и по трьговѣхь ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми да плакꙗ всаки ц(а)ринȣ по законȣ како сȣ давали ȣ ро(д)итель и праро(д)итель ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми. И ѡще шь ними |31| сикози ȣтькми ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми, що се обрѣтаю людиѥ ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми кои бȣдȣ прѣшли ȣ Стонь по толи кьди га ѥс(ть) даль Дȣбровчанѡм(ь) г(осподи)нь ц(а)рь с(ве)топочивши родитель ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми |32| тези люди Дȣброѡвчане да ѡдженȣть. И що бȣдȣ прѣȣзели землю ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми прѣзь мѣгю, како ѥс(ть) била мегꙗ ȣ ро(д)ителѣ и ȣ праро(д)итель ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми |33| и ȣ св(е)таго кралꙗ, ако бȣдȣ и винограде насадили прѣзь мѣгю все да ми поврате. И за сȣдове и за всако ѡправданиѥ, како сȣ имале ȣ родителѣ и ȣ пра|34|родителѣ ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми, такози и ѡд(ь) дньс(ь) напрѣда да имаю. И за все да ѥс(ть) на Железнои Плочи сȣдь како ѥс(ть) и ѡт(ь) прѣж(д)е било. И за Млѣть да не имають печа|35|ли ни за що, тькмо да ѥс(ть) ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми како ѥс(ть) и ѡт(ь) прѣж(д)е било ȣ родителѣ и прародитель ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми. И ѡт(ь) сели напрѣда да не прѣиме ни ȣз(ь)ме никто залоге ни |36| ѡд(ь) властелина ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми, ни от(ь) коѥга любо ѡд(ь) дрьжаве ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми. Кто ли се обрѣте ȣзьмь, да залогȣ тȣзи поврати ѡпеть, а за що ѥс(ть) прѣѥль да мȣ се |37| тази кȣплѣ ȣпаднеть. И ѡще, како ѥс(ть) ȣглавиль ш ним(и) родитель ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми, г(о)с(поди)нь с(ве)топочивши ц(а)рь, що сȣ залоге заложене кога любо, мала и голѣма из зе|38|м(ь)ле ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми да се ищȣ сȣдомь и правдомь. И потврьди имь ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми законе и повеле що сȣ имале ȣ родитель и ȣ прародитель ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми, како да ѥс(ть) нищо не пѡ|39|творено. И симзи ѡбразом(ь) записа и потврьди ц(а)р(ь)с(т)в(о) ми сизи златопечатни хрисовȣль ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми ꙗко да прѣбиваѥть вь всакѡм(ь) ȣтврьждени и своѡбодѣ чи|40|стѣ. И сиѥ извѣстноѡѥ и всенастоѥще СЛОѠВО ц(а)р(ь)с(т)в(а) ми записа се и ȣтврьди знамениѥм(ь) ц(а)р(с)кимь вь лѣт(о) ·ѕ҃·ѡ҃·ѯ҃·е҃· ендик(ь)тиѡн(ь) ·ı҃·, м(ѣ)с(е)ца априлꙗ ·к҃е· |41| д(ь)нь, подь Призрѣнѡм(ь) на Рибникȣ.

+ СТ(Є)Ф(А)N(Ь) ȢРѠШЬ ВЬ Х(РИ)С(Т)А Б(О)ГА БЛАГОВѢРNИ ЦАРЬ СРБЛЄМЬ И ГРКѠМЬ ⁘ +

Перевод[*]

+ По неизреченному милосердию и человеколюбию владыки моего сладкого Христа, по изволению и милости и всемилостивой его заботе, которую царству моему, как и первым святым православным царям явил, и благодать пресвятого своего духа царству моему явил, так же как излил её на святых своих учеников и апостолов, говоря им: «Идите в мир, проповедуйте славу моего божества». И благодаря его милости таковые дары и царству моему даровал, и поставил меня господином

[*] ***Перевод на современный сербский язык***: + По неизрецивом милосрђу и човекољубљу владике мога слаткога ми Христа, по изволењу и милости и свемилостивом његовом прозрењу које на царство ми показа, као и на прве свете православне цареве, такође и благодат пресветога свога Духа коју на царство ми показа, као што је изли на свете своје ученике и апостоле, говорећи им: „Идите у свет и проповедајте славу мога божанства“, и по свехваљеној његовој милости такве дарове и царству ми дарова и постави ме за господина свим добрима отачаства мога, наиме земљи српској и грчкој, Поморју и Западним странама. Са милошћу Божијом неизреченом и његовим старањем држећи све ово, ја благоверни и Богом постављени Стефан Урош цар, стално радујуће се, у Богу, и држећи скиптар царства, по преданију и уставу господина и родитеља царства ми, светог цара Стефана, као што је установио и узаконио записивати хрисовуље и слова царска, прво светим и божанственим црквама, затим властели и властеличићима, и другим осталим, да не буде ничим штете.

Изволи и царство ми према овом узору написати ову хрисовуљу и милост. Како дођоше код царства ми ова поштована властела и поклисари дубровачки: Марин Бунић, Живе син Николе Гундулића и Живе Цревић, и нађоше царство ми у Призрену с поштовањем и даровима, и све о чему су молили и шта су тражили од царства ми, дарова им и записа царство ми. И присетило се царство ми записанија и милости, које им је записао прадед и дед царства ми, и родитељ царства ми, господин светопочивши цар, о законима и сваким правинима, и сагледавши царство ми сва та прва записанија, не поништи их, него још више оснаживши утврдих и записах, по том обрасцу. Што се тиче града Дубровника [...] И још, како је договорио са нима родитељ царства ми, господин светопочивши цар, да су залози било кога заложени, малог и великог из земље царства ми, да се траже судом и правдом. И потврди им царство ми законе и повеље које су имали у родитеља и прародитеља царства ми, тако да су неповређени. И у овом облику записа и потврди царство ми овај златопечатни хрисовул царства ми, тако да буду у свакој заштити и чистој слободи.

И ово одређено и увек важеће златопечатно слово царства ми записа се и утврди знамењем царским у лето 6865, индикт 10, месеца априла 25. дан, под Призреном, на Рибнику.

+ СТЕФАН УРОШ У ХРИСТА БОГА БЛАГОВЕРНИ ЦАР СРБА И ГРКА +

Примечание: Здесь приведен сербский перевод только введения и заключения хрисовула, отличающихся от хрисовула царя Стефана Душана Дубровнику, который был опубликован в предыдущем выпуске ССА. Пропущенные части текста обозначены квадратными скобками– [...].

всем владениям отечества моего, называемого землей Сербской и Греческой, Поморьем и Западными странами: милостью Божьей и неизреченным его промышлением, содержащему это все благоверному и Богом поставленному Стефану Урошу царю, всегда радующемуся о Боге, и держащему скипетр царства моего по преданию же и уставу господина и родителя царства моего, святого царя Стефана, который установил и узаконил записывать в хрисовулы слова царские, сначала святым и божественным церквям, потом властеле и властеличичам и иным прочим, дабы никому не было вреда.

Изволит же и царство мое, по тому же образцу, записать сей хрисовул и милость. Как пришла к царству моему сия вся почтенная властела и послы дубровницкие: Марин Бунич и Живе Николе Гундулича сын и Живе Чревич, и нашли царство мое в Призрене, с почестями и дарами, и все, что только просили и требовали у царства моего, все им даровало и записало царство мое. И вспомнило царство мое о записанном и о милостях, которые им записал прадед и дед и родитель царства моего, господин святопочивший царь, о законах и о всяких правинах, и осмотрев царство мое тогда все записанные права и не изменил их, а еще больше и крепче подтвердил и записал по тому же образцу: что касается города Дубровника, пусть идут его люди со своим имуществом, и его торговцы со своим товаром свободно и беспрепятственно по земле царства моего. Пусть у них никто ничего не отнимет и силой не будет мешать, ни властелин царства моего, ни кто либо иной, ни мал ни велик, в землях царства моего, так что пусть ходят свободно. А если найдется кто-то и силой что-либо возьмет в землях царства моего, все то платит царство мое тому, у кого было взято, а того виновного пусть ищет царство мое и возьмет у того, кто взял и совершил зло. И их торговцы с товаром, кто желает идти в чужую землю для покупки товара и с товаром на продажу, пусть проходят через земли царства моего свободно, без каких-либо препятствий, только оружия пусть не носят, ни к болгарам, ни в землю Басарабию, ни в Венгрию, ни в Боснию, ни к грекам, ни в какую-либо иную чужую землю, только в землю царства моего. А кого найдут провозящим оружие в чужую землю, то оружие пусть заберут. И кто едет в Дубровник и из Дубровника, пусть с них не взимается царина на Требинье, и не на одной из дорог и бродов, так всякий пусть ходит свободно без препятствий. И еще, торговцы дубровчане, которые находятся по торгам царства моего, если им предстоит судиться, пусть судятся перед царинником и князем, или перед кефалией города в котором будут, по законам родителя и прародителя

царства моего. И за следующее пусть предстанут перед судом царства моего: за кровь, и за землю, и за провод, и за человека, и за свод, и ни за что другое. И когда латинянин обвиняет серба, пусть дает латинянин сербу половину свидетелей латинян, а половину сербов, также и когда серб обвиняет латинянина, пусть ему дает половину свидетелей латинянин, а половину сербов, по закону, который был у родителя и прародителя царства моего и у святого короля. И где кому дубровчанин дал свою прибыль, какому угодно торговцу, а тот будет отрицать, что от него получил, пусть латинянин поклянется и за это пусть ему верят, по закону, который был у родителя и прародителя царства моего. И какой торговец купит коня на торгу, и за него заплатит царину, пусть скажет царинник по совести, что того коня купил и за него платил царину, а вора не знает, и ему за это не будет свода, если же его так не оправдает царинник, пусть дает свод у кого купил. А любой торговец, который привел коня, которого купил в чужих землях, и известно, что торговец клянется другому, что его купил в чужой земле, и не знает ни воров, ни разбойников, пусть не дает свода за это. И если пожелает тот, кто его знает, взять коня, пусть возьмет, а этому торговцу пусть платит цену, за которую тот продает. А когда царство мое приходит на торг, пусть меня почитают и одаривают по своей воле, как достойно царя почитать, а недобровольного дара и отъема пусть не будет. И если царство мое ссорится с Дубровником, дубровчанам, которые находятся в землях царства моего, постановляется срок в шесть месяцев, чтобы отправиться без каких-либо препятствий и свободно уйти, а (тогда) с городом будет воевать царство мое. И если разобьется корабль венецианский и дубровницкий, который доплывет в земли царства моего, пусть будет свободным и пусть ничего у него не возьмут. И какие торговцы идут по земле и торгам царства моего, пусть платит каждый царину, по закону, как давали во время родителя и прародителя царства моего. И еще с ними об этом договорилось царство мое, если найдутся люди царства моего, которые пришли в Стон перед тем как дал его дубровчанам господин царь святопочивший родитель царства моего, пусть тех людей дубровчане прогонят. И если возьмут землю царства моего за межою, которая была во время родителя и прародителя царства моего и святого короля, и если виноград насадили за межою, все пусть мне возвратят. А что до судов и до всякого оправдания, то как было во время родителя и прародителя царства моего, пусть отныне и впредь у меня будет. И за все есть суд на Железной Плочи, как и прежде было. И за Млет пусть не беспокоятся, так как он в компетенции

царства моего, как и прежде было у родителя и прародителя царства моего. И от сих и в будущем, пусть никто не принимает и не берет залога, ни от властелина царства моего, ни от кого-либо держащего власть по поручению царства моего. А найдется тот, кто взял, пусть тот залог опять возвратит, а на основании того, что взял, пусть ему тот товар вернется. И еще, как установил с ними родитель царства моего, господин святопочивший царь, залоги, заложенные когда бы то ни было, малые и великие, и земли царства моего, пусть ищут судом и правдой. И подтвердил им царство мое законы и грамоты, которые были у родителя и прародителя царства моего, как есть, неизменными. И сим образом записало и подтвердило царство мое сей златопечатный хрисовул царства моего, теперь пусть прибывает во всякой защите и чистой свободе. И это установленное и вечно истинное златопечатное слово царства моего записал и утвердил знамением царским в лето 6865, индикт 10, месяца апреля 25 день, под Призреном, в Рыбнике.

\+ СТЕФАН УРОШ В ХРИСТЕ БОГЕ БЛАГОВЕРНЫЙ ЦАРЬ СЕРБАМ И ГРЕКАМ +

Дипломатические особенности

В отличие от грамоты Стефана Душана 1349 года, данный хрисовул начинается с объемной аренги. Стоит заметить, что эта аренга повторяется в нескольких грамотах, в частности, в грамоте Стефана Уроша дубровчанам, изданной в тот же день и касающейся передачи земли от Курила до Люты. Основной же текст документа (деспозиция) практически полностью повторяет хрисовул 1349 года, за исключением одного дополнения, касающегося залога, как уже было отмечено выше.

Кроме того, как и в других грамотах царей Стефана Душана и Стефана Уроша, в данном хрисовуле мы можем наблюдать формулу слово, принятую в византийской дипломатической практике, и перенятой в сербской, о чем упоминалось в предыдущем сборнике ССА. В тексте византийских грамот оставляли три пустующих места для слова λόγος, которое в винительном, родительном и именительном падежах мог вписывать лично царь.[4] По примеру этой практики, хрисовул царя Стефана Уроша содержит несколько скорректированное слово формулу. В четырех местах в тексте встречается выписанные красными чернилами слова: **ц(а)рȣ** (5 ряд), **и слѡвеса** (6 ряд), **хрисовȣл(ь)** (7 ряд), и **слѡво** (40 ряд), о чем уже выше упоминалось.

---

[4] *ЛССВ*, 780–781 (Б. Ферјанчић).

Хрисовул подтвержден висячей печатью, прикрепленной к документу длинным красным шелковым шнуром. Для изготовления печати был использован образец (оттиск) царя Стефана Душана. Печать сделана из позолоченного серебра, причем позолота по краю печати и в некоторых рельефных частях стерлась. На аверсе печати представлен правитель в регалиях, на голове имеет конусообразную корону, а в правой руке держит двойной крест. По правой и левой стороне от фигуры правителя в пять рядов находится надпись: **Ѡ Х[ри]сте Бозе пр[а]воверни цар[ь] Ст[е]фане все з[е]мли српс**[...]. На реверсе расположена фигура Святого архидьякона Стефана и надпись: **Св[е]т[и] Стефане првомꙋчениı сорг** (!).[5]

Проспографические данные

В предыдущих выпусках *Старог српског архива* уже были рассмотрены личности: **Марин Бунић** и **Живе Гундулић** и **Живе Чревић**, согласно *регистру имен*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII.

Постановления и важнейшие понятия

В предыдущих выпусках *Старог српског архива* уже упоминались такие понятии, как: **златопечатное слово (хрисовул)**, **милость**, **слово**, **виноград**, **межа**, **земля царства моего**, **кефалия**, **доход, клятва, конь, береговое право (разбитый корабль), дела, подсудные королевскому суду: кровь, земля, провод, человек, свод; властелин, скипетар, изъятие** (**изамь**), **брод** (**дрѣво**), **суд на Железной плочи, залог**, согласно регистру понятий, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII.

Топографические данные

В предыдущих выпусках *Старог српског архива* уже объяснялись топонимы: **Призрен**, **Рыбник**, **Поморье**, **земля Басарабия**, **Требинье**, **Стон**, **Млет**, **Железная Плоча**, согласно *регистру понятий*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII.

---

[5] Детальное описание печати можно найти в предыдущем номере журнала Д. Јечменица, *Хрисовуља цара Стефана Душана Дубровчанима са два пратећа акта*, 45–46, с литературой.

Марија Александровна Чернова

Краснојарски државни
педагошки универзитет В. П. Астафјева
Историјски факултет
Краснојарск
Русија

ХРИСОВУЉА ЦАРА СТЕФАНА УРОША ДУБРОВЧАНИМА

Рибник, под Призреном, 1357, април 25.

Резиме

Цар Стефан Урош на молбу дубровачких поклисара Марина Бунића, Живе Гундулића и Живе Цревића издаје хрисовуљу 25. априла 1357. године, којом потврђује хрисовуљу цара Стефана Душана из 1349. године. У документу, чија садржина је готово у целости идентична са поменутом хрисовуљом цара Стефана Душана, обухваћен је широк спектар питања, почев од трговачких повластица, питања безбедности трговца на путевима и на трговима, забране транзита оружја преко територије српске државе, царина, трговине коњима, судства, прибрежног права итд. Сва наведена питања већ су била обухваћена поменутом хрисовуљом цара Стефана Душана, и у том погледу нема никаквих новина, пошто је из тог документа у целости преузета диспозиција. Исправа је сачувана у оригиналу, чува се у Државном архиву у Дубровнику.

Кључне речи: хрисовуља, цар Стефан Урош, Дубровник, трговина, царина, суд, цар Стефан Душан.

Maria Aleksandrovna Tschernova
Krasnoyarsk State Pedagogical University
named after V.P. Astafiev
Faculty of History
Krasnoyarsk
Russia

CHRISOBULL OF EMPEROR STEFAN UROŠ TO THE RAGUSANS

Ribnik, near Prizren, 1357, 25th of April

Summary

Emperor Stefan Uroš, on request of Dubrovnik's ambassadors Marin Bunić, Žive Gundulić and Žive Crević, issued a charter on 25th of April 1357, confirming the chrisobull of the Emperor Stefan Dušan from 1349. In that document, whose content is almost in full identical with mentioned chrisobull of Emperor Stefan Dušan, a wide spectrum of issues had been included, like merchants' privileges, the matter of merchants' safety on roads and squares, prohibition of arms transit through Serbian state territory, customs, horse trading, judiciary, coastal law etc. Original of the document has been preserved; it is kept in State Archives of Dubrovnik.

Key words: chrisobull, Emperor Stefan Uroš, Dubrovnik, commerce, customs, jurisdiction, Emperor Stefan Dušan.

Стари српски архив, књ. 12, стр. 91–100

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1362"
091=163.41"1362"

Павле Драгичевић[*]

Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет
Одсјек за историју

ПИСМО КНЕЗА ВОЈИСЛАВА ВОЈИНОВИЋА КОЈИМ ОБНАВЉА МИР СА ДУБРОВНИКОМ

[1362, 22–23. август]

Сажетак: Предмет рада је писмо Војислава Војиновића којим он потврђује споразум склопљен између цара Уроша и Дубровника којим су прекинути ратни сукоби између хумског кнеза и града под Св. Срђем. Рад садржи физички опис самог документа, његова ранија издања, текст на старосрпском и савременом српском језику, те поглавље о дипломатичким особеностима у коме се даје детаљна дипломатичка анализа самог документа.

Кључне ријечи: Војислав Војиновић, Дубровник, XIV вијек, писмо.

Сукоб који је букнуо средином 1361. године између кнеза Војислава Војиновића и Дубровника посљедица је слабе централне власти средњовјековне Србије, оличене у цару Урошу, која није била у стању да спријечи све самосталније иступање своје крупне властеле. Амбиције хумског кнеза биле су да заузме Пељешац и Стон који је српска држава још 1333. године продала дубровачкој влади, а формални повод за сукоб нађен је у наводно неисплаћеном покладу цара Душана чији су поврат тражили његова супруга Јелена и млади цар Урош. Осим тога, изгледа да је Војислав Војиновић искористио и чињеницу да се његова област налазила у непосредном дубровачком залеђу, те је дубровачке трговце узнемиравао наплаћивањем непотребних царина или других издатака. Рат је потрајао око годину дана и осим материјалне штете на обје стране није донио других промјена. Поред наведеног, рат је указао и на нагло опадање угледа младог цара Уроша, те све јачи утицај појединих властеле која је централној власти постепено откази-

[*] Ел. пошта: pavled@bl.elta-kabel.com

вала послушност гледајући своје сопствене, а не државне интересе. Сам цар, изгледа, није учествовао у овом рату, али је на страни Војислава Војиновића био град Котор. Иако су се налазили у истој држави, Балшићи и град Будва стали су на страну Дубровника. Пошто није имало смисла у недоглед настављати сукоб од кога су сви, због прекида трговачких веза, имали само штету, током љета 1362. године покренута је акција да се рат оконча. И самом Војиславу Војиновићу вјероватно је било јасно да без поморских снага, са којима није располагао, неће бити у стању постићи значајнији војни успјех. Након дужих преговора, који су се одвијали током јула и августа мјесеца, мир је коначно склопљен у Оногошту 22. августа 1362. године када је цар Урош издао своју повељу Дубровчанима. Одмах потом, и сам Војислав Војиновић издао је дубровачким посланицима писмо којим потврђује склопљен мир.[1]

Опис и ранија издања

Документ је исписан на папиру без воденог знака тамноплавим мастилом у 14 редова. Папир је мјерено на горњем рубу широк 23,1 цм, а на доњем 21,6 цм. Висина документа са лијеве стране износи 18,1 цм, а са десне 18,5 цм. Пресавијен је три пута по висини и једанпут по ширини. Садржи неколико оштећења у виду мањих лакуна које углавном не утичу на разумијевање самог текста, али су видни трагови влаге и буђи. Оно по чему се овај документ издваја од осталих ћириличких докумената из Дубровачког архива јесте то што не садржи печат већ његов цртеж (!) који је требало да замијени прави печат, пошто овај, изгледа, у датом тренутку није био доступан. У доњем десном углу документа остала су два прореза са траком дугом око 2 цм која је требалло да буде употријебљена приликом печаћења. На полеђини се, поред исписане адресе, налази и неколико мањих записа смјештених један испод другог: 9 del x 1041; № 144; an. 1300–1400; № 1003. Поред ових

[1] Овај сукоб у историографији доста је исцрпно обрађен. Детаљније в. у К. Јиречек, *Српски цар Урош, краљ Вукашин и Дубровчани*, Зборник Константина Јиречека I, Београд 1959, 358–364; D. Gruber, *Dalmacija za Ludovika I*, Rad JAZU 168 (1907) 210–240; Rad JAZU 170 (1907) 1–15; В. Марковић, *Односи Дубровчана са Србијом од 1358. до 1362. год.*, Летопис Матице српске 244 (Нови Сад 1907) 54–71; М. Зечевић, *Ратовање Војислава Војиновића са Дубровником*, Београд 1908; К. Јиречек, *Историја Срба* I, Београд 1952, 242; В. Ћоровић, *Краљ Твртко I Котроманић*, Београд 1925, 12–16; Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, Београд 2001, 52–69; *ИЦГ* II–2, 9–16 (С. Ћирковић); *ИСН* I, 579–581 (Р. Михаљчић); Р. Ћук, *Србија и Венеција у XIII и XIV веку*, Београд 1986, 78–81, 146–147.

записа видљиви су и трагови воска овалног облика распоређеног око напријед поменутих прореза. Писмо се налази у Државном архиву у Дубровнику.[2]

Текст је до сада издаван пет пута: П. Карано-Твртковић, *Србскıи споменицы*, 71, № 56; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 174–175, № 157; С. Новаковић, *Законски споменици*, 187–188, № 49 (издао је само диспозитивни дио писма); T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* XII, 385, № 288; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 102–103, № 101.

Превод дијела документа на савремени српски језик налази се цитиран у радовима Василија Марковића, Милоша Зечевића и Радета Михаљчића.[3] Стојан Новаковић је у свом издању изоставио прва четири и почетак петог реда оригиналног документа, као и запис на полеђини писма. Он и слово ȣ мијења словном ознаком оу док слово ѡ редовно замјењује са о. Запис на полеђини писма изоставио је и Павле Карано-Тртковић, тј. Ђорђе Николајевић. Текст нашег издања у овом раду приредили смо на основу дигиталног снимка начињеног почетком августа 2009. године у Државном архиву у Дубровнику.

Текст[*]

+ Ѿд кнеза Воислав(а) моимь дразѣмь приꙗтелемь, владȣщѥмȣ и влас(те)лемь |2| и сȣдиꙗмь и вѣкником(ь) и всои ѡпкинѣ дȣбровьчкимь. Да знате како |3| доге ѡдь вас(ь) Никола Сорькочевикь и Ж⟨ив⟩е Гȣндȣликь поклисарие и влас(те)|4|ле ваши и защо ихь сте послали всȣ работȣ сьврьшише з г[оспо]д[и]номь |5| ц(а)ремь и сь мномь кнезом(ь). И кле се г(оспо)д(и)нь ц(а)рь и ꙗ и влас(те)ле г(оспо)д(и)на ц(а)ра |6| како да сȣ приꙗтелие Дȣбровникю и коꙗ се сȣ зла чинила до слеи |7| мегю нами, да се тои не помене. И дахь ꙗ кнезь вѣрȣ и кле|8|твȣ всакомȣ ѡд[ь] вас(ь) ѡще боле него како сьм(ь) и прѣи биль с[ь] ва|9|ми и тако и ми сьда не би нарȣчно да тамо кȣ послати мое влас(те)личи|10|ке да ми се закльнете како се сьм(ь) ꙗ вамь заклель и запис(а)ль. |11| И за кȣмирькь

---

[2] По старом инвентару фонда *Diplomata et acta* документ је носио сигнатуру: 14[вијек], 144. По новом устроју ћириличких докумената носи ознаку: бечки број 1003.

[3] В. Марковић, *Односи Дубровчана са Србијом*, 70; М. Зечевић, *Ратовање Војислава Војиновића*, 109; Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, 68–69.

[*] Редакција издања и превода: Т. Суботин Голубовић.

сольски продах га ваш⟨имь⟩ поклисаромь за годище |12| за .ѿ҃. сьт(ь) перп[е]рь а почина годище на .к҃е. д(ь)нь м(ѣ)с(е)ца авьгꙋ|13|ста старимь законом(ь) како смо и прьво имали. И да знате |14| ѡтиде ми печать напрѣдь, да га кꙋ ꙋдати мою печать.

Запис на полеђини: + ⟨**Св**⟩**иемь сꙋдиꙗмь и вѣ**|2|**к**⟨**ник**⟩**ом(ь)** |3| **и всо**⟨**и оп**⟩**кинѣ дꙋбровьчкои.**

Превод

+ Од кнеза Војислава мојим драгим пријатељима, владајућем и властели и судијама и вијећницима и читавој дубровачкој Општини. Да знате да су Ваши посланици и властела Никола Соркочевић и Живе Гундулић дошли од Вас и да су са господином царем и са мном, кнезом, свршили све оне послове због којих сте их и послали. И заклесмо се господин цар и ја и властела господина цара да смо Дубровнику пријатељи, и да се сва недјела која су се међу нама досад чинила, више не помињу. И дадох ја кнез свима Вама вјеру и заклетву још тврђу од оне коју сам Вам раније дао, а тако и ми, сада не би прикладно, али ћу Вам тамо послати моје властеличиће да ми се закунете као што сам се и ја Вама заклео и записао. А кумерк солски продах вашим посланицима за 900 перпера за годиште почев од 25. дана августа мјесеца по старом уговору који смо од прије имали. И само да знате, отиђе ми печат напријед, ја ћу уцртати свој печат.

Запис на полеђини: + ⟨Св⟩им судијама и вијећницима и читавој дубровачкој Општини.

Дипломатичке особености

Помало је изненађујуће да су иза једног од најмоћнијих властелина у вријеме цара Уроша до данас остала сачувана свега два документа, тако да се о дјеловању канцеларије хумског кнеза Војислава Војиновића не може пуно рећи. Чуђење је тим веће због тога што је његова област лежала непосредно у дубровачком залеђу па се отуда с правом могло очекивати да и фонд аката, који су настајали у разним приватно-правним пословима између града Св. Влаха и напријед наведеног хумског велможе, буде кудикамо богатији. Иако невеликог обима, ово писмо посједује доста дипломатичких елемената од којих су неки јединствени у српској средњовјековној изворној грађи. Писмо садржи готово комплетан протоколарни дио у који улазе симболичка инвока-

ција, интитулација и инскрипција, док је салутација изостављена. Главни дио или текст писма, осим веома кратке промулгације (да знатє), садржи петицију уклопљену у експозицију, као и диспозитивни дио писма. Оно се завршава короборацијом у којој се најављује начин овјеравања документа. Ово је и најзанимљивији дио у дипломатичкој анализи документа. Сам аутор писма саопштава да ће *уцртати* свој печат јер му је, како сам каже, *отишао напријед*. Остављен је довољан простор између ријечи да знатє и мою печать да се уцрта, вјероватно, слика из породичног грба, тј. печата Војислава Војиновића. Тај цртеж висине је 2,5 цм и ширине 2,2 цм и на први поглед асоцира на сидро. Нажалост, није сачуван ниједан печат ове великашке породице, као ни њихов породични грб да би се могло утврдити шта тачно представља лик са нацртаног печата. Вјероватно је писмо написано у току неког путовања када се дио пратње са особом којој је печат био повјерен на чување одвојио, тј. *отишао напријед*, те је документ овјерен на овај необичан начин. Уколико би то било тачно, онда је помало необично да Војислављев писар није код себе имао печат, иако је имао сав други канцеларијски материјал потребан за писање. Колико нам је познато, ово је други документ у сачуваној српској средњовјековној ћириличкој грађи који се овјерава на такав начин, тј. да се амблем са печата, односно породичног грба, уцрта на лицу документа испод његовог текста. Први документ, овјерен на такав начин, начињен је средином јула исте године у околини Дубровника. Необично је да тај документ потиче такође из канцеларије хумског кнеза Војислава Војиновића. Међутим, у самом тексту тог писма није најављен никакав начин овјеравања документа. Интересантно је и то што се за релативно кратко вријеме понављају два идентична, веома особена, случаја овјере докумената.[4]

[4] А. Вучетић, *Споменици дубровачки*, Срђ V (Дубровник 1906) 55; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 643–644; Р. Михаљчић, *Прилог српском дипломатару*; у: Р. Михаљчић, *Изворна вредност старе српске грађе*, Сабрана дела, књ. V, Београд 2001, 37–38 (са фотографијом документа); Н. Порчић, *Пропусница цара Уроша за дубровачко посланство*, ССА 8 (Београд 2009) 92–98. У српској дипломатичкој грађи постоје још само два слична примјера. Први налазимо у писму жупана Санка Милтеновића Дубровчанима из око 1359–1361. године. Поред тога што је приликом затварања писма ударен мали печат, писар је, као да то није било довољно или је отисак печата био веома слаб, уцртао на адресном пољу наведеног писма и породични грб жупана Санка који подсјећа на онај који се налази у писму кнеза Војислава. Овај цртеж идентичан је ономе који се налази утиснут на висећем печату повеље Санкових синова Бјељака и Радича од 15. априла 1391. године, као и на висећим печатима Радичевих повеља од 15. маја 1391. и 25. августа 1399. године – DAD, *Diplomata et acta*,

Могуће је још једно тумачење оваквог начина овјере. Ријеч ȣдати могла би се протумачити и на такав начин да је Војислав Војиновић њоме обећао да ће накнадно *ставити* свој печат. Вјероватно је мислио на неке касније сусрете на којима би се он и Дубровчани конкретније договарали о појединим тачкама склопљеног мировног уговора. Дубровчани се заиста јесу у наредним мјесецима састајали са хумским кнезом да би расправили поједине одредбе уговора, али тај печат очигледно није накнадно стављен, нити се он помиње у одлукама дубровачких вијећа тог периода. Да је било неопходно, дубровачка влада би то питање на својим сједницама сигурно разматрала, те је стога вјероватнија варијанта да се ријеч ȣдати растумачи глаголом *уцртати*, што нам посредно може свједочити о трањавости писара и канцеларије бахатог хумског велможе. Писар није на адекватан начин ни припремио писмо за затварање документа јер су прорези направљени само на једном пољу сложеног писма, те исто тако није јасно ни чему је служио наливени восак око тих прореза чији су трагови и данас видљиви на полеђини документа. У документу недостаје читав завршни дио писма у коме би требало да стоје датум и потпис, па стога и хронологија настанка документа у први мах дјелује упитно. Међутим, када се узму у обзир повеља цара Уроша којом се утврђује мир између кнеза Војислава и Дубровника која је датирана 22. августом 1362. године, као и чињенице да се у њој наводе исти они дубровачки посланици који се поводом идентичног посла помињу и у Војислављевом писму, да се закључити да је и писмо, чије издање приређујемо, настало истога дана. Потврду за то налазимо и у самим ријечима Војислава Војиновића који саопштава да су дубровачки посланици са царем *и са мном кнезом*

---

bečki brojevi 1014, 1033, 1034 i 1039; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 103–104; 123–127, 130–133; С. Мишић, *Повеља војводе Радича Санковића Дубровнику*, ССА 6 (2007) 183–199; С. Мишић, *Повеља Бељака и Радича Санковића Дубровнику*, ССА 7 (2008) 113–127; А. Смиљанић, *Повеља војводе Радича Санковића Дубровчанима*, ГПБ 1 (2008) 75–86; А. Смиљанић, *Писмо жупана Санка Милтеновића Дубровчанима*, ГПБ 2 (2009) 35–44; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM VI (1951) 81–89; На други примјер наилазимо у писму Тврдислава Угљешића из XIV вијека. На лицу тог документа, испод главног текста писма, лијево од утиснутог воштаног печата, нацртан је цртеж који приказује воловску главу (тј. тура) са издуженим и непропорцијалним вратом. Цртеж је висине 4,5 цм и није познато шта би он представљао будући да се на воштаном печату испод основног текста назире лик птице, што би значило да глава тура није улазила у састав породичног амблема породице Угљешић – DAD, *Diplomata et acta*, bečki broj 1004; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 69; G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slovena*, Sarajevo 1976, 55–56, 90.

свршили све послове због којих су и дошли, те да су се цар, Војислав Војиновић и остала властела заклели Дубровнику на пријатељство. Из овога се да закључити да је на Оногошту био неки већи скуп којем су поред цара, у својству мировног посредника, те Војислава Војиновића, с једне, и опуномоћених дубровачких посланика, с друге зараћене стране, присуствовала и остала, у писму неименована, властела српске државе која су учествовала у дефинисању коначног мировног споразума. Из тога произилази да је и писмо кнеза Војислава Војиновића настало истог дана, тј. 22. августа. Поједини историчари су писмо датирали и 25. августом пошто се у писму тај дан помиње као почетни датум који се односи на закуп трга соли у Дубровнику.[5] Међутим, тог је дана дубровачком Вијећу умољених било познато да је мир *начињен и потврђен*, те су одлучили да се поврати у Дубровник и разоружа једна галија из Стона будући да даљње војничке страже нису потребне.[6] Узимајући у обзир да је дубровачким посланицима било потребно бар два дана да се врате из Оногошта са склопљеним споразумом и, наравно, са Војислављевим писмом који тај споразум додатно потврђује, вјероватније је да је писмо настало истога дана када и Урошева повеља, тј. 22. августа или најкасније сутрадан.[7] Могуће је да су неки српски властелини, којима се није свиђало све бахатије понашање кнеза Војислава, као ни његов све већи утицај на тадашњој политичкој сцени, позвали цара Уроша да наступи као мировни посредник између хумског кнеза и Дубровника како би се на њега, Војислава, извршио својеврстан притисак да се рат приведе крају. Да се наслутити о којој се властели ради. Још 28. априла Вијеће умољених је одлучило да се, поводом овог рата, пише цару Урошу, његовој супрузи *et illis baronibus*, као и српском патријарху. Након што су добили неке позитивне сигнале, Дубровчани су

---

[5] D. Gruber, *Dalmacija za Ludovika I*, Rad JAZU 170 (Zagreb 1907) 15.

[6] *Monumenta Ragusina* III, 220.

[7] Павле Карано-Твртковић, тј. Ђорђе Николајевић документ датира 1362. годином, а Франц Миклошич, из неког разлога, ово датирање није прихватио, већ је документ датирао веома широким временским периодом 1356–1367, што је наравно немогуће јер је Војислав Војиновић умро 1363. године. Њега је исправио Љубомир Ковачевић датирајући писмо 22. августом 1362 – Љ. Ковачевић, *Неколико хронолошких исправака у српској историји*, ГНЧ 3 (Београд 1879) 441. Тадија Смичиклас преузима Миклошичево датирање 1356–1367. Стојан Новаковић писмо датира само оквирно годином (1362) док је Љубомир Стојановић у свом издању прецизнији и писмо датира 22. августом 1362. године. Тај датум су у својим радовима прихватили Василије Марковић и Раде Михаљчић. Милош Зечевић барата периодом 22–25. августа, док се Константин Јиречек није изјашњавао.

19. маја одлучили да пошаљу свог човјека Радослава Чимбића да се сретне са Вукашином и са царицом. Истога дана овластили су и Марина Менчетића да као посланик оде ка Балшићима. Четвртог августа даривали су тканинама и дворанина Лазара за његове услуге приликом мировних преговора који су били у току. У питању је био будући кнез Лазар о коме су и касније, 1417. године, Дубровчани похвално говорили, ласкајући његовом сину Стефану Лазаревићу, говорећи му да је његов отац још „од младости своје био код царева српских заштитник града Дубровника“.[8] Није познато када је цар Урош уступио приходе од трга соли кнезу Војиславу. То се најкасније десило 1362. године, како се и наводи у његовом писму. Могуће је да је то био један од начина да се кнез Војислав приволи како би окончао рат са Дубровчанима. Одлуком Вијећа умољених од 6. јуна 1363. године наведени износ за закуп трга соли исплаћен је прије рока доспијећа који је падао 25. августа. Након Војислављеве смрти, овај износ даље је исплаћиван његовој удовици Гојислави, а након њене смрти Николи Алтомановићу. Посљедња исплата у наведеном износу од 900 перпера за годину извршена је 30. децембра 1372. године. Након тога исплате за ову врсту дохотка више се не спомињу.[9]

Просопографски подаци

У претходним бројевима часописа *Стари српски архив* већ су објашњене личности **Војислав Војиновић** и **Живе Гундулић,** према *Прегледу*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII.

Никола Соркочевић, 3 (ред у изворнику) – Nicus (Nicolaus) Andree de Sorgo (1336–1363), припадник угледне дубровачке породице Соркочевић. Био је члан Вијећа умољених и Малог вијећа. Биран је за судију, а обављао је и дужност дубровачког кнеза 1359, 1360. и 1362. године. Умро је 1363, највјероватније од куге.

Извори: *Monumenta Ragusina* II–III, по регистру; T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* XII, 385, 585, 587; XIII, 61, 244, 246, 266; J. Тадић, *Писма и упутства Дубровачке републике*, Београд 1935, по регистру; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 101, 102.

---

[8] *Monumenta Ragusina* III, 182–183, 192–193, 212; К. Јиречек, *Српски цар Урош, краљ Вукашин и Дубровчани*, 362–364.

[9] М. Гецић, *Дубровачка трговина сољу у XIV веку*, Зборник ФФ у Београду III (1955) 138–140.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 415, 421.

Важнији термини

Кумерк солски, 11 (ред у изворнику) – Мјесто на коме се продавала со. У латинским текстовима називао се comerchlum или commercium. У овом документу односио се на дубровачки трг соли са којег су српски владари, посредством свог цариника, убирали половину прихода од продате соли људима из залеђа.

Литаратура: *ЛССВ*, 344–346 (М. Маловић-Ђукић).

Pavle Dragičević
University of Banja Luka
Faculty of Philosophy
Department of History

THE LETTER OF PRINCE VOJISLAV VOJINOVIĆ IN WHICH HE RENEWED THE PEACE WITH DUBROVNIK

[1362, August 22–23]

Summary

From the middle of 1361 prince Vojislav Vojinović and the city of Dubrovnik were in war that caused a great damage to both sides, mostly because of interruption of trade relations. The peace was signed in Onogošt (today Nikšić) on August 22nd 1362 with arbitration of Serbian Emperor Uroš. That treaty was confirmed to the people of Dubrovnik by prince Vojislav in his letter, probably written on the same day. That letter, preserved in the State Archives in Dubrovnik, is the main topic of this article. The essay contains description of the conditions of the document, comments about previous editions (all five of them), transcription in old Serbian and translation in contemporary Serbian language. The text of the letter is followed by a chapter which explains in details its diplomatic particularities. Some of those particularities, like the drawing of the seal replacing the original wax seal that was unavailable at that moment, are unique in Serbian medieval documents.

Key words: Vojislav Vojinović, Dubrovnik, 14th century, letter.

Стари српски архив, књ. 12, стр. 101–110

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1399"
091=163.41"1399"

Александра Фостиков[*]

Историјски институт
Београд

АКТ О РАЗРЕШЕЊУ РАЧУНА МАРИНА ЛЕБРОВИЋА[**]

Крушевац, 1399, јануар 30.

Сажетак: У складу са обичајем и законом монахиња Јевгенија (кнегиња Милица), господин кнез Стефан и господин Вук издали су разрешницу Марину Лебровићу, поводом свођења рачуна о исплати најма на име закупа Рудничке и Шетоњских царина. У питању је тзв. једноделна разрешница, у форми повеље, оверена навођењем три милосника и печатом.

Кључне речи: кнез Стефан Лазаревић, монахиња Јевгенија (кнегиња Милица), Вук Лазаревић, царине (Рудничке, Шетоњске), Марин Лебровић, разрешница.

Опис исправе

Разрешница Марину Лебровићу сачувана је у препису[1] дубровачког канцелара Руска Христофоровића, у серији *Diversa Cancellariae*, vol. 32, f. 245.[2] Акт прате и два записа, о регистрацији, један краћи на српскословенском, и други, дужи, на латинском језику, који сведочи да је регистрација уследила тек два и по месеци касније, 13. априла исте, 1399. године. Сам лист папира, судећи по фотографији, страдао је у левом

---

[*] Ел. пошта: aleks.fostikov@gmail.com

[**] Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Средњовековне српске земље (13–15. век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (ев. бр. 177029).

[1] Разрешница као и остала документа о дуговању, завођена су у општинске књиге према закону града Дубровника из 1341 – А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабише о разрешењу рачуна Драгоја Гучетића и браће му*, ССА 8 (2009) 143, нап. 1; Н. Порчић, *Дипломатички обрасци српских средњовековних разрешних докумената*, Споменица академика Симе Ћирковића, Београд 2011, 269–271, са изворима и старијом литературом.

[2] Према М. Пуцићу налази се у књизи за 1396, док се према Љ. Стојановићу, налази у књизи за 1397 – М. Пуцић, *Споменици српски*, 44, № 62; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 188–189, № 196.

углу вероватно од влаге. На врху фолије видљив је у потпуности нечитак запис.

Ранија издања

Документ је до сада више пута објављиван, али ниједном са пратећим записима у потпуности. До сада латински запис мада без последњег реда, осим прве две речи, издао је Медо Пуцић, који је приликом истог издања погрешно рашчитао годину у оквиру датума повеље,[3] што је ускоро исправио Константин Јиричек у својим коментарима о издатој повељи, при чему је сам акт завео под датумом регистрације, уместо по датуму настанка.[4] Затим су уследила и издања без латинских записа, али са добрим датумом, прво Љубомира Стојановића,[5] а затим и Александра Младеновића, које доноси и фотографију (такође без поменутог записа), као и преглед рашчитавања у ранијим издањима и поједине коментаре, углавном филолошке природе, при чему исти аутор није узео у обзир поменуте коментаре К. Јиречека. [6]

Коментаре К. Јиричека, занемарио је током своје анализе овог акта и Станоје Станојевић, који је сматрао исти фалсификатом, између осталог и због погрешно рашчитане године у издању Пуцића које је користио, као и због начина самог датирања. Да је у питању оригинални документ сачуван у препису доказао је Сима Ћирковић, а у новије време исти је разматрао Небојша Порчић у оквиру питања о дипломатичким формуларима српских средњовековних разрешница.[7]

Ово издање приређено је на основу снимка начињеног у Дубровачком архиву.[8]

---

[3] М. Пуцић, *Споменици српски*, 44, № 62.

[4] К. Јиречек, *Споменици српски*, 103, № 62.

[5] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 188–189, № 196

[6] Преко доњег дела фотографије налази се пресавијени лист или део фасцикле – А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, 29–30, 99 бр. I/12. Уп. К. Јиречек, *Споменици српски*, 103, № 62.

[7] Анализом овог акат бавио се више пута Ст. Станојевић, који је у прилог чињеници да је у питању фалсификат или искварен препис довео у сумњу скоро све елементе: вербалну инвокацију, промулгацију, навођење сведока, короборацију и питање датума – С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 90 (1912) 106–107; Глас СКА 94 (1914) 256; Глас СКА 106 (1923) 13–14; Глас СКА 110 (1924) 20; Глас СКА 132 (1928) 53. Уп. С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, ИЧ 6 (1956) 142–148; Н. Порчић, *Дипломатички обрасци*, 269–270, 283–284, 286. Видети и под: **Датум**.

[8] Овом приликом захваљујемо колегама Н. Порчићу и Н. Исаиловићу, на уступању снимка, као и на помоћи око решавања дела до сада необјављеног дела записа

Издања: М. Пуцић, *Споменици српски*, 44, № 62; К. Јиречек, *Споменици српски*, 103, № 62; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 188–189, № 196; А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, Београд 2007, 29–30, 99, № I/12.

*Текст исправе**

+ **Вь име Ѡтца и С(и)на и С(ве)того Д(ꙋ)ха. Пише и повелева вь всем(ь) славна и б(о)гꙋ|2|любима г(о)сп(о)гꙗ кѵр(ь) Ѥвгѥниꙗ и г[оспо]д[и]нь кнезь Стефань и г[оспо]д[и]нь Вл(ь)кь.** |3| **Да ѥс(ть) вь свидениѥ владꙋщомꙋ кнезꙋ дꙋбров҆чкомꙋ и вьсои ѡпь|4|кинѣ ерь Маринь Лебровик(ь) Дꙋбровчанинь дрьжа нашꙋ ц(а)ринꙋ** |5| **Рꙋднич(ь)кꙋ и Шетоньскꙋ и за теи р(е)ченне ц(а)рине и за все ине разлоге** |6| **що имасмо с(ь) реч(е)ннѣмь Мариномь примисмо ѡд(ь) нѥга пльнꙋ и ѡбилатꙋ** |7| **и сь всемь свршенꙋ платꙋ. И зато сѣмь нашѣмь писаниѣм(ь) ѡслобогꙗ|8|вамо р(е)ченнога Марина и нѥговꙋ дѣцꙋ и нѥгове послѣдниѥ да не почме** |9| **г(о)сп(од)ство ни иѣеднога разлога искати до данашнꙗго д(ь)не, ѥрь како рекосмо,** |10| **примисмо ѡд(ь) нѥга вь всем(ь) пльнꙋ и ѡбилатꙋ и свршенꙋ платꙋ. А томꙋ** |11| **м(и)л(о)стници Радивои двор(о)дрьжица и кѥфалиꙗ Петрь Болꙗдиновик(ь) и чельник(ь)** |12| **Тꙋба. И за велико вѣрованиѥ вь всако врѣме законном(ь) печатию г(о)сп(од)ьства ми** |13| **печатисмо. Писа се сиꙗ м(и)л(о)сть рожьдства г[оспо]да Ис(ꙋ)са Х(ристо)ва вь лѣто ·҂ѕ҃· и ·ц҃·** |14| **и ·з҃·**[9] **м(ѣ)с(е)ца гѥнара ·л҃· д(ь)нь. И писа члов(е)кь диꙗкь ꙋ Крꙋшевьцꙋ градꙋ.** |15| **А за векѥ вѣрованиѥ ꙋдасмо ви ѡвꙋзи книгꙋ по нашемь члов(е)кꙋ** |16| **Ивьчинꙋ Хѡданновикю.**+

Записи о регистрацији разрешнице

|17| **Заповѣдию г[оспо]д[и]на ми кнеза и нѥговѣхь сꙋдиꙗ ꙗ Рꙋско логофеть** |18| **исписахь се више писанно изь ѥднога листа м(и)л(о)стнога кои ꙋчини** |19| **г(о)сп(о)гꙗ кнегинꙗ Маринꙋ Лебровикю. А донес(е) тьи листь члов(е)кь** |20| **г(о)сп(о)гѥ кнегинѥ на име Ивьчинь Хѡданович(ь).**+

на латинском језику, као и проф. др М. Спремићу на редакцији рашчитавања и тумачења истог.

* Редакција издања и превода: Андрија Веселиновић.

[9] Видети нап. бр. 7 и под: **Датум**.

|21| MCCCLXXXXVIIII indictione VII die XIII aprilis. De mandato domini rectoris Ragusii Ser Junii Trippe |22| de Georgio et eius minoris consilli per Ruschum scribam sclavichum comunis Ragusii registrata |23| fuit litera suprascripta, domine Eugienie comittisse Novimontis et ejus filiorum in sclavicho, |24| missa per predictam dicto domino rectori et consilio et presentata per Ivcin Chodanovich |25| hominem dicte comitisse et eius filiorum que registrata fuit ad instantiam |26| Marini de Lebro. Cuius interest pro securitate quam ei faciunt pro doanis.

Превод

У име оца и сина и светога духа. Пише и нарећује у свему славна и богуљубима госпоћа кир Јевгенија и господин кнез Стефан и господин Вук. Да је на знање кнезу дубровачком који влада и свој Општини да је Дубровчанин, Марин Лебровић, држао нашу царину, Рудничку и Шетонску и да смо за те, поменуте царине и за све оне рачуне што смо имали са поменутим Марином, примили од истог пуну и обилату и у потпуности целу исплату. И зато овим нашим писанијем ослобаћамо споменутог Марина и његову децу и његове последње. Да не почне господство ни једног рачуна да затражи до данашњег дана, јер како смо (и) рекли, примили смо од њега у свему пуну и обилату и целу исплату. А томе милосници (су) двородржица Радивој, кефалија Петар Бољадиновић и челник Туба. И за већу веродостојност у свако време пред законом, печатом годподства ми смо запечатили. Писа се ова милост у години од рођења Исуса Христа 6907, месеца јануара, тридесетог дана. И исписа човек дијак у Крушевцу граду. А за веће веровање предајемо вам ову књигу по нашем човеку Ивчину Ходановићу.

Записи о регистрацији разрешнице

По заповеди господина кнеза ми и његових судија, ја Руско логотет, преписао сам све вишеписано из једног листа милостнога, који сачини госпођа кнегиња Јевгенија Марину Лебровићу. А лист тај донео је човек госпође кнегиње по имену Ивчин Ходановић.

1399, дана 13. априла, индикт 7. По заповеди господина ректора Дубровника, сер Јунија Трипе Ђурђевића, и његовог Малог већа, писмо горе преписано на словенском (језику) госпође Јевгеније, новобрдске кнегиње и њених синова, регистровао је Руско, словенски писар Општине дубровачке. Послато је по Ивчину Ходановићу, човеку поменуте кнегиње и њених синова, који га је и презентовао, поменутом господину ректору и већу. А регистровано је на захтев Марина Лебровића.

На захтев Марина Лебровића, заинтересованог лица, писмо које му издају на име царина, регистровано је ради осигурања.

Дипломатичке особености

Разрешница кнегиње Милице (монахиње Јевгеније) управо представља типичан пример који сведочи о шаренилу и разноврсности образаца коришћених упоредо у канцеларијама кнегиње Милице и деспота Стефана.[10] Међу чињеницама које саопштава, налазе се вредне вести, као и у пратећим записима, а посебно опширнијем, латинском. Према обичају детаљан Рустко је оставио сведочанство о стварном статусу Милице, као фактичког владара,[11] као и о њеној власти над Новим Брдом (*кнегиња Јевгенија*, *кнегиња Новог Брда и њени синови*). У овом случају она наступа на челу породице, као владарка са децом, у чијој власти се налазе како Рудничка, тако и Шетоњске царине, као и пратећи приходи.[12] Судећи по Русковом опису у њеној власти налазило се бар Ново Брдо, у чијој близини су се налазили и матични поседи њеног покојног мужа, кнеза Лазара, док су приходи од поменутих царина, били дељени. У ово време она се заједно са синовима налазила у престоном Крушевцу, одакле је у име породице у Дубровник упутила њиховог представника, човека Ивчина Ходановића, у своје и име својих синова. Такође, ова разрешница ближе расветљава и личност Дубровчанина Марина Лебровића, закупца владарских царина.

Разрешница кнегиње Милице и њених синова представља разрешницу у ужем смислу, познату и под термином милост (милостни лист, gratia), који и сама Милица у овом акту, као и у неким другим документима истог типа помиње.[13] Како је документ писан у форми повеље, дипломатичке формуле су бројније у односу на стандардне разрешнице. Након симболичке инвокације, која се судећи према доследности Руска у преписивању у оригиналном акту и налазила, следи и

[10] А. Фостиков, *Три документа о разрешењу рачуна Вукше Мишетића: 1405, септембар 12.; 1405, октобар 2*, ССА 11 (2012) 127.

[11] М. Благојевић, *Савладарство у српским земљама после смрти цара Уроша*, Немањићи и Лазаревићи, Београд 2004, 359–370 [= ЗРВИ 21 (1982) 183–212]; А. Фостиков, *Исто*, 127, нап. бр. 8 са старијом литературом о питању савладарства између Милице и Стефана.

[12] Нешто касније, а вероватно пре маја 1402, у њеном домену налази се и Рудник – Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 195, № 204

[13] А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабише о разрешењу рачуна Драгоја Гучетића и браће му*, ССА 8 (2009) 150; А. Фостиков, *Исто*, 128.

вербална, која је изгледа била у употреби бар у канцеларији кнегиње Милице. Затим следи наредба да се повеља запише (*пише и повељава*),[14] на коју се надовезује интитулација која нас обавештава о чињеничном стању, чланови породице наводе се у логичном следу. На првом месту, месту за владара, налази се Милица, са управо оним епитетима (славна и богољубива) који одговарају њеном тренутном статусу и које Општина користи у инскрипцији истој. Након тога бележе се њени синови, прво кнез Стефан, као легитимни владар, а затим и Вук, као господин.[15]

Након промулгације на коју се наставља уобичајна инскрипција следе експозиција, на коју се након израза *И зато овим нашим писанијем ослобађамо* надовезује диспозиција, што нас обавештава о правној радњи и одлуци о истој. Међу завршним формулама, по којима овај документ додатно може да се окаркатерише као акт произишао из личне канцеларије кнегиње, налазе се списак од три милостника, који се и иначе спомињу у њенима актима,[16] коме следе короборација у виду најаве печаћења, датум и потпис дијака, чија је личност непозната, сем чињеница да се јавља као дијак у *Крушевцу граду*. На самом крају налази се и додатна, друга короборација, овог пута у облику помена веровног лица – доносиоца писма (Ивчина Ходановића).[17]

Како је у питању препис није познато како је повеља запечаћена, да ли типаром кнеза Лазара, којим се Стефан, изгледа служио све до проглашења за деспота или сопственим типаром Јевгеније, који је она у ово време изгледа користила за јавно правна акта издата у сопствено име, иако је у претходном периоду на заједничким актима такође користила печат кнеза Лазара.[18]

Датум. Повеља је датирана временом и местом, при чему је сам датум записан на специфичан начин можда грешком писара приликом

[14] С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 156 (1933) 71–72.

[15] М. Благојевић, *Савладарство у српским земљама после смрти цара Уроша*, 363–364; М. Шуица, *Дубровачка писма: огледало друштвено-политичких промена у српским земљама (1389–1402)*, Годишњак за друштвену историју 2 (2011) 36, 40, 44-48.

[16] Видети под: *Просопографски подаци*.

[17] Исто.

[18] Постојање овог печата указује на још једно владарско право које је Јевгенија имала, а натпис на њеном типару (Јефимија монахиња кнегиња), истоветан потпису на повељи, на којој је сачуван, речито сведочи о фактичкој ситуацији и њеном месту у оквиру савладарских односа.

G. Čremošnik, *Doslej neznani južnoslovanski pečati*, Zgodovinski časopis 1958–1959 (1958) 59–60. О печатима кнеза Лазара и деспота Стефана видети: *Печат*, у *ЛССВ*, 512 (Д. Синдик).

коришћења различитих формулара. Тако је временски одређена најпре навођењем начина рачунања времена према рођењу Христа, али је затим сама година исписана словима одговарајуће нумеричке вредности, дата по византијској ери (6907). Затим се наводи месец, написан словима, и дан, записан по словно нумеричком систему, као и година. На крају се налази и помен места након навођења писара – град Крушевац.

Датум регистрације из латинског записа, дат је на тзв. *латински начин*, према ери од рођења Христа, при чему су година, дан и број индикта дати римским цифрама, док је месец исписан словима.[19]

Просопографски подаци

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњене следеће личности: **кнегиња Милица (монахиња Јевгенија)**, **кнез Стефан (као деспот)**, **Вук (Стефан) Лазаревић**, **кефалија Петар Бољадиновић (Руднички)**, **логотет Руско (Ruscho, cancellarij sclauichi)**, према *Прегледу*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII; као и према *Регитру*, ССА 11 (2012).

Марин Лебровић (**Маринь Лебровик(ь)**, Marin de Lebro), 4, 6, 8, 19, 26 (редови у изворнику) – дубровачки грађанин, закупник царина у време кнегиње Милице и деспота Стефана. Јавља се 1402. као цариник Рудничке и Шетоњске, а затим и само Рудничке царине. Касније, 1408, спомиње се у Чачку, где је боравио са сином Милом и где је поседовао кућу.

Литература: А. Веселиновић, *Документи о првом помену Чачка у средњем веку*, Зборник радова Народног музеја у Чачку 20 (1991) 64–72.

Радивоје (**Радивои**), 11 – Како сазнајемо из овог извора, Радивоје је у ово време вршио службу двородржице на двору Лазаревића.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 205–206.

Челник Туба (**Тꙋба**), 12 – челник Туба, се изгледа налазио се у служби кнегиње Милице, пошто се нешто касније јавља и као кефалија на њеној другој разрешници Марину Лебровићу, коју она самостално издаје 1402, али која је заправо отпослата 1404. У том тренутку наводи

---

[19] Термин *латински начин* уводи се у оквиру навођења начина датирања акта – А. Фостиков – Н. Исаиловић, *Акт о исплати светодмитарског дохотка деспотици Јелени (Дубровник, 1463, мај 11 – Дубровник, 1463, новембар 11)*, Мешовита грађа 33 (2012) 78.

се као други на списку милосника испред кефалије Петра Бољадинновића. На месту кефалије налазио се у периоду 1402–1404. Према М. Благојевићу могуће је да је 1399. он био на неком нижем положају, можда заповедник неке тврђаве у крају где се налазила Шетоњска царина, као и да након напредовања постаје кефалија Новог Брда.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 188–189, 195, № 196, 204; М. Благојевић, *Државна управа*, 206, 269–270.

Ивчин (Руднички) Ходановић (**Ивьчинь Ρ8дничанинь**, **Хѡданновикь**, Ivcius Chodanovich), 16, 20, 24 – у изворима се јавља као заједнички посланик кнегиње Милице и њених синова, али, с обзиром на чињенице да се 1402. јавља и као њен посланик, као и да се везује за Рудник, изгледа да се заправо налазио у служби кнегиње.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 188–189, 190–191, 195, № 196, 198, 204; Уп. С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, 144–145.

Ser Junius (Zugnus) Tripe de Georgio (Јуније Трипе (Џиве) Ђурђевић/Жуњевић) (1372–1430), 22 – син Џиве Јунија Ђурђевића, дубровачки властелин и припадник угледне породице, која је спадала у групу утицајнијих и богатијих дубровачких родова. Такође и родоначелник Жуњевића, једне од две главне гране куће de Georgio.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку* I, Београд 1960, 208–210. О Ђурђевићима и: Z. Zlatar, *Huius... est omnis reipublicae potestas: sudjelovanje vlasteoskih rodova u vlasti (1440–1640)*, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku 40 (2002)147–168.

Важнији појмови и установе

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњени следећи појмови и установе: **повељава**, **госпођа**, **кир**, **господин**, **кнез**, **кнез дубровачки**, **Општина**, **царина**, **разлог**, **плата**, **милостници**, **двородржица**, **кефалија**, **челник**, **милост** (**лист милосни**), **печат**, **господство**, **дијак**, **књига**, **човек**, **судија (дубровачки)**, **логотет**, **индикт**, **сер**, **ректор**, **Мало веће**, **писмо**, **писар (словенски) у Дубровнику**, према *Прегледу*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII, као и према *Регитру*, ССА 11 (2012)

Писаније, 7 (ред у изворнику) – назив за дипломатички документ, повељу али друге типове писаних акта.

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 161 (1934) 1–26.

Кнегиња (кнегиња Новог Брда), 19, 20, 23, 25 – односи се на кнегињу Милицу (монахињу Јефимију).

Топографски подаци

У претходној свесци *Старог српског архива*, 11 (2012) 131–132, већ је објашњен следећи топографски податак: **Рудничка царина**, са важнијом литературом.

Крушевац град (**Кр8шевьць**),14 – град са тврђавом и тргом, престоница кнеза Лазара, кнегиње Милице (Јефимије) и деспота Стефана, а затим и седиште *власти*.

Литература: *Крушевац*, у: *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља*, Београд 2010, 152–160 (Н. Ђокић).

Шетоњска царина (**Шетоньска**), 5 – вероватно данашње село Шетоње у Браничеву, на око 4–5 км западно од манастира Горњака и средњовековне тврђаве Ждрело. Према подацима из извора Шетоње је имало и свој трг.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа*, 206, 270

Ново Брдо (Novomonte), 23 – средњовековни град, рударског типа, са тргом и тврђавом, центар рудничког басена, данас село на око двадесет километара од Приштине.

Литература: *Ново Брдо*, у: *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља*, Београд 2010, 198–202 (А. Фостиков). Видети и ССА 7 (2008) 34–35 (Д. Јечменица).

Aleksandra Fostikov
Institute of History
Belgrade

**DOCUMENT ABOUT ABSOLUTION OF THE DEBT
OF MARIN LEBROVIĆ**

Kruševac, 1399, January 30th

Summary

According to the customs and legal regulations, nun Jevgenija (princess Milica), despot Stefan and master Vuk, issued an act of absolution to Marin Lebrović, regarding the payment of the lease of Rudnička and Šetonjska customs. It is so called one-part absolution document, in a form of a charter, verified with the names of three witnesses and a seal.

Key words: despot Stefan Lazarević, customs (Rudnička, Šetonjska), Marin Lebrović, absolution document.

Стари српски архив, књ. 12, стр. 111–119

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1406"
091=163.41"1406"

Милош Ивановић[*]
Београд

ПИСМО ДУБРОВЧАНА ЧЕЛНИКУ МИЉАНУ[**]

Дубровник, 1406, фебруар 17.

Сажетак: Дубровчани су 17. фебруара одговорили писмом челнику Миљану који је потраживао кућу коју је својевремено његов отац предао у руке њихових грађана Павла и Лукше Витановића. Рад доноси критичко издање тог документа. Такође се анализирају личности поменуте у писму и осветљавају њихови међусобни односи. Из писма се дознаје и начин на који су органи Републике Св. Влаха испитивали челников захтев.

Кључне речи: Дубровчани, челник Миљан, Палко Витановић, Лукша Витановић, дуг, кућа, тетраг.

Сачуван је релативно мали број докумената које су дубровачке власти упутиле појединим српским властелинима. Једно од таквих представља писмо челнику Миљану. На самом акту као датум његовог сачињавања наведен је само 17. фебруар, без прецизирања године. Како су документи који му претходе и следе иза њега у Русковом препису из 1406.[1] јасно је да и писмо челнику Миљану мора бити из те године. Документ сведочи о пословним везама које је Миљанов отац, који је носио исто име и титулу као и син имао са члановима угледне дубровачке племићке породице Витановића (Барабића).[2] Из нашег писма сазнајемо да је своје дугове према њима подмиривао сребром, златом и бисером, што указује да је спадао у ред имућне властеле. Узмемо ли у обзир да су Палко и Лукша били активни у периоду од 1363. до 1375.[3]

---

[*] истраживач. Ел. пошта: misaveritatem@gmail.com

[**] Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

[1] М. Пуцић, *Споменици србски* I, 76–78.

[2] И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 121–124.

[3] Исто, 121–123; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*. [Део 2]: *генеалошке табеле*, Београд 1960, 3.

највероватније онда у то доба треба сместити њихове везе са старијим челником Миљаном. Доиста, неопходно је упозорити да се Лукша помиње као покојни први пут 1382, што нас упозорава да је можда и после 1375. поживео неко одређно време.[4] Такође ситуацију око овог питања отежава и чињеница да се изгледа и 1400. помиње Палко Витановић.[5] Опет о старијем Миљану једини подаци потичу из писма које овде објављујемо. У документу није наглашено ни чији је био челник. Његов син је свакако био у служби Бранковића, јер га 29. децембра 1405. срећемо као милосника на повељи коју су његови господари издали Републици Св. Влаха.[6] На основу повеља издатим Дубровчанима, ми пак знамо да је 1387. челник кнеза Лазара био Михо, а Вука Бранковића Смил.[7] Уколико је старији Миљан био човек господина Вука, на положају челника могао је готово извесно бити само пре јанура 1387. пошто је Смил забележен на тој функцији и 1396. у време када је и окончана политичка каријера његовог господара.[8] То би потврђивало хипотезу да је старији Миљан био активан када и Лукша Витановић током 70-их година XIV века. Остаје, међутим, питање на ком подручју је он имао поседе. Наиме, млађи Миљан је 1406. од Дубровчана потраживао кућу свог оца, која је наводно једно време била у поседу Палка и Лукше Витановића. Није наведено где се та кућа налазила. Павле Барабић, стриц Палка и Лукше је својим пословима био везан за Призрен и Ново Брдо.[9] Као што је добро познато за Призрен се претпоставља да је крајем 70-их година XIV века потпао под власт Вука Бранковића,[10] док је Ново Брдо након 1371. заузео кнез Лазар.[11] Вероватнијим нам се чини да је челник Миљан потраживао кућу која се налазила у области наследника Вука Бранковића чији је он службеник био. Наравно, ни другачија могућност се не може сасвим одбацити пошто су у време ње-

[4] И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, 121–122.

[5] И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*. [Део 2]: *генеалошке табеле*, 3, наводи се тај податак. Ауторка пак у основном тексту своје студије истиче да су Палко и Лукша умрли рано: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, 122–123.

[6] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 154.

[7] Исто, 123, 139.

[8] Исто, 142–145; М. Динић, *Област Бранковића*, у: *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978, 160, нап. 49; М. Шуица, *Немирно доба српског средњег века. Властела обласних господара*, Београд 2000, 126.

[9] И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, 121, 123.

[10] М. Динић, *Област Бранковића*, 149.

[11] Р. Михаљчић, *Лазар Хребељановић. Историја, култ, предање*, Београд 1989², 54, 58, 60.

гове преписке са Дубровчанима, Лазаревићи и Бранковићи били у добрим односима.[12]

Досадашње излагање показује да је челник Миљан 1406. тражио од Дубровчана једну кућу свог оца коју су изгледа готово тридесет година раније држали Палко и Лукша Витановић. У време слања писма поменута браћа више нису била у животу, те су се органи Републике Св. Влаха за информације обратили старатељима њихових удовица и деце. Од двеју Лукшиних ћерки једна већ тада није била у животу.[13] Палкови директни потомци су нам знатно слабије познати и једине вести о њима потичу из овог писма.[14] Мора се нагласити да није био необичан случај да потомци потражују имовину својих предака дуго времена након њихове смрти. Слично челнику Миљану учинила је 1462. Степанида, ћерка војводе Мркше Сићевског, која је потраживала од Алвиза Жуњевића неке предмете које му је предала њена мајка. Тражене драгоценисти су пак по жељи Мркшине супруге, након њене смрти предате манастирима Бањској и Дечанима. Она иначе није била у животу већ 1444. у време обнове Деспотовине.[15] Негативан одговор на свој захтев добио је и челник Миљан. Речено му је да у пословним књигама Палка и Лукше Витановића нису нашли податак да су они држали неку кућу његовог оца. Није нам познато да ли је после овог писма челник Миљан и даље потраживао кућу свог оца. Исто тако, тешко је докучити мотив због кога је Миљан баш 1406. или нешто раније покренуо питање очеве куће. Наравно, уколико је тражена имовина била на територији под влашћу Бранковића, јасно је да се за њу могао распитивати тек након 1402. када су његови господари повратили своју област.[16]

Опис исправе

Писмо које се овде објављује није се очувало у оригиналу, већ је истраживачима приступачно преко преписа унетог у књигу дубровачког словенског канцелара Руска Христифоровића.[17] На првој поло-

---

[12] Помагали су Балшу III у његовом сукобу са Млечанима у Зети: М. Динић, *Област Бранковића*, 169; *ИЦГ* II–2, 89–96; *ИСН* II, 78–79.

[13] И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*. [Део 2], 3.

[14] Исто, 3.

[15] М. Пуцић, *Споменици србски* II, 117–118; К. Јиричек, *Споменици српски*, 104.

[16] М. Динић, *Област Бранковића*, 165–166; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 50.

[17] DAD, *Lettere e commissioni di Levante* 1, fol. 60'.

вини странице, на којој се налази акт упућен челнику Миљану, исписан је и текст писма послатог господару Канине и Валоне Мркши Жарковићу.[18] Читаво писмо упућено челнику Миљану садржи 16 редова исписаних канцеларијском минускулом. Поједине речи овог документа су подвучене, мада није познато ко је и зашто то учинио. Запажа се да је два пута подвучена реч **тетрагь** (*тетраг*). Издање овог писма приређујемо на основу фотографије преписа акта, који се чува у Државном архиву у Дубровнику.[19]

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици србски* I, 77, бр. 142; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 523–524.

Текст писма

+ **Ѡдь владȣщагѡ гр(а)да дȣбровника кнеза, властель и ѡдь все ѡпкине вьсесрдьчномȣ** |2| **намь приѓателю почтеномȣ челникȣ Милѓанȣ многѡлюбимо поздравлѥниѥ.** |3| **Почтене твоѥ приѓазни листь примисмо и разȣмѣсмо що намь пишешь.** |4| **А гѡворе ѥрь покони ѡтьць вашь челникь Милѓань поставиль ѥ биль ȣ Палка** |5| **и ȣ Лȣкше Витановика кȣкю свою моле наась да ви ѡправимо. Нашь почтени** |6| **приѓателю да знашь примивь писаниѥ ваше реч(е)нно тьи чась посласмо по** |7| **ѡкрьмителиѥ сирѡть реч(е)нога Палка и Лȣкше коимь сȣ все ѡправе и дѣца** |8| **них(ь) ѡста[в]лѥна и ȣпросисмо за тȣи вашȣ кȣкю и ѡни намь показаше тетрагь** |9| **Палка и Лȣкше и ȣ томози тетрагȣ на ѥдномь мѣстȣ писаше ѥрь ѥ ѡ(ь)тць** |10| **твои биль нимь дльжьнь и тьимь дльгь платиль ѡ[ь]тць твои сребромь, бисерѡм(ь)** |11| **и златѡмь. И на дрȣгѡм(ь) мѣстȣ ȣ томьгѥ тетрагȣ пониже тогаи писма такожди** |12| **писаше · ѥрь ѥ ѡ[ь]тць твои нѣмь ѡщь дльжьнь и ѡдь тога ѥ книга записана** |13| **ȣ тетразѣхь ѡдь ѡпкине дȣбровчке а нѣ платиль, а ино нищор(ь) не нахѡдимо** |14| **ни ѡни намь ȣмѣю повидѣть и затѡ твоѥ любвѣ ѡвози ȣписасмо що смо** |15| **ѡбьнашли а ви морет[е] послать члов(ѣ)ка или само(!) доити да си ѡгледаю них(ь) тетраге.**

|16| + **м(ѣ)с(е)ца ферв(а)ра з҃ї д(а)но ȣ дȣбровникȣ** +

---

[18] *ИСН* II, 96.

[19] Снимак за ово издање уступио ми је колега Дејан Јечменица, коме се овом приликом срдачно захваљујем.

Превод писма

+ Од владајућег кнеза града Дубровника, властеле и од све Општине свесрдачном нашем пријатељу, поштованом челнику Миљану, веома срдачан поздрав. Поштовано твоје љубазно писмо примили смо и разумели смо шта нам пишеш. А каже се да је покојни ваш отац челник Миљан положио био код Палка и Лукше Витановића своју кућу и моле нас да вам одговоримо. Наш поштени пријатељу да знаш да, пошто смо примили ваше речено (писмо), истог трена послали смо по старатеље удовица Палка и Лукше којима су све исправе и деца њихова остављена, и упитасмо за ту вашу кућу и они нам показаше тетраг Палка и Лукше и у том тетрагу на једном месту писало је да је твој отац био њима дужан и тај дуг твој отац је платио сребром, бисером и златом. И на другом месту у том тетрагу испод тог писма такође је писало да је твој отац њима још дужан и то је књига записана у тетрагу Општине дубровачке, а није платио. И ништа друго нисмо нашли, нити нам они умеју рећи и зато твојој љубави ово написасмо што смо нашли, а ви можете послати човека или сами доћи да погледају њихове тетраге.

+ Месеца фебруара седамнаестог дана, записано у Дубровнику +

Дипломатичке особености

Писмо чије издање смо овде приредили спада у ред релативно малобројних сачуваних писама које је Дубровачка општина упутила српској властели. Попут сличних аката и овај започиње симболичком инвокацијом у виду крста. Инскрпција која гласи једноставно *поштовани* јасно нам указује на ранг челника Миљана. Наиме, члановима владарских породица Лазаревић и Бранковић, као и моћнијој властели Дубровчани су се обраћали знатно свечаније.[20] Особеност овог писма огледа се у чињеници да на његовом крају стоји само датум његовог сачињавања, без назначене године, која је некад у оваквим докуметима исписивана латинским словима. Прецизан одговор зашто је до тога дошло не може се дати, мада се вероватним чини да је реч о омашци канцелара Руска Христифоровића.

[20] За начин обраћања Лазаревићима и Бранковићима у ово време види: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 150, 154–156, 199–200, 204–207; М. Шуица, *Писмо Дубровчана Николи Зојићу*, ССА 10 (2011) 126.

Просопографски подаци

Миљан, челник, **млађи**, 2 (ред у изворнику) – Био је властелин у служби породице Бранковића. Постоји мишљење да је он конкретно био у служби госпође Маре Бранковић. Отац му је носио исто име и звање као и он. Први пут се у изворима помиње децембра 1405. као један од милосниака на повељи којом су његови господари даровали трговачке повластице Дубровчанима. Наредне године је како се види из писма које овде објављујемо потраживао једну кућу свог оца од двојице Дубровчана. Забележен је и у поменику Св. Богородице Љевишке, што значи да је био ктитор тог храма. Са супругом Вукосавом имао је сина Ђурђа. Други детаљи о његовом животу нису познати.

Извори и литература: М. Пуцић, *Споменици србски* I, 77; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 523–524; Ђ. Сп. Радојичић, *О поменику св. Богоридице Љевишке*, Старинар XV (1940) 55; М. Благојевић, *Државна управа*, 184, 230, 235–236; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 72–73; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 2006[2], 249–250.

Миљан, челник, **старији**, 4 – Помиње се само у овом документу, када већ више није био у животу. Начелно се може претпоставити да је попут познатијег сина такође био у служби Бранковића. Подаци из писма сведоче да је имао пословене везе са дубровачким трговцима. Своје дугове према њима подмиривао је сребром, златом и бисерима, што чини се сведочи да је био релативно богат властелин.

Извори и литература: М. Пуцић, *Споменици србски* I, 77; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 523–524; М. Благојевић, *Државна управа*, 235, нап. 113.

Палко Витановић, 4, 7, 9 – Потицао је из дубровачке племићке породице Барабића (Витановића). Био је један од тројице синова Марина Барабића. Среће се у изворима у периоду од 1363. до 1375. године. Умро је као млад човек. Са својим братом Лукшом трговао је у Србији. Писмо Дубровчана челнику Миљану из 1406. сведочи да су водили заједничке пословне књиге. Међу њиховим дужницима налазила се и српска властела. Иза себе је оставио потомство о коме се ништа поуздано не зна.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 123; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*. [Део 2]: *генеалошке табеле*, Београд 1960, 3.

Лукша Витановић, 4, 7, 9 – По свој прилици био је најстарији син Марина Барабића (Витановића). Податке о њему имамо за период од 1362. до 1375. када је последњи пут забележен као жив. Седам година доциније већ се наводе само његови наследници. Пословао је у Србији како са својим братом Палком, тако и са стрицем Павлом. Управо он и стриц су имали једно пословно удружење чије је капитал био 9.000 перпера. Павле је трговао пре свега оловом, те се може претпоставити да је и његов синовац био укључен у трговину са рударским производима. Из брака са нама непознатом супругом Лукша је имао две ћерке, које су се удале за чланове угледних породица Соркочевића и Гучетића.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 121–123; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*. [Део 2]: *генеалошке табеле*, 3.

Важнији појмови и установе

У претходним свескама *Старог српског архива* објашњени су појмови: **кнез у Дубровнику**, **властела у Дубровнику**, **челник**, **писмо**, **човек**, према *Прегелду*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII.

Окрмитељ, 7 (ред у изворнику) – Реч је коришћена пре свега да означи онога који се након смрти главе породице, старао о преосталим њеним члановима. Односило се то на удовице и малолетну децу. Његова дужност посебно је била да брине о њиховој имовини. Коришћен је термин и да означи бригу одређеног светитеља над људима. Када је реч о Дубровнику, градски статут је прописивао да кнез са Малим већем постави два стараоца над имовином преминулог који није оставио тетстамент. Њихова дужност била је да се старају да имовина остане неоштећена. Мушки потомци покојника су од своје четрнаесте године имали право да саучествују у управљању добрима, док су их коначно преузимали са осамнаест, ако би се проценило да њима могу ваљано располагати. За случај да су иза преминулог остала само женска деца, тутори су имали држати његову имовину док му се ћерке не удају. Удовица је могла располагати свом непокретном имовином мужа ради издржавања, уколико се не преуда. Поменута добра није смела продати, осим ако то није неопходно. Тутори су у супротном случају имали да помогну њено издржавање од покретне имовине.

Извори и литература: Ђ. Даничић, *Рјечник* II, 213; *Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272. na osnovu kritičkog izdanja latinskog teksta B. Bogišića i K. Jirečeka*, Dubrovnik 2002, 442–447.

Сирота, 7 – Синоним за удовицу. До синовљевог пунолетства удовица је, по српским средњовековним прописима, могла држати читаво село. Уколико није имала мушког потомства држала је селиште, врт и најбољу њиву. Из акта који овде издајемо види се да су у Дубровнику оне имале своје старатеље. У Дубровнику је термин коришћен да означи женску децу која су остала без оба родитеља. Градски статут се својим прописима посебно старао о њиховој удаји. Браћа су имала да се старају о њима, уколико би се одлучиле да постану монахиње.

Извори и литература: Ђ. Даничић, *Рјечник* III, 113; *ЛССВ*, 435 (Р. Миаљчић); *Statut grada Dubrovnika*, 274–275, 508–509.

Тетраг, 9, 11, 13 – Термин потиче од грчке речи τετράδιον, а коришћен је углавном од стране Дубровчана у њиховим писмима упућеним српским и босанским великашима и властели. Означавао је књиге у којима је био сабран већи број докумената. Могли су то бити пословни акти појединаца или чак одлуке већа Дубровачке општине. У османским документима на српском језику коришћен је као синоним за дефтер.

Извори и литература: М. Пуцић, *Споменици србски* I, 34, 77, 88, 152, 177; М. Пуцић, *Споменици србски* II, 51; Ђ. Даничић, *Рјечник* III, 290; *ЛССВ*, 150 (А. Фотић).

Miloš Ivanović
Belgrade

LETTER OF RAGUSANS TO ČELNIK MILJAN

Dubrovnik, 1406, February 17th

Summary

A letter that people of Dubrovnik sent to čelnik Miljan on 17th of February 1406 is important to the researchers in various aspects. First of all, this document reveals the business connections that čelink Miljan's father had had with two respectable citizens of Dubrovnik, brothers Palko and Lukša Vitanović. He was paying his debts to Vitanović brothers in silver, gold and in pearls, which confirms the fact that he was a rich man. The existing data about Vitanovićs were used to establish the time and place of senior čelnik Miljan's activity. This procedure led us to the hypothesis that his son, who was in the service of Branković family, claimed a house from Dubrovnik authorities and that very house might have gotten in the hands of Vitanović family thirty years before the letter this article is dealing with. It has been appointed that this is not a unique example when members of Serbian noble families claimed their parents' properties long after their parents' death. It has been established by diplomatical analysis that people of Dubrovnik showed less respect towards čelnik Miljan, than towards the rulers from families Lazarević, Branković and more powerful nobility.

Key words: people of Dubrovnik, čelnik MIljan, Palko Vitanović, debt, house, tetrag.

Стари српски архив, књ. 12, стр. 121–132

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1406"
091=163.41"1406"

Андрија Веселиновић*

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

ПОВЕЉА ДЕСПОТА СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА ХИЛАНДАРУ О ДАРИВАЊУ 100 ЛИТАРА СРЕБРА ГОДИШЊЕ ОД РУДНИКА НОВО БРДО **

друга половина 1406. године (пре 15. октобра)

Сажетак: На молбу манастира Хиландара, у чије име су пред деспота Стефана дошли угледни монаси – старци Јован и Теодор, издаје се повеља којом се поново дарује годишњи приход од 100 литара сребра (33,724 кг сребра), од прихода рудника Ново Брдо. Овај приход даровао је још деспотов отац кнез Лазар, али је после његове смрти дошло до његовог губитка због прилика у земљи, а сада се поново он успоставља. Повеља је оригинална, оверена печатом кнеза Лазара, што није нимало ретко у српској владарској канцеларији. Исправа није датована, али смо доста поуздано утврдили да се ради о другој половини 1406. године, тачније нешто пре 15. октобра 1406. Повеља је занимљива и по томе што има дугу аренгу са три библијска цитата. У њој су садржане и тзв. косовске алузије, које смо раније утврдили у једном посебном раду.

Кључне речи: Србија, деспот Стефан, Хиландар, повеља, Новобрдски доходак, аренга, библијски цитати, литра.

Опис повеље

Ова повеља је сачувана у оригиналу, у ризници манастира Хиландара под бројем 77, а топографска сигнатура је А 2/4. Написана је уставним писмом у канцеларији деспота Стефана на пергаменту. Ширина пергамента, који није правилног правоугаоног облика, је од 429

* Ел. пошта: aveselin@f.bg.ac.rs

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

до 436 мм, а дужина 470, 453 до 481 мм. Име логотета који је био старешина владареве канцеларије, и често као сведок или милосник на повељама, као ни дијака (писара) није забележено, али из других исправа знамо да је 1405. и после те године то био логотет Богдан и дијак Тубица.[1] Текст је исписан црним мастилом, доста пажљиво и лепо у 42 реда, док је потпис владара исписан бледо црвеним мастилом у 43. реду. Величина слова је у просеку до 2 мм, иницијали, исписани такође бледо-црвеном бојом до 5 мм, а потпис изведен у уобичајеним лигатурама, и између два крста, као и крст на почетку текста као симболичка инвокација, око 20 мм.

Повеља је иначе релативно добро очувана. Оштећена је незнатно од влаге само у доњем делу повеље у средини текста, али без већег утицаја на мастило, тако да се без тешкоћа чита. Од влаге се само део текста, како је повеља била пресавијена, пресликао делимично на доњој десној маргини. На истом месту, на средини реда 33 и 34 недостају мали делови пергамента, величине седам пута десет милиметара и два пута два милиметра, али опет без тешкоћа у реконструисању текста. Интересантно је да је један од првих издавача ове повеље Франц Миклошић забележио ово оштећење али је оно тада било знатно мање (недостајала су само два слова, а сада пет слова).[2] На повељи је окачен сребрни, слабо позлађени печат, пречника око 55 мм, привезан тамноцрвеном, неоплетеном свилом, провученом кроз четири оштећене рупе при дну пергамента.

На полеђини је белешка хиландарског монаха Никандра, настала у четвртој или петој деценији XIX века. Тада је овај монах први систематски радио на сређивању хиландарског архива. Том приликом он је на полеђини већине повеља, па и ове, оставио запис у облику регеста, са именом аунктора повеље, године и кратког садржаја: **Хрисовȣль Стефана деспота с(ве)таго кнѧза Лазара синь и копїе егѡ вь немъ дань монастырю ради новобръскагѡ** (!) **доходка. Въ нем же ѡпрѣделѧеть даетсѧ монастырю за то мѣесто сто литарь сребра по всѧко годище и прочаѧ вь немь.** Обичном оловком додато је: 6913 **года**. Са стране стоји запис руком

[1] Док је дијака у дворској, владаревој канцеларији било истовремено више, па је Тубица, једини који је тада (1405/6.) забележен, није морао бити преписивач ове повеље, док је логотет Богдан, који је забележен на Стефановој хрисовуљи Дубровчанима 2. децембра 1405. године, сигурно тада био српски логотет – А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 2006[2], 245, 246.

[2] F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 333.

XVIII века: **Си хрисов8л Копанички цара Стефана що е давато 8 манастир на година по КЄ…а**. Што се тиче године коју је Никандар ставио у овај регест на полеђини повеље (6913=1405), не можемо закључити одакле му тај податак сем ако није то његово домишљање или закључивање на основу посредних података из самог текста повеље. Истом приликом Никандар је начинио један препис повеље, мењајући језик оригинала у корист рускословенског језика. На свом препису повеље овај калуђер је дописао на крају текста, пре потписа владара, годину 1405, чега наравно нема у оригиналном рукопису ове повеље: **Въ лѣето ѿ созданїѧ мира ҂Ѕ҃.Ц҃.ГЇ҃. индиктїонь трети на десѧть**. Снимак Никандровог преписа доносимо после снимка оригинала.

Ранија издања

Први је ову повељу издао Димитрије Аврамовић још 1847. године, тако да је она у нашој науци позната одавно, међу првима: Д. Аврамовић, *Описаније древности српских у Светој Гори с XIII литографисани таблица*, Београд 1847, 58–60. Он је верно пренео повељу у оригиналној графији са минималним словним грешкама. Једино је доследно слово **ѩ** замењивао рускословенским **ѧ**. У деспотовом потпису је погрешно прочитао реч **Под8навию** као **Поморию**, што је погрешно преношено у издањима све до Ђорђа Трифуновића 1979. године. Нешто више од деценије касније уследило је доста добро издање Миклошића: F. Miklosich, *Monumenta serbica*, Wien 1858.[3] Деценију касније уследило је издање архимандрита Леонида: Леонид, *Историческое описание сербской царской Лавры Хиландаря и ее отношения к царствам сербскому и русскому. Сочинение архимандрита Леонида*, Москва 1868, 85–86, али није издата цела повеља већ јој недостаје последњих десет редова. Ова повеља се касније нашла међу хиландарским актима које је за Споменик СКА 44 припремио Љубомир Ковачевић, али је већ припређени рукопис за штампу пропао у Првом светском рату.[3] Но ипак, део његових преписа, њих 58, међу њима и овај, користио је његов пријатељ и кум Стојан Новаковић за своје издање уочи Балканских ратова: С. Новаковић, *Законски споменици*, 462–463. Нажалост, он је доносио само делове „са законском снагом“, па је као и код свих осталих

[3] Види о томе опширније: А. Веселиновић, *Повеља деспота Стефана деспотици Јевпраксији*, ССА 1 (2002) 132.

повеља, избацивао уводне делове са аренгом и закључне делове са санкцијом (1–20. и 38–42. ред).

У току Првог светског рата 1915. издао је ову повељу Василиј Корабљов на француском у додатку XIX тома Византијског временика: В. Korablev, *Actes de Chilandar, Deuxième partie. Actes slaves,* Византийский временник, Приложение кь XIX тому, С. Петрсбургь 1915 (репринт Амстердам 1975), 556–558. Овде је издат и део Никандровог преписа (Корабљов, 554–555).

Добро издање са исправним читањем уследило је тек 1979: Ђ. Трифуновић, *Књижевни радови деспота Стефана Лазаревића*, Београд 1979, 148–149; превод 162–163. Тек недавно (2007) изашло је, такође добро издање ове повеље са транскрипцијом, преводом и неопходним језичко-историјским кометарима. То је издање у књизи А. Младеновића, *Повеље и писма деспота Стефана. Текст, коментари, снимци*, Београд 2007, 184–185. Ово издање, сем неких омашки и словних грешака, по свему је, као и Трифуновићево, узорно, тако да нам је помогло при раду.

Фотографије: Архив САНУ 8876/101; Народна библиотека Србије Ф 2805; Архив Србије, филм у колору. Фотографије се налазе и у издањима: Ђ. Трифуновића (између стр. 160–161). Никандров препис у колору објављен је у каталогу Т. Корићанац, *Дворска библиотека деспота Стефана Лазаревића*, Београд 2006, 85. На крају добар снимак из два дела, као и Никандров препис налази се код А. Младеновића, *Повеље и писма деспота Стефана*, 210–212.

Ђорђе Трифуновић је први донео одличан превод повеље у целини на савремени српски књижевни језик, који смо и ми консултовали: Ђ. Трифуновић, *Књижевни радови*, 162–163. Целу повељу у преводу публиковала је Милица Грковић, *Списи о Косову*. Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 13, Београд 1993, 158–159. Најновији превод у целини дао је А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, 188–189. Превод делова повеље донели су: Ђ. Сп. Радојичић, *У тамним облацима ка сунчаним најсветлијим зрацима*, ЛМС 132 (1956) 588–589 (15 редова); Н. Павловић, *Деспот Стефан Лазаревић*, Суботица – Београд 1968, 135–136 (12 редова); Ј. Калић, *Срби у позном средњем веку*, Београд 1994, 60, 77 (18 редова); А. Веселиновић, *Косовске алузије у повељама Стефана Лазаревића*, Зборник ФФ у Београду 18 (1994) 15 редова.

Текст повеље[*]

+ М(и)л(о)стию великаго г(оспод)а моѥго Ї(со)у Х(рист)а, ходатаиством же прѣс(ве)тыѥ Б(огороди)це, и м(о)л(и)твами с(ве)тыи|2|х ми господь и ѡт(ь)ць, и прѣдѣдь и хтитѡрь Сѵмеѡна и Савы, бл(а)говѣрныи деспоть |3| Стефань, господинь всѣмь Срьблѥмь, и Подоунавию, и великааго ц(а)р(ь)скаго монастыра срь|4|бскаго соущаго вь С(ве)тѣи Горѣ Аѳѡн҅сцѣи, хтитор҅ же и вьноутрьныи. Азь ѡт[ь] юностнааго |5| ми вьзраста и младїхь нѡктеи, Б(ог)оу сьмотрениѥмь вьса на пол҅зоу мнѣ творещоу, вь |6| мнѡгыхь злолютныхь и несьтрьпыихь искоушеныихь, паче же сьмрьтехь попоу|7|щень быхь. Имже свѣдѣтелѥ и слышателѥ н(е)б(е)сныѥ стихїе и вь малѣ не вьса вьселѥ|8|нная. И ѡт[ь] вьсѣхь избави ме Г(оспод)ь, нь и ѥще избавить. Нь вьсихь что хотѣше быти, |9| и что хѡтѣхь пострадати, да речет се: Вь тьмных[ь] бѡ сихь облакѡхь, кь |10| сл(ьнь)чныимь свѣтлѣишїимь зарамь. Добродѣтелѥмь гл(агол)ю ѡ(ть)ца моѥго и господїна |11| с(ве)т(а)го ми кнеза, едва и сь ноуждею вьзираахь азь и соущїи вь ѡбласти моеи, аще |12| бѡ и что ревновахѡмь под[о]бити се ѥмоу, нь сь ноуждею и извьнь кротости. Ѿ ть|13|щеты. Тиха бо дателꙗ любить Б(ог)ь, ꙗко же рече б(о)ж(ь)ств(ь)ныи ап(о)с(то)ль, н(ы)нꙗ же скрѡ|14|вища великаа бл(а)гости Б(о)жѥ ѡтврьзоше се намь, и сьмирихѡм се и почихѡмь, и обла|15|ци тьмнїи разтоупише се, и вьсиꙗ намь сл(ь)н(ь)це. И речемь сь ап(о)с(то)ломь: Се врѣме |16| бл(а)гоприѥтно, се н(ы)нꙗ д(ь)нь с(ь)п(а)сениꙗ. И ѡбновише се ѡстрѡви, и ново н(е)бо и нова зе|17|млꙗ мнѣ, по Їсаїи. И азь вьзьбл(а)годѣтьнь Б(ог)оу и быхь, и ѥще боудоу бл[а]г[о]д[ѣ]ти С(ве)т(а)го |18| Д(оу)ха поспѣшьствоующїи. Єл҅ма же самодрьжьць и вл[а]д[ы]ка ѡт(ь)чьскомоу ждрѣбию |19| и ширѡтамь Срьб҅скыѥ землѥ вьвѣрень ѡт[ь] Б(ог)а вѣнчах се, и ѡт(ь)чьскымь добродѣ|20|телѥмь ревноуѥ, и вь сицевѣмь оустроѥнїи соущоу ми и оустаменѥнїи. Вь тѡ |21| врѣме прїдоше кь мнѣ ѡт[ь] ч(ь)ст(ь)наго ми монастыра, чьстнѣишїи вь инокѡхь старць |22| кѵрь Їѡаннь, и чьстнѣишїи вь с(ве)щенноинокѡхь попь кѵрь Ѳе(ѡ)дѡрь, и вьспоменоу|23|ше ц(а)р(ь)ствоу ми скрьбь зѣл҅ноую монастирскоую ѡтсѣчьнꙗ ради новобрьдскаарго доходка, |24| ѥгоже приложи испльнꙗше сь

[*] Редакција издања и превода: Татјана Суботин Голубовић.

радостию монастироу родител҄ ми и господинь С(ве)тыи |25| Кнезь. И се ц(а)р(ь)ство ми сьмотривь, не бл(а)говолихь лишеноу быти моѥмоу с(ве)томоу мо|26|монастироу новобрьдскаго ѡбилїа, ѥгоже ц(а)р(ь)ствоу ми землꙗ б(о)ж(ь)ств(ь)ныимь повелѣние|27|мь богатиѣ дарѡносить. И изволихь да вьзимаѥть монастирь на годище стѡ |28| литрь сребра, вь славоу и вьчьсть прѣч(и)стои вл[а]д[ы]ч[и]ци нашои Б(огороди)ци Хиландарскои, и прѣпод[о]|29|бнїихь и б(о)гоноснїихь ѡт(ь)ць нашихь Сѵмеѡна и с(вети)т(е)лꙗ Сави. Ихьже застоуплѥ|30|ниѥмь, и м(о)л(и)твами с(ве)тыихь ѡт(ь)ць живоущїихь вь С(ве)тѣи Горѣ Аѳѡн҄сцѣи, вьсебл(а)гыи |31| Б(ог)ь да сьмирить и оутѣшьить нась, оутѣшениѥмь неѡскоуднимь. Аминь: +

|32| Нь и ѡбичнаа хрисовоулѥмь да приречемь и сь молбоую и сь запрѣщениѥмь. Ѥгоже |33| Изволить Б(ог)ь ц(а)р(ь)ствовати срьбскою землѥ⟨ю п⟩о нас(ь), или брать или с(ы)нь, или вьноукь |34| или кто ѡт[ь]рода нашего ближни, или дални, ⟨или⟩ пакы грѣхь ради нашихь, и тоуждь |35| нашего племене. Сихь вьсѣхь молимь именемь г(оспод)а нашего Ї(с)у Х(рист)а сиѥ не разорити нами |36| записанноѥ и приложенноѥ, нь паче испльнꙗти ꙗко таковоуждe мьздоу чаѥ ꙗкоже |37| мїи, ѡт[ь] мьздодателꙗ Б(ог)а. Аще л(и) кто дрьзнеть разорити сиѥ, да разорить Г(оспод)ь Б(ог)ь |38| вьса добраа ѥго начинаниꙗ и здѣ и вь боудоущемь вѣцѣ. И да моу ѥ прѣч(и)стаа м(а)ти |39| Б(о)жиꙗ ѡтмьстница вь д(ь)нь страшна[г]о испытаниꙗ. И да не имать оучестиѥ сь ве|40|ликыми нашими свѣтил҄ник[и], и ктитори мѵрѡточцемь Сѵмеѡномь, и архї|41|ереѡмь Савою, на нихже наше оуповаииѥ, нь да имать ждрѣби сь вьсѣми |42| иже разориш е б(о)ж(ь)с[т]в(ь)наа и ап(о)с(то)льскаа и ѡт(ь)чьскаа прѣданиꙗ. Аминь. +

+ М(И)ЛОСТЇѸ Б(О)ЖЇЮ Г(ОСПОДИ)НЬ ВСЕМЬ СР(Ь)БЛЮМ(Ь) И ПОДѸНАВИЮ ДЕСПОТЬ СТЕФАНЬ +

Превод повеље

+ Милошћу великог господара мојега Исуса Христа, а заступством пресвете Богородице и молитвама свете моје господе и отаца, и прадедова, и ктитора Симеона и Саве, благоверни деспот Стефан, господар свих Срба и Подунавља, и великог српског царског манастира, који се налази на Светој Гори Атонској, и који је ктитор и најприснији.

Ја, после мог младићког узраста и младих ноктију, када је Бог својим надгледањем све мени на корист чинио, у многа жестока и неиздржива искушења, па чак и смртна, пуштан сам био, чему су сведоци и слушаоци небеске стихије и скоро сва васељена. И од свих избави ме Господ и још ће ме избављати. Но, у овоме што је било, или што хтедох пострадати, да се каже: „У тамним тим облацима ка најсветлијем сунчаном сјају" – врлинама, велим, оца мојега и господина, светога ми кнеза – једва и са тегобом гледах ја и они који су под влашћу мојом, иако смо тежили да се угледамо на њега, али са напором и без смирености. О губитка! „Јер радосног даваоца воли Бог" – као што рече божански апостол. И сада велике ризнице Божије благости отворише се нама, и смирисмо се и отпочинусмо, и облаци тамни разиђоше се, и сунце нам засија. И да кажемо, према апостолу: „Ево времена пријатног, ево сада дана спасења!" И обновише се острва и ново небо [појавише се] мени, према Исаији. И захвалан сам био Богу, и још ћу бити, милошћу Светог Духа потпомаган. И тако за самодршца и владара очинског дела и повереника пространства Српске земље венчан бих од Бога, и очевим врлинама сам тежио док сам у оваквом установљењу и стању био.

У то време к мени дођоше из часног ми манастира, најчаснији међу монасима старац кир Јован, и најчаснији међу монасима-свештеницима, поп кир Теодор. И рекоше царству ми за силну жалост манастира због прекидања новобрдског дохотка којега је приложио манастиру, испуњен радошћу, мој родитељ и господин свети кнез. И ево, када размотри царство ми, не дозволи да мој свети манастир буде лишен новобрдског обиља, које царству ми божанском заповешћу земља богато дарује.

И наредих да манастир узима годишње сто литара сребра, у славу и част пречисте владичице наше Богородице Хиландарске, и преподобних и богоносних отаца наших Симеона и светитеља Саве. Њиховим заузимањем и молитвама светих отаца, који сада живе на Светој Гори Атонској, нека нас умири и утеши предобри Бог преобилном утехом. Амин. +

Али, како је уобичајено у хрисовуљи, додајмо молбу и забрану. Онога кога изабере Бог да после нас царује Српском земљом, био он брат или син или унук, или неко од рода нашега, ближи или даљи, или пак, због грехова наших, ко је туђ нашем племену – све ове молим именом Господа нашег Исуса Христа – да ово што смо записали и приложили, не разоре, већ напротив, да то испуњавају као такво, очекујући награду, као што и ми [очекујемо] награђивача Бога.

Ако ли се неко дрзне да разори ово, нека Господ Бог разори све његове добре подухвате, и овде, и у будућем веку. И да му пречиста Мати

Божја осветница у дан страшног испита, и да нема приступа међу наше велике светитеље и ктиторе, мироточца Симеона и архијереја Саву, који су наша узданица, већ да имају удела са свима који разорише божанска, апостолска и отачка предања. Амин. +

+ МИЛОШЋУ БОЖЈОМ ГОСПОДАР СВИХ СРБА И ПОДУНАВЉА ДЕСПОТ СТЕФАН +

Дипломатичке особености

Аренга. Од сачуваних десет повеља које је Стефан Лазаревић издао као деспот, њих шест има аренге са експозицијом. Ова повеља спада међу четири од њих у којима аренга прелази уобичајене оквире нарације. Дакле, посебност ове повеље је необично развијена и опширна аренга, са уплетеним у текст три одабрана цитата из Светог писма. Али оно што чини посебним ову аренгу јесте то да је надахнуто пише сам деспот, да је пуна алегорија и реминисценција на претходни његов живот, на смрт родитеља, толико је надахнута да многи књижевни историчари увршћују ову аренгу у сам врх деспотових књижевних радова. Шта више, у њој смо пронашли и косовске алузије, јер су се последице Косовске битке и те како осећале у Србији и то не само у стварности, већ полако прерастају у мит.[4]

Библијски цитати. У текст аренге су вешто укомповани цитати из Библије који најбоље одговарају духовном стању аутора када развија одређену мисао. Укупно су употребљена у ту сврху три цитата:

„Јер радосног даваоца воли Бог“ (14. ред): Коринћанима посланица друга Светог апостола Павла 9, 7.

„Ево времена пријатног, ево сада дана спасења“ (ред 15–16): Коринћанима посланица друга Светог апостола Павла 6, 2.

„И обновише се острва и ново небо, и нова земља [појавише се] мени, према Исаији“ (ред 16–17): Књига пророка Исаије 41, 1; 65, 17.[5]

Хронологија. Као што је већ речено, повеља није датована ниједним директним хронолошким елементом који се у средњем веку код нас користио. Стога су од њеног откривања истраживачи, користећи неке посредне наговештаје у самом тексту или претпоставке, доносили различите закључке о времену издавања повеље у деспотској канцела-

[4] А. Веселиновић, *Косовске алузије у повељама деспота Стефана Лазаревића*, Зборник ФФ у Београду 18 (1994) 188-189.

[5] Види и Ђ. Трифуновић, *Књижевни радови деспота Стефана Лазаревића*, Београд 1979, 203; А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, Београд 2007, 189.

рији. Један од првих издавача Миклошић узимао је најшири распон од 1405. до 1427. године,[6] вероватно узимајући полазну годину 1405. као годину која се произвољно налазила на Никандровом препису. Овакво датовање преузима и Б. Корабљов.[7] У новије време само Душан Синдик се залаже за нешто шире датовање (1402–1427), мада допушта издавање повеље између 1413–1427.[8] Друга група истраживача залаже се баш за 1405. годину коју је на свој препис произвољно ставио монах Никандар. Први међу њима је Љ. Ковачевић 1888. године,[9] а затим прихватио Ст. Новаковић.[10] Ковачевићеве аргументе прихватио је и Ђорђе Радојичић.[11] Коначно, њихове ставове прихватио је и Ђ. Трифуновић.[12]

Ослањајући се на анализу садржаја повеље и низ историјских околности, Милош Благојевић је утврдио да је повеља била издата између 1405. и 1408, односно „вероватно у јесен 1406. године", када је била издата и повеља Маре Бранковић Хиландару сличне садржине.[13] Са тим се у потпуности сагласио А. Младеновић.[14] У основи се слажући са овом аргументацијом М. Благојевића, ми само можемо прецизирати одлучније издавање ове повеље у рану јесен 1406. године, неких око месец дана, или мало више, пре 15. октобра 1406. године, када су Бранковићи издали поменуту повељу о даровању 100 унчи сребра од трга у Хочи за хиландарску болницу. Губитак манастирских прихода, нарочито од „новобрдског доходка" који је још кнез Лазар даровао Хиландару, уследио је због стања после Косовске битке, а сада после Ан-

[6] F. Mikolsich, *Monumenta serbica*, 333.

[7] B. Korablev, *Actes de Chilandar*, 556.

[8] Д. Синдик, *Српска средњевековна акта у манастиру Хиландару*, Хиландарски зборник 10, Београд 1998, 77.

[9] Љ. Ковачевић, *Вук Бранковић (1372–1398)*, Годишњица Н. Ћупића, Београд 1888, 224.

[10] С. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912 (репринт Београд 2005), 462.

[11] Ђ. Сп. Радојичић, *Избор патријарха Данила III и канонизација кнеза Лазара*, Гласник СНД 21, Скопље 1940, 50.

[12] Ђ. Трифуновић, *Књижевни радови*, 204.

[13] М. Благојевић, *Деспот Стефан Лазаревић и Милешева*, Милешева у историји српског народа, Београд 1987, 168. Међутим, у једном раду после тога Благојевић сматра да је повеља издата 1406. или 1407. године: исти, *Свети кнез Лазар*, Споменица о шестој стогодишњици Косовског боја, Београд 1989, 61. Оба рада су прештампана у књизи: М. Благојевић, *Немањићи и Лазаревићи и српска средњовековна државност*, Београд 2004.

[14] А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, 184.

горске битке и слабљења Турске власти, требало је поправити манастирске финансије колико је то било могуће. Зато се хиландарски монаси обраћају најпре деспоту као номиналном владару целе Србије, а затим Бранковићима. Треба имати у виду и паралелу са повељама о дубровачким повластицама са краја 1405: исти дубровачки посланици добијају најпре повељу о привилегијама 2. децембра 1405. од деспота Стефана, а затим 29. децембра 1405. од Бранковића.[15]

Печат. На повељи је окачен сребрни печат, слабо позлаћен, можда гламско сребро (анализа није вршена). Пречник кружног диска печата је 55 мм. На аверсу је представа владара (кнез Лазар), са круном и брадом и у свечаном оделу. Испод јастучета (постоља) на коме стоји извиру две гране листова који уоквирују лик владара. У десној руци држи жезло на чијем горњем делу је крст, а у левој свитак, док преко леве руке виси и кадионица. Натпис иде у круг, читким, лепим словима и гласи: + **В + ВЬ Х(РИСТ)А Б(ОГ)А БЛ(А)ГОВѢРНИ КНЄЗЬ ЛАЗАРЬ**. На реверсу је натпис: + **С(ВЄ)ТЫ СТЄФАНЬ ПРВОМОУЧЄНИКЬ Х(РИСТО)ВЬ**. Лик Светог Стефана Првомученика је у стојећем ставу са ореолом око главе. У десној руци држи кадионици у клаћењу (покрету), а у левој посуду, вероватно путир са светим тајнама. Цео лик је окружен са 13 шестолисних цветића. Печат виси на црвеним свиленим неоплетеним нитима које су провучене кроз рупе на пергаменту, доста поцепане. Овај печат је потпуно идентичан са печатом кнеза Лазара на повељи за Хиландар из 1380. године.[16] Употреба печата свог претходника на престолу, затим грешка златара у натпису на аверсу са две симболичке инвокације и два слова иза њих (једном без и други пут са јером) били су некад узрок сумњи у аутентичност печата, па и самих повеља.[17] Међутим, у српској владарској канцеларији није редак случај да се употребљавају печати својих претходника,[18] а нарочито ако се, као овде, радило о надокнади прихода манастиру који је приложио његов отац, кнез Лазар. Владарска канцеларија је сигурно поседовала неутрошене

---

[15] Видети о томе опширније у поглављу *Владарска-државна идеологија*, стр. 5–98, књиге А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, нарочито стр. 43, 51.

[16] Д. Синдик, *Српска средњовековна акта манастира Хиландара*, 68, 77; исти, *Српски средњовековни печати у манастиру Хиландару*, Осам векова Хиландара, Београд 2000, 235 и слика 45, 46; 77 и сл. 48.

[17] Д. Синдик, *Средњовековни акти манастира Хиландара*, 68.

[18] С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици. XVI Печат*, Глас СКА 132 (1928) 25.

печате претходног владара и извесно време, док нису као непотребни претопљени, па можда и са мањим грешкама, као што је у натпису овог.

Просопографски подаци

У претходним свескама *Старог српског архива* већ је објашњавана личност: **Свети кнез (кнез Лазар)**, 11, 25 (ред у изворнику), према *Прегледу*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII.

Кир Јован, старац, 23 **(**ред у изворнику), најчаснији међу монасима Хиландара, не помиње се у другим хиландарским документима тог времена.

Кир Теодор, поп, 23, најчаснији међу свештеноиноцима, не помињу га други акти Хиландара.

Важније установе и термини

Новобрдски доходак, новобрдско обиље, 24 (ред у изворнику). Подразумева приходе које су владари, нарочито од цара Душана, уобичајили да дарују разним манастирима, а највише Хиландару, о чему говори и ова повеља. Тај владарев приход је потицао од рударства који је као регално право припадао владару. У Новом Брду се вадило гламско сребро, тј. сребро са извесним процентом злата који је варирао од 4 до 12 процената.

Литература: М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији* II, Београд 1962. О приходима од Новог Брда и царинама, нарочито у време краја XIV и у XV веку: А. Веселиновић, *Царински систем у доба Деспотовине*, ИГ 1–2 (1984) 7–38; исти, *Држава српских деспота*, поглавље о *Финансијама* (стр. 205–222) и *Приходи од трговине и рударства*, стр. 223–230.

Литра, 28–29, је јединица за тежину у средњовековној Србији. Новобрдска литра о којој је овде реч износила је 337,24 грама. Више пута се помиње у ССА, последњи пут у броју 11 (2012) 85.

Литература: С. Ћирковић, *Мере у средњовековној српској држави*, Мере на тлу Србије кроз векове, Београд 1974, 50; *ЛССВ*, 394 (С. Ћирковић).

Andrija Veselinović
University of Belgrade
Faculty of Philosophy
Department of History

DESPOT STEFAN LAZAREVIĆ'S CHARTER TO MONASTERY HILANDAR ABOUT THE DONATION OF 100 LITERS OF SILVER A YEAR FROM THE MINE NOVO BRDO

second half of 1406 (before October 15th)

Summary

The original of the charter has been preserved in the treasury of monastery Hilandar. It was sealed by Despot's father, prince Lazar (the same seal is found on his charter to Hilandar from 1380), which is not a rare case in Serbian ruler's office since the time of king Milutin. The original charter does not have the date, but based on the data from the text and well known historical circumstances, we established that it was issued in the second half of 1406, one month or a bit more before October 15th. Since the same contribution, donated by prince Lazar, was lost after the battle of Kosovo, on the request of two respectable monks from Hilandar, Jovan and Teodor, despot Stefan donated them a regular annual income from the mine Novo Brdo, in the amount of 100 liters of silver (=33,724 kg of silver). This charter is particular by very long arenga (more than one third of the text), which includes three quotes from the Bible. Besides that, arenga includes historical allusions on the battle of Kosovo in which his father prince Lazar was killed and which was very traumatic for Despot who was a twelve-year old boy.

Key words: Serbia, despot Stefan, Hilandar, charter, income from Novo Brdo, arenga, biblical quotes, liter.

Стари српски архив, књ. 12, стр. 133–143

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1424"
091=163.41"1424"

Александар Крстић[*]

Историјски институт
Београд

ПИСМО ДЕСПОТА СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА СВОЈИМ УГАРСКИМ СЛУЖБЕНИЦИМА О ПРАВИМА ПАВЛИНСКОГ МАНАСТИРА СВЕТОГ ЛАВРЕНТИЈА КОД БУДИМА[**]

Будим, 1424, јун 15.

Сажетак: Деспот Стефан Лазаревић је 15. јуна 1424. године из Будима наредио свим својим поджупанима, порезницима, службеницима и фамилијарима у Угарској да поштују привилегије монаха павлинског манастира Св. Лаврентија поред Будима, који, по одобрењу краља Жигмунда, у време одржавања годишњег каптола павлина у овом манастиру могу да доносе со у Будим и на друга места, да је продају и превозе без плаћања царина и такси. Деспот такође наређује својим службеницима да су дужни да пруже сваку заштиту наведеним монасима и њиховим људима приликом преласка преко његових поседа.

Кључне речи: Стефан Лазаревић, Жигмунд Луксембуршки, павлини, манастир Светог Лаврентија у Будиму, со.

Деспот Стефан Лазаревић се у јуну 1424. године налазио у Будиму, у време када су у угарској престоници вођени преговори између византијског цара Јована VIII Палеолога и краља Жигмунда о стварању једне шире антиосманске коалиције. Српски владар је свакако активно учествовао у тадашњим будимским разговорима. Међутим, посредовање византијског цара за склапање угарско-млетачког савеза у том тренутку није донело резултате, а угарски краљ је током истог лета са султановим послаником склопио примирје.[1] Поред ових великих држа-

[*] Ел. пошта: albited@gmail.com

[**] Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Средњовековне српске земље (XIII–XV век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (ев. бр. 177029).

[1] Ј. Радонић, *Споразум у Тати 1426. и српско-угарски односи од XIII до XVI века*, Глас СКА 187 (1941) 165–166; М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан Лазаревић,*

вничких планова, деспот Стефан је за време свог боравка у Угарској обављао и послове који су произилазили из његовог положаја угарског барона са функцијама и бројним поседима у краљевини. У том својству деспот Стефан Лазаревић је на Видовдан 1424. године упутио писмо својим угарским службеницима, од којих је тражио да поштују права монаха палвинског манастира Светог Лаврентија код Будима, којима је краљ Жигмунд дозволио да могу слободно доносити и продавати со у Будиму и на другим местима за потребе годишњег општег каптола павлинског реда који је одржаван у овом манастиру. Краљ Жигмунд је 22. априла 1391. године одредио да се сваке године на Ђурђевдан од пореза грађана Будима издваја 300 златних форинти за потребе исхране монаха павлина током њиховог годишњег каптола у манастиру Светог Лаврентија, што је потврдио и 10. фебруара 1406. године.[2] Међутим, Жигмундове привилегије павлинима у ствари представљају донекле измењену потврду раније даровнице краља Лајоша I, који је одредио да се за потребе годишњег павлинског каптола у будимском манастиру Светог Лаврентија из краљевских рудника соли у Мармарошкој жупанији сваке године даје количина соли у вредности од 300 златних форинти.[3] Краљ Жигмунд је након 1406. године изгледа изменио своје даривање павлинима, враћајући раније давање соли у вредности од 300 форинти из краљевске коморе соли, уместо давања у новцу од пореза прикупљених у граду Будиму. О томе сведоче не само писмо деспота Стефана Лазаревића од 15. јуна 1424. године, већ и привилегије павлинима које су издавали потоњи угарски краљеви, почев од Алберта Хабзбуршког (1438) до Владислава II Јагелонца (1505), у којима се изричито помиње и потврђује Жигмундов дар у соли у вредности од 300 златних форинти.[4]

Београд 1978, 127–129; *ИСН* II, 209–210 (Ј. Калић); И. Ђурић, *Сумрак Византије*, Београд 1984, 259–261; Ј. Калић, *Деспот Стефан Лазаревић и Турци*, ИЧ 29–30 (1982–1983) 12–14; иста, *Деспот Стефан и Византија*, ЗРВИ 43 (2006) 35–36.

[2] G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X/1, Budae 1834, 670, 672; X/4, 1841, 499–503, 538–543; L. B. Kumorovitz, *Budapest történetének okleveles emlékei* III/1, Budapest 1987, 55–56, 226–227.

[3] G. Gyöngyösi, *Vitae fratrum eremitarum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae*, ed. F. Hervay, Budapest 1988, 68; Z. Bencze – Gy. Szekér, *A budaszentlőrinci pálos kolostor*, Monumenta historica Budapestinensia VIII, Budapest 1993, 9.

[4] L. B. Kumorovitz, *Budapest történetének okleveles emlékei* III/2, 296; Z. Bencze – Gy. Szekér, *A budaszentlőrinci pálos kolostor*, 9, 24, n. 57.

Опис исправе

Писмо деспота Стефана Лазаревића од 15. јуна 1424. године чува се у Мађарском државном архиву у Будимпешти (Magyar Országos Levéltár), у серији Diplomatikai levéltár, под сигнатуром DL 11375/1. Под истом сигнатуром похрањен је и препис деспотове исправе, настао у XVIII веку (DL 11375/2). Деспотов акт о правима павлинског манастира дошао је у Мађарски државни архив заједно са другим документима из ранијег Коморског архива, збирка Acta Paulinorum (стара сигнатура: fasc. 9. n. 4). Опис деспотовог писма дајемо на основу фотографија начињених у Мађарском државном архиву. Писмо је правоугаоног облика, написано на пергаменту, дужине 300 мм и ширине 148 мм. Текст исправе исписан је на горњој половини пергамента, црним мастилом у 12 редова, лепим готичким писмом са великим бројем скраћеница. Прва два реда са интитулацијом (Stephanus, dei gratia Rascie despotus) исписана су изнад осталог дела текста. Постоје горња, десна и лева маргина, које је писар углавном доследно поштовао. Једино прво слово почетне речи инскрипције (universis) на почетку трећег реда знатније прелази преко горње и леве маргине. Исправа је била пресавијена два пута по ширини и једном по дужини. Три мрље које сада постоје на документу оштетиле су неколико речи у последња два реда текста, али се оне и поред тога могу прочитати.

На полеђини исправе, поред три печата Мађарског државног архива и оловком исписане старе сигнатуре у доњем десном углу, налазе се и две архивске белешке са кратким регестима исправе. Ове касније, делом прилично нечитке белешке, исписане су на средишњем делу полеђине документа. На основу мастила, рукописа и дуктуса пера чини се да је горњи запис састављен из два дела, настала у две различите прилике. Изгледа да је прво записан само датум, који гласи: 1424. ipso die SS. Viti et martyrum (!). Око овог датума је потом нешто светлијим мастилом и читкијим рукописом написано: Exemptionales a tribito super sale Monasterio S. Laurentii martyris supra Budam fundato concesse. Испод ове белешке налази се друга, исписана другачијим рукописом и знатно блеђим мастилом: Privilegialis Stephani despoti Rascie quatenus fratres ord. aug. vel heremitarum sales ex regia elaemosyna attributos pacifice vehere permittant. Слово S. испод друге белешке припада руци која је писала датум у првој белешци.[5]

[5] На полеђини преписа деспотове исправе, написаном на хартији у XVIII веку, налази се следећи регест: Stephanus Rasciae despotus, sua jurisdictioni subjectis commit-

Печат. Документ је оверен округлим утиснутим печатом од црвеног воска, пречника око 20 мм, који је учвршћен тако што је восак заливен преко мале траке провучене кроз две рупице на пергаменту. Печат је доста оштећен, будући да је отпао значајан део (више од једне трећине) на левој страни, што отежава реконструкцију његовог изгледа. Како се на основу сачуваног дела печата може закључити, у његовом средишту налазила се кацига са волујским роговима у челенци, познати хералдички симбол Лазаревића. Око ове хералдичке представе био је исписан натпис, од кога је остало сачувано: + **гос⟨п⟩оди⟨нь⟩**. Наведени печат највише наликује оном који се налази на повељи деспота Стефана за светогорску Лавру Светог Атанасија из 1414/1415. године, с том разликом што је печат на повељи за Лавру висећи, у чашици, док је овај на будимском писму утиснут. Чини се да је по среди исти или веома сличан типар. Нажалост, иако је печат на Лавриној повељи сачуван у целини, натпис на њему досадашњи издавачи нису били у могућности да прочитају.[6]

Ранија издања

Деспотово будимско писмо од 15. јуна 1424. године издали су у целини: L. Thallóczy – A. Áldásy, *Magyarország melléktartományainak oklevéltára II. A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Budapest 1907, 71. Исту исправу, али непотпуно, са извесним скраћењима текста, објавио је L. B. Kumorovitz, *Budapest történetének okleveles emlékei* III/1, Budapest 1987, 87–88. Наведена два издања

---

tit, ut fratrum heremitarum sales ex elemosinaria largitione Sigismundi regis assignandos, absque exactione alicujus tributi ubique pacifice vehi vel vendi permittant. Anno 1424.

[6] Д. Анастасијевић, *Српски архив Лавре Атонске*, Споменик СКА 56 (1922) 13; *Actes de Lavra IV. Études historiques. Actes serbes. Compléments et index*, par P. Lemerle, A. Guillou, N. Svoronos, D. Papashryssanthoy, avec la collaboration de S. Ćirković, Paris 1982, 193 et tab. XI; А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана. Текст, коментари, снимци*, Београд 2007, 254, 284. На малом печату деспота Ђурђа истих димензија, са истом хералдичком сликом, налазио се натпис: + **господинь деспоть Гюрьгь**: А. Ивић, *Стари српски печати и грбови. Прилог српској сфрагистици и хералдици*, Нови Сад 1910, 16–17, таб. VIII, бр. 50, таб. IX, бр. 53; G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, Sarajevo 1976, 141–142, i tab. 7, 8; Н. Исаиловић, А. Фостиков, *Повеља господина Ђурђа Бранковића којом потврђује слободе грађанима Дебрецина (Биа, 1429, 5. мај)*, Мешовита грађа (Miscellanea) 33 (2012) 58–59. Стога претпостављамо да је натпис на малом печату деспота Стефана гласио: + **господинь деспоть Стефань**.

садрже неколико мањих разлика у читању.[7] Мађарски регест деспотовог писма објављен је у: M. Zákonyi, *A Buda melletti Szent-Lőrincz pálos kolostor története*, Művelődéstörténeti Értekezések 50, Budapest 1911 (прештампано у Századok 45, Budapest 1911, 699). Снимак документа до сада није био публикован.

Текст исправе

Stephanus, Dei gratia |2| Rascie despotus, |3| universis et singulis nostris vicecomitibus, castellanis, tributariis et quibusvis officialibus et familiaribus, necnon vices vestras gerentibus ampliorem dilectionem |4| cum favore. Cum religiosi deoque devoti viri fratres heremite ordinis sancti Pauli primi heremite in claustro beati Laurentii martiris supra Budam fundato |5| degentes, sales per elemosinariam largitionem serenissimi principis et domini domini Sigismundi regis Hungarie et cetera assignatos vel assignandos |6| pro usu et victu ipsorum fratrum ad generale capitulum ipsorum apud sanctum Laurentium supra Budam singulis annis congregandorum necesse habent, singulis annis deduci facere versus |7| Budam aut alias, ubi ipsos sales vendere possint et valeant, igitur vestris fidelitatibus firmiter precipiendo mandamus, aliud nichilominus facere nolentes, |8| quatenus habita presentium notitia a modo in antea quocienscunque vel quantumcunque prefati fratres per se, vel per suos homines aut alios quosvis ipsos sales por- |9| tando vel conducendo ad vestra tenuta, tributa, domicilia vel officia pervenerint, extunc cupite pacis presidio eisdem et ipsos unacum personis et |10| bonis eorum pacifice et sine omni exactione tributi aut alicuius muneris vel doni abire permittatis, ymo si necesse fuerit, conducere, protegere et defendere |11| debeatis, presentes autem post lecturam semper restituatis, aliud in premissis non facturi. Datum Bude in festo beatorum Viti et Modesti martirum, anno Domini millesimo |12| quadringentesimo vigesimo quarto.

Превод

Стефан, милошћу Божијом деспот Рашке, свима и свакоме од наших поджупана, кастелана, порезника и којих год других службеника и фамилијара, као и ваших заменика, изражавамо велику љубав и накло-

[7] L 5 Thallóczy – A. Áldásy: elemonariam, Kumorovitz: elemosinariam || L 6 Thallóczy – A. Áldásy: usi, Kumorovitz: usu || L 8 Thallóczy – A. Áldásy: quocienscunque, Kumorovitz: quotiescunque || Thallóczy – A. Áldásy: quantumcunque, Kumorovitz: quandocunque || Thallóczy – A. Áldásy: quovis, Kumorovitz: quosvis.

ност. Пошто побожни и Богу одани мужеви, браћа пустињаци реда Светог Павла првог пустињака који живе у манастиру светог мученика Лаврентија, подигнутом више Будима, по милостивој дарежљивости узвишеног владара и господара, господина Жигмунда, краља Угарске итд., имају одређену или назначену количину соли која је неопходна за употребу и исхрану њихове браће на њиховом општем каптолу који се окупља сваке године код Светог Лавренитија више Будима, сваке године доносе своју со у Будим или на друга места где могу и где су у стању да је продају. Стога вашој верности чврсто наређујемо и заповедамо, никако не желећи да поступите другачије када примите ово обавештење на пређашњи начин, да када год и колико год од наведене браће лично, или њихових људи или неко други стигне до ваших поседа, места наплате дажбина, пребивалишта или места службовања доносећи или допремајући своју со, онда им са очекиваним миром и заштитом њихових личности и добара мирно и без наплаћивања ниједне дажбине или узимања било каквих поклона и дарова допустите пролаз, штавише, дужни сте да их, ако је потребно, проведете, заштитите и одбраните, али и да ову исправу пошто прочитате увек вратите (доносиоцу), и да другачије не чините убудуће. Дано у Будиму на празник светих мученика Вита и Модеста, лета Господњег хиљаду четиристо двадесет четвртог.

Дипломатичке особености

Писмо деспота Стефана Лазаревића о правима будимског павлинског манастира спада међу малобројне сачуване латинске акте овог владара, проистекле из његових управно-поседовних веза са Угарском. Осим овог, остала писма односе се на комплекс деспотових поседа у Сатмарској жупанији и упућена су ердељском бискупу, општинским управама Сатмара, Неметија и Нађбање (1417), и његовим представницима на тим поседима.[8] Малобројност сачуваних писама деспота Стефана упућених угарским дестинатарима у извесној мери ограничава доношење закључака на основу њихове упоредне дипломатичке анализе. Ипак, може се констатовати да су наведени акти конципирани потпуно у складу са савременом угарском дипломатичком праксом. Деспотово писмо од 15. јуна 1424. године започиње интитулацијом *Stephanus Dei gratia despotus Rascie*, скоро идентичном оној на другим ње-

[8] L. Thallóczy – A. Áldásy, *op. cit.*, 61–64.

говим латинским исправама: *Stephanus Dei gratia despotus Rascie etc*.[9] Већ је уочено да је овакво, у суштини нетачно везивање деспотске титуле за земљу, а не за личност владара, било присутно у западним канцеларијама са којима је деспот Стефан одржавао односе (Угарска, Млеци, делом дубровачка латинска канцеларија), и да је одатле прешло и у његове латинске акте.[10] Писмо је било упућено свим деспотовим угарским службеницима и фамилијарима, од којих се у инскрипцији посебно наводе они највиши и најважнији – поджупани, кастелани и скупљачи дажбина. Салутација *ampliorem dilectionem cum favore* нешто је опширнија и свечанија од салутација на деспотовим писмима из 1417. године (*salutem cum dilectione, dilectionem cum salute*).[11] У експозицији се излаже о правима павлинских монаха да доносе и продају со у Будиму и на другим местима према привилегији краља Жигмунда, али се из исправе не види на чију је интервенцију оно написано. У диспозицији деспот наређује својим угарским службеницима да су дужни да поштују права павлинских монаха и њихових људи који доносе со, да им не наплаћују никакве дажбине и узимају поклоне, и да морају да их штите и омогуће слободан пролаз преко његових поседа, на местима где су вршили своје службе. Датум, са навођењем места састављања писма, празником и годином од рођења Христовог такође је у складу са обичајима угарске дипломатике.

Просопографски подаци

Личности **деспота Стефана Лазаревића** и **угарског краља Жигмунда Луксембуршког** већ су обрађене у претходним свескама *Старог српског архива*, према *Прегледу*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII.

Важнији појмови и установе

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњени појмови и установе: **despotus (деспот), castellanus (кастелан), officialis**

---

[9] L. Thallóczy – A. Áldásy, *op. cit*., 60–64.

[10] А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 2006, 48–51, 58–61.

[11] L. Thallóczy – A. Áldásy, *op. cit*., 61–64. На исправама Ђурђа Бранковића грађанима Дебрецина из 1429. и 1433. године салутација гласи: *sinceram dilectionem cum salute*. Примери још неких салутација у исправама угарских достојанственика тог времена: *Ibidem*, 82, 95, 147, 150, 154, 155, 162, 166, 168, 172, 174; Н. Исаиловић, А. Фостиков, *Повеља господина Ђурђа Бранковића*, 62.

(службеник), dominus (господин), capitulum (каптол), према *Прегледу*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII.

Vicecomes (поджупан) 3 (ред у изворнику) – заменик жупана, краљевог представника који се налазио на челу жупаније, управно-територијалне и политичке јединице у средњовековној Угарској. Основна дужност поджупана била је да замењује жупана у управним и, нарочито, судским пословима. Жупан је постављао поджупане, често по двојицу, из редова својих фамилијара, и они су председавали колегијуму „племићких судија“, бираних међу локалним племством у жупанији. Поджупани су се често налазили на положају кастелана најзначајнијих тврђава у жупанији. Деспот Стефан је обављао дужност жупана Торонталске жупаније (1411–1427), а његови поджупани били су угарски племићи Гаврило Пошафи од Сера и Никола, син Бенедикта од Белетинца (1411, 1421). Овај други се вероватно налазио на положају торонталског поджупана и у јуну 1424. године, пошто га са том функцијом срећемо и током владавине Ђурђа Бранковића (1429–1444). У нашој историографији се сматра да је деспот Стефан био и на положају бодрошког и сатмарског жупана, али су новија истраживања показала да су у наведеном периоду ове функције обављала друга лица.

Литература: P. Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London – New York 2005, 120–121, 316; ibidem, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457 I*, Budapest 1996, 115–116, 189–190, 210; *ИСН* II, 322–324 (С. Ћирковић).

Tributarius (порезник, скупљач дажбина, цариник) 3 – општи назив за различите службенике који су убирали разне врсте дажбина, царина и пореза за владара, цркву или феудалног господара. В. **Tributum.**

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatsko pravno-povjestni rječnik* II, Zagreb 1975^2, 1467.

Familiaris (фамилијар) 3 – лице, углавном припадник нижег и средњег племићког слоја, у служби неког великаша. Овај термин некада користе и угарски краљеви за највеће бароне, укључујући и српске деспоте. Однос између господара и фамилијара био је личан и обично доживотан. Фамилијар је сматран делом господаревог домаћинства, дуговао му је верност и службу, првенствено војну. Фамилијари су такође обављали и разне управне и судске послове на властелинствима својих господара. Заузврат, великаши су штитили и награђивали своје фамилијаре. Разлике између *familiaritas* и вазалних односа западноевропског типа проистицале су првенствено из чињенице да су у средњовековној Угарској сви поседи били баштински, дакле неотуђиви. Слу-

жба фамилијара правно се односила само на његову личност, не и на његове баштинске поседе, он је судски одговарао пред краљем, а не пред својим господарем.

Литература: P. Engel, *The Realm of St Stephen*, 126–128; *ИСН* II, 324 (С. Ћирковић).

Ordo sancti Pauli primi heremite (ред Светог Павла првог пустињака; павлини) 4 – пустињачки ред павлина једини је монашки ред Католичке цркве који је настао у Угарској. Име носи по чувеном ранохришћанском пустињаку из Египта, светом Павлу Тивејском (Тебанском), који је преминуо око 341. године. Ред је основала група угарских пустињака предвођена острогонским каноником Еусебијем, која је око 1250. подигла манастир Светог крста на планини Пилиш северно од Будима. Правила реда прописао је веспремски бискуп Павле, а потврдио их папа Урбан IV 1263. године. Папски легат Гентилис је 1308. године одредио да ред павлина буде устројен према правилима Светог Августина. Акценат је био на скромном аскетском животу и раду, првенствено бављењу различитим занатима. Павлински ред је нарочит успон доживео током владавине Лајоша I, на чију молбу је папа Урбан V 1368. године дефинитивно потврдио ред павлина и његово устројство. Са седам павлинских заједница у другој половине XIII столећа, број њихових манастира у Угарској је до краја средњег века порастао на 63. Ред се потом ширио и на суседне државе, првенствено Пољску (најпознатији је манастир у Ченстохови, где је данас седиште реда). Павлинским редом руководио је генерал, а надзор над групом манастира вршио је викар. На челу павлинских манастира налазили су се приори, који су бирани и постављани на општем годишњем каптолу овог реда, одржаваном на празник Духова у манастиру Светог Лаврентија код Будима. Овим каптолима су, поред викара, присуствовали и представници свих павлинских манастира (дискретори).

Литература: E. Mályusz, *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*, Budapest 1971, 257–274; Z. Bencze – Gy. Szekér, *A budaszentlőrinci pálos kolostor*, 7–9; P. Engel, *The Realm of St Stephen*, 171; П. Рокаи, З. Ђере, Т. Пал, А. Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 72; Z. Čemere, *Srednjovekovni manastiri Banata i Pomorišja*, Kikinda 2008, 101–103.

Claustrum beati Laurentii martiris supra Budam (Budaszentlőrinci pálos kolostor, манастир Светог Лаврентија више Будима) 4 – павлински манастир северозападно од средњовековног Будима, чије се рушевине сада налазе на локацији у Budakeszi út 91–95 у Будимпешти. Манастир је око 1300. године подигао Лаврентије, четврти по реду

старешина павлинског реда, у част светог ђакона и мученика Лаврентија (пострадао у Риму 258. године). Ускоро је постао главни манастир павлинског реда, а нарочито је добио на значају када је краљ Лајош I 1381. године из Венеције у њега пренео мошти светог Павла Тивејског, заштитиника реда. Од тада је постао значајно место ходочашћа, богато је дариван, а од краја XIV до почетка XVI века готички манастирски комплекс је у више наврата дограђиван и украшаван. Турци су разорили и опљачкали манастир после Мохачке битке 1526, а коначно је запустео и разрушен после успостављања османске власти 1541. године. Данас су од манастира Светог Лаврентија у Будиму остали само темељи.

Литература: Z. Bencze – Gy. Szekér, *A budaszentlőrinci pálos kolostor*.

Tributum (трибут, порез, дажбина) 9, 10 – општи назив за различите врсте пореза, доходака, дажбина и работа које су убирали владари, црква и феудални гоподари. Српски деспоти су на својим угарским поседима уживали сва права и приходе као и други угарски барони: феудалне дажбине од становника, путне царине, бродарине и мостарине, тржне таксе, регална права од рудника, судске таксе. Будући да се деспотовом исправом гарантује слобода павлина да доносе и продају своју со, овде се под трибутима првенствено мисли на тржне и путне царине.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi* I, 181–186; *ИСН* II, 322–324 (С. Ћирковић); P. Engel, *The Realm of St Stephen*, 63, passim.

Festum beatorum Viti et Modesti martirum (празник Светог Вита и Модеста, Видовдан) 11 – слави се 15. јуна у знак сећања на ранохришћанске мученике Вита, Модеста и Крискентију са Сицилије, мучених и страдалих за време цара Диоклецијана, чији се култ из Луканије током средњег века раширио првенствено по хришћанском Западу. Деспотово писмо настало је на тридесетпету годишњицу Косовске битке и формалног почетка његове владавине.

Литература: Ј. Поповић, *Житија светих за месец јуни*, Београд 1975, 371–381; М. Марковић, *Култ светог Вита (Вида) код Срба у средњем веку*, Зограф 31 (2006–2007) 35–50.

Aleksandar Krstić
Institute of History
Belgrade

A LETTER OF DESPOT STEFAN LAZAREVIĆ TO HIS HUNGARIAN OFFICIALS ABOUT THE RIGHTS OF PAVLIN MONASTERY OF SAINT LAWRENCE NEAR BUDA

Buda, 1424, Jun 15th

Summary

This essay represents a critical review of the letter written by despot Stefan, on Jun 15th 1424 in Buda, during the stay of Serbian ruler in Hungary. Since he obtained numerous estates in Hungary from King Sigismund and was included in the rank of highest Hungarian barons and state officials, despot Stefan performed various administrative and legal actions in accordance with his position. In this letter despot Stefan ordered to all his subzupans, tax collectors, officials and servants (*familiares*) in Hungary, to respect the privileges of the monks from pavlin monastery St. Lawrence near Buda, who, with the approval of king Sigismund, were allowed during the annual pavlin convention to bring salt in Buda and other places, to sell it and transport it without paying customs and taxes. Despot also ordered to his officials to provide every protection to the mentioned monks and their men while passing through their territory. The document is being preserved in the State archives in Budapest, Hungary (Magyar Országos Levéltár).

Key words: Stefan Lazarević, Sigismund of Luxemburg, Pavlins, monastery Saint Lawrence, in Buda, salt.

Стари српски архив, књ. 12, стр. 145–156

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1458"
091=163.41"1458"

Мелина Рокаи*

Београд

ПРОТЕСТНА ПОВЕЉА БУДИМСКОГ КАПТОЛА КОЈОМ ЕЛИЗАБЕТА СИЛАЂИ ЗАБРАЊУЈЕ ПЛАНИРАНО ОТУЂИВАЊЕ ПОСЕДА ПОРОДИЦЕ ХУЊАДИ-СИЛАЂИ**

Будимпештански примерак повеље Будимског каптола

Будим, 1458, јун 23.

Сажетак: Током својих истраживања у Земаљском архиву Мађарске (Magyar Országos Levéltár) у Будимпешти, открили смо примерак повеље Будимског каптола од 23. јуна 1458. године, истоветан са повељом, издатом од ове црквене установе, која се чува у Архиву САНУ у Београду, коју је публиковао др Ђорђе Бубало. Као што је познато од раније, повеља представља протест Елизабете Силађи у писаној форми деспоту Стефану Бранковићу и Јелени удовици деспота Лазара Бранковића, против планираног отуђивања поседа породице Хуњади. Објављивањем текста будимпештанске повеље са српским преводом, датим у прилогу, покушаћемо да укажемо на провенијенцију и међусобни однос ових повеља.

Кључне речи: повеља, Будимски каптол, Елизабета Силађи, Михајло Силађи, Стефан Бранковић, Јелена Бранковић-Палеолог, Јован Хуњади, Матија Хуњади Корвин, Нађбања, Сатмар, Мункач.

Опис повеље и ранија издања

У Историјској збирци Архива Српске академије наука и уметности (САНУ), у Београду, под бројем 13192, чува се једна повеља Будимског каптола, настала 23. јуна 1458. године (Datum in vigilia festi nativitatis sancti Johannis Baptiste. Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo). Она представља протестни акт удовице Јанка Хуњадија и мајке краља Матије Корвина, Елизабете Силађи. Елизабета

* Ел. пошта: melinarokai85@hotmail.com

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

њиме забрањује свом сину Матији и брату Михајлу Силађију да на било који начин отуђе имања наведена у повељи, а деспоту Стефану Бранковићу и Јелени, удовици деспота Лазара Бранковића забрањује стицање, заузимање и поседовање истих.[1] Ову повељу, уз обимне коментаре публиковао је у најновије време професор Београдског универзитета, др Ђорђе Бубало.[2]

Ту је реч о осујећивању намере краља Матије и Михајла Силађија да одређене поседе породице Хуњади у Угарској – који су уосталом извесно време били и у рукама породице Бранковић – врати њиховим ранијим власницима. Ово је већ неко раније схватио, с обзиром да на полеђини повеље стоји канцеларијска белешка: „Prohibitio super omnia castra et opida condam despoti per illustrem genitricem domini regis contra Michael Zylagy facta."[3] У српској и у мађарској историографији настанак ове повеље је доведен у везу са планом према којем је Михајло Силађи заузврат требало да добије Српску деспотовину, тј. њене остатке.[4] Не разматрајући овај пут ту хипотезу, треба нагласити да се у самој повељи такав план уопште не помиње. Само се међу осталим облицима отуђивања наводи и размена у виду формуле („concambium" и „permutatio").[5]

Поред примерка писаног писмом из XV века (канцеларијском готицом), у истом месту похрањен је и његов препис од 31. октобра 1851. године. Повељу је преписао Ф. Рожински, чији се потпис налази испод текста, заједно са, у црвени восак утиснутим печатом (Коморског) Ар-

---

[1] Архив САНУ, Историјска збирка № 13192.

[2] Ђ. Бубало, *Поседи српских деспота у одбрамбеним плановима краљевине Угарске 1458. и 1459 године*, Зборник радова Пад Српске деспотовине 1459. године, Научни скупови Српске академије наука и уметности, Књига CXXXIV, Одељење историјских наука, Књига 32, Београд 2011, 229–243.

[3] Архив САНУ, Историјска збирка, № 25.

[4] Наводимо само неколико најзначајнијих: V. Fraknói, *Hunyadi Mátyás király 1440–1490*, S. Szilágyi, Magyar történeti életrajzok, Budapest 1890, 90; V. Fraknói, *Mathias Corvinus, König von Ungarn 1458–1490*, Freiburg in Breisgau 1891, 67, нап. 1; L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosnien und Serbiens im Mittelalter*, München – Leipzig 1914, 98–99; Lj. Olesnicki, *Mihajlo Szilágyi i srbska despotija*, Rad JAZU 276 (1943) 22–23; М. Спремић, *Ђурађ Бранковић*, 471; К. Јиречек, *Историја Срба* I, Београд 1952[2], 387; II, 357; Ј. Калић, *Београд у средњем веку*, Београд 1967, 182; М. Спремић, *Борбе за Смедерево 1458–1459. године*, Зборник радова Пад Српске деспотовине 1459. године, Научни скупови Српске академије наука и уметности, Књига CXXXIV, Одељење историјских наука, Књига 32, Београд 2011, 219.

[5] Ђ. Бубало, н. д., 241.

хива у Будиму.[6] Ђ. Бубало се у једној белешци осврнуо и на ту напомену. Она по његовом мишљењу „има незнатна одступања од оригинала“. Издавач наводи ранију сигнатуру повеље из XV века: „N. R. A. Fas. 1525 . No. 6.“.[7] Издавач, међутим, није објаснио како су поменута повеља и њен препис доспели у Архив САНУ, што би без сумње много допринело учвршћивању веродостојности повеље.

Провенијенција мађарских повеља Архива САНУ представља и данас непознаницу. Ђ. Габор је у свом чланку „Мађарске повеље београдске академије“ издатом у Сазадоку, водећем мађарском историјском часопису, 1909. године констатовао да се у Библиотеци београдске академије налази тридесет осам повеља, које су делом оригиналне, а делом савремене или ране копије. Све оне су пореклом из Архива Будимске коморе. Габор је при том истакао, да се не зна којим путем су доспеле у ову установу.[8] У наредном годишту истог часописа уследило је објашњење. Аутор тог чланка, осврћући се на Габоров чланак, изнео је мишљење, позивајући се на саопштење са „меродавног места“, како су те повеље доспеле у Београд из Загреба. По њему, када их је тамошњи Хрватски земаљски архив требало да врати Мађарском земаљском архиву у Будимпешти, неко их је „кривим путем“ послао за Београд. Треба нагласити да је аутор ове белешке остао анониман.[9]

Док се не реши питање порекла мађарских повеља у Архиву САНУ, скренули бисмо пажњу научне јавности на околност у вези са повељом Будимског каптола од 23. јуна 1458. године. Приликом истраживања у Мађарском земаљском архиву у Будимпешти у пролеће 2011. године, открили смо да се у наведеном архиву чува примерак повеље потпуно истоветан са београдском. Она је заведена под бројем DL 37.638 тзв. Предмохачке збирке (Collectio Antemohacsiana)[10] и према нашем знању до сада никада није објављена. Из непознатих разлога није објављена ни у тематском дипломатару мађарско-српских веза, Лајоша Талоција и Антала Алдашија, иако је у време његовог издања

[6] Архив САНУ, Историјска збирка. № 25.

[7] Ђ. Бубало, н. д., 242 и белешка бр. 61.

[8] Gy. Gábor, *A Belgrádi tudományos akadémia magyar oklevelei*, Századok, 1909, 773–774.

[9] *A Belgrádi tudományos akadémia magyar oklevelei*, Századok, 1910, 153.

[10] DL 37.638.

(1907) била већ позната у историографији.[11] На њу се, као необјављену позива и Лајош Елекеш у својој биографији Јанка Хуњадија из 1952. године.[12]

Повеља је писана на пергаменту правоугаоног облика величине 36,72 x 21,87 цм. За писање је коришћено мастило црне боје. На полеђини је траг утиснутог овалног црвеног воштаног печата Будимског каптола. Текст повеље је писан на латинском језику, а топоними који се помињу у истој написани су по (ондашњем) савременом мађарском правопису, из говорног језика средине. Писмо које је коришћено је курзивна готица угарске канцеларије XV века. Према типу повеље, повеља представља протестно писмо (litterae protestationis).

Откривање провенијенције ове повеље отежава чињеница да на њој нема никаквих белешки, осим печата Мађарског земаљског архива са уписаним горенаведеним редним бројем.[13] На порекло повеље срећом упућује Вилмош Фракнои у својој биографији краља Матије Хуњадија. Говорећи о планираној размени Хуњадијевих добара за Српску деспотовину, између Михајла Силађија и чланова породице Бранковић, Фракнои се у белешци позвао на ову повељу, напомињући да се налази у Минхенском државном архиву.[14] Фракнои се при томе ослањао на истраживања Ласла Фејерпатакија, који је открио ту повељу у Минхенском архиву.[15] Ослањајући се на Фракноија, Бубало је претпоставио како би према „једном попису угарских повеља у Баварском државном архиву, требало да се тамо налази још један примерак [Fasc. XI, No. 55]“.[16] Овај примерак се међутим више не налази у Баварском државном архиву.

Документа из архива породице Хуњади дошла су у посед Иваниша Корвина, ванбрачног сина Матије Корвина, после смрти његове бабе Елизабете Силађи, заједно са њеним имањима. Удовица Иваниша, Беатриса Франкопан се преудала за бранденбуршког маркгрофа Ђорђа Хоенцолерна после смрти свог првог мужа 1504. године. Он је наджи-

[11] L. Thallóczy – A. Áldásy, *A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára, 1198–1526*, Magyarország melléktartományainak oklevéltéra, Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum, II, Budapest 1907.

[12] L. Elekes, *Hunyadi*, Budapest 1952, 310, нап. бр. 40.

[13] DL 37.638.

[14] Fraknói, *Mátyás király*, 92. напомена; Fraknói, *Mathias Corvinus*, 67, нап. 1.

[15] L. Fejérpataky, *Külföldi levéltári búvárlatok*, Magyar Könyv-Szemle 14 (1889) 110, № 26.

[16] Ђ. Бубало, н. д., 236, нап. 37.

вео своју жену и наследио њена добра. Ђорђе Хоенцолерн је имао пространа имања и у Немачкој. Његови списи, 1.696 повеља и више хиљада фолио томова списа, склоњена су у Немачку из Мађарске 1525. пред опасношћу од турског освајања уочи османске инвазије Мађарске. Тако је архив породице Хуњади доспео у дворац Ђорђа Бранденбуршког у месту Ансбах (тридесетак км од Нирнберга, у Франконији). Касније је одавде пребачен у Баварски државни архив (Bayerisches Staatsarchiv) у Минхен, а Фракнои се, као што је речено, позвао (сасвим уопштено), на Минхенски државни архив.[17]

Разменом културних добара између Мађарске и Баварске у два наврата 1786. и 1896, Архив породице Хуњади је делимично враћен у Мађарску. Прва набавка смештена је у Архиву Угарске коморе у Будиму. Ту је добила сигнатуру N. R. A. (Neo Regestrata Acta). То је био изгледа случај са београдским повељом. Део Архива породице Хуњади, враћен 1786, био је и даље издвојен као посебна целина у Архиву у Будиму.[18] Јожеф Телеки, писац епохалног дела „Доба Хуњадијеваца у Угарској“, приликом помена Будимпештанског примерка повеље Будимског каптола од 23. јуна 1458, позива се на њену стару сигнатуру: „Extr. Dipl. Anolzb. (Изводи из ансбашких повеља), XXV, № 6.“[19] Део списа који се односи на подручје Хрватске и Србије, тј. део Срема пренет је 1851. године у Загреб, а 1886. враћен за Будимпешту. Вероватноћа је да је на то алудирао анонимни писац чланка из 1912. године. После Другог светског рата (1961) ова грађа поново је враћена у Архив Хрватске у Загреб.

Друга набавка из Минхена из 1896. године стигла је директно у међувремену (1874) основани Мађарски земаљски архив.[20] У овој пошиљци, по свој прилици био је и будимпештански примерак повеље Будимског каптола од 23. јуна 1458. Данас се чува у Мађарском земаљском архиву (Magyar Országos Levéltár) у Будимпешти, где је уврштена у тзв. Предмохачку збирку (Collectio Antemohacsiana) овог архива под сигнатуром DL (Diplomatikai levéltár) и садашњим бројем:

---

[17] Fraknói, *Mátyás király*, 92. напомена.

[18] J. Herzog, *A magyar kamarai levéltár története*, Levéltári közlemények, 6 (1928) 1–4; 1–52; I. Borsa, *A Hunyadi levéltár története*, Levéltári közlemények 35 (1964) 21–54; F. Hauptmann, *Jugoslovensko-mađarski arhivski pregovori i njihovi rezultati*, Glasnik Arhiva i Društva arhivista Bosne i Hercegovine 1 (1961) 116–120.

[19] J. Teleki, *A Hunyadiak kora Magyarországon* III, Pest MDCCCLIII, 80, у нап. бр. 3.

[20] Fraknói, *Mátyás király*, 92. напомена.

37.638. Тако, изгледа да обе повеље, и она из Београда и она из Будимпеште, потичу из архива породице Хуњади. Данас је читав фонд дигитализован и може се онлајн истраживати.[21]

Тежи је задатак установити међусобни однос београдског и будимпештанског примерка повеље Будимског каптола од 23. јуна 1458. године. Да би се то прецизно одредило потребно би било предузети даља истраживања. До тада се ауторка мора задовољити да приложи будимпештански примерак повеље, у нади да ће тиме допринети њеном бољем познавању од стране српске и мађарске научне јавности.

Текст повеље[*]

Nos capitulum ecclesie Budensis, memorie commendamus quod illustris domina Elizabeth, relicta condam spectabilis et magnifici domini Johannis de Hwnyad, comitis |2| Bistricensis ac regni Hungarie gubernatoris, mater vero serenissimi principis domini Mathie, dei gratia dicti regni Hungarie regis, coram nobis personaliter |3| constituta per modum protestacionis et inhibicionis, nobis curavit significare; Qod, prout ipsa percepisset, magnificus Michael Zylagy de Horogzek, regni |4| Hungarie gubernator, frater ipsius, cum illustri Stephano, regni Rascie despoto ac illustri domina Elena, relicta condam Lazari, similiter despoti regni Rascie, |5| certas iniuisset, fecisset et conclusisset disposiciones, ordinaciones et conclusiones, que, ut obseruarentur, nonnulla castra, castella, oppida et bona ac plures |6| civitates et villas cum eorum et earundem tenutis et pertinenciis prefatis Stephani despoto et domine Elene dare, donare et conferre promisisset et policitus fuisset, |7| iamque defacto aliqua et aliquas ex premissis eisdem contulisset scilicet plura conferre nitteretur atque vellet, ymmo super talibus suis collationibus et donacionibus a predicto |8| domino Mathia rege consensum, assensum et confirmacionem suarum disposicionum pro ipsis despoto et domina impetrasset et obtinuisset in preiudicium, dampnum et derogamen |9| iurium suorum et rerum parafernalium in predictis castris, castellis, oppidis, civitatibus, villis, tenutis et pertinenciis, sibi provenire debentibus valdemagnum. Unde facta |10| huiusmodi protestacione prefatum dominum Michaelem Zylagy gubernatorem a collacione, donacione, perpetuacione, permutacione seu concambium castrorum, castellorum, oppidorum, civitatum, |11| villa-

[21] Gy. Rácz, *Collectio Diplomatica Hungarica, Medieval Hungary online: The online portala of the National Archives of Hungary on medieval charters,* Archiv für Diplomatik, Schrifgeschichte, Siegel und Wappenkunde, 56 (2010) 425–444.

[*] Редакција издања и превода: проф. др Петар Рокаи.

rum, tenutarum et eorundem pertinenciarum, signanter a castri cum oppido Rywulodominarum ac urburarum, montanarum proventuum et reddituum auri et argenti et aliorum omnium pertinenciarum eiusdem, item castri Monkach |12| cum pertinentiis, castelli Thokay cum pertinenciis, oppidorum Berekzaaz, Zathmar, Nempty, Debreczen, Bezermen |13| et Dada cum eorundem omnium pertinenciarum scilicet aliorum omnium castrorum, castellarum, civitatum, oppidorum, villarum et possessionum ac bonorum quorumcunque et omnium pertinenciarum et |14| tenutarum eorundem, condam Georgij despoti Rascie in regno Hungarie ubicumque habitorum et existencium, que et quas felicis recordationis predictus condam dominus |15| Johannes de Hwnyad gubernator aput manus suas habuisset, tenuisset et possedisset, quibuscumque nominibus vocitentur et nominetur et ubicumque site sint et |16| habeantur, dictis Stephano despoto et domine Elene, quomodocumque factis vel fiendis. Ipsos eciam Stephanum despotum et dominam Elenam ipsorumque heredes et successores |17| a recepcione, occupacione, detencione ac se in dominium earundem et illorum quomodocumque intromissione ac sibi ipsis statuifacione usuque ac fructum et |18| utilitatum eorundem et earundem percepcione se percipifactione, item prefatum serenissimum dominum Mathiam regem ab omni prescriptorum collacione, donacione, |19| alienacione, distraccione, consensu et assensu, prestacione, confirmacione seu qualicuumque corroboracione quomodocunque factis vel fiendis prohibui contradicendo |20| et contradixit inhibendo publice et manifeste, coram nobis harum nostrarum literarum vigore et tastimonio mediante. Datum in vigilia festi natiuitatis sancti |21| Johannis Baptiste, Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo.

На полеђини: Testimoniales Capituli Budensis super prohibicione regiae matris super omnibus bonis et ipsorum continentiis.

Превод повеље

Ми Каптол Будимске цркве препоручујемо за спомен, да пресветла госпођа Елизабета, удова покојног угледног и племенитог господина Јована Хуњадија, бистричког жупана и гувернера краљевине Угарске, а мајке најсветлијег кнеза господина Матије, милошћу Божјем краља Угарске, пред нама лично представљена на начин протеста и забране побринула се да нам назначи: Што, како је она схватила, племенити Михајло од Хоргсега, гувернер краљевине Угарске, њен брат, са пресветлим Стефаном, деспотом краљевине Рашке и пресветлом госпођом

Јеленом, удовом покојног Лазара, такође деспота краљевине Рашке, ушао је, направио и закључио извесне одредбе, уредбе и закључке, који се односе на бројне тврђаве, замкове, пољске градове и добра, као и многе градове, поседе и села са њиховим државинама и припадностима пререченим Стефану деспоту и госпођи Јелени дати, даривати и предати (додељивати) обећао и испунио био, и већ стварно неке и нека од њих, као што је речено, њима предао, шта више, на те своје одредбе о предаји и даривању од пре реченог господина краља Матије сагласност, и потврду својих одредаба за истог деспота и исту госпођу прибавио, стекао и примио, на велику противзакониту штету и ниподаштавање њених права и ствари оставштине у реченим тврђавама, замковима, пољским градовима, градовима, селима, државинама и припадностима које ће из тога њој произаћи. Стога чинивши овакав протест реченом господину Михајлу Силађију гувернеру, против предавања (додељивања), даривања, овековечења, замене, или промене тврђава, замкова, пољских градова, градова, села, државина и њихових припадности, а поименично: тврђаве са пољским градом Нађбања, и прихода од урбуре рудника и прихода од злата и сребра и свих других његових припадности, затим тврђаве Мункач са припадностима, замка Токај са припадностима, пољских градова Берексас, Сатмар, Немти, Дебрецин, Бесермењ и Дада са свим њиховим припадностима, наиме и свих осталих тврђава, замкова, градова, пољских градова, села и поседа, као и било којих добара и свих њихових припадности и државина покојног Ђурђа деспота Рашке у краљевини Угарској, било где да се налазе и постоје, и која је срећне успомене преречени покојни господин Јован Хуњади гувернер имао у својим рукама, држао и поседовао, било којим именом да се зову и називају и било где да су смештене и имају, реченом Стефану деспоту и госпођи Јелени, на било који начин учињене или ће се чинити убудуће. Истом деспоту Стефану и истој госпођи Јелени и њиховим потомцима и наследницима такође од примања, задржања, запоседања, као и било каквог улажења и увођења у власништво, коришћења и уживања плодова и користи њихових и њиховог примања и пријема, а и пререченом најсветлијем господину краља Матији од свих преписаних додељивања, даривања, отуђивања, раскидања, сагласности и несагласности, престајања, потврђивања, или било каквог оснажења учињених, или убудуће чинећих, забрањује и противи се, јавно и очигледно пред нама снагом и сведочанством ових наших слова. Дато на навечерје празника рођења Светог Јована Крститеља (23. јун). Године Господње хиљаду четиристо педесет и осме.

На полеђини: Сведочанство Будимског каптола о забрани краљеве мајке о свим добрима и њиховим припадностима.

Дипломатичке особености

Повеља Будимског каптола од 23. јуна 1458. године спада у уобичајену врсту протестног писма будимског и угарских каптола, настала у канцеларијама различитих каптола. После интитулације где је наведен наслов Будимског каптола, следи експозиција у којој се кратко препричавају околности које су довеле до издања повеље, као и садржај радње која је довела до издавања повеље. Пре експозиције долази скраћена општа инскрипција (или адреса).

Потом долази диспозиција, где се наводи сам правни акт којим Елизабета Силађи забрањује ту трансакцију. У датуму по обичају недостаје место, јер се подразумевало да је издата у седишту каптола. Време настанка повеље одређује се вигилијом празника, тј. даном који претходи празнику Рођења Св. Јована Крститеља. Повеља не садржи поптпис сходно пракси канцеларије угарских каптола или конвентаместа са јавном вером (loca credibilia).

Просопографски подаци

Личности деспота **Стефана Лазаревића**, **Стефана Бранковића**, (1420–1476) српског кнеза и деспота (владао: 1458–1459) сина Ђурђа Бранковића, као и **Јелене Палеолог**, кћери морејског деспота Томе Палеолога, жене (удовице) Лазара Бранковића (?–1473) није потребно посебно коментарисати.

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњене личности: **деспот Стефан Лазаревић**; **деспот Стефан Бранковић**; **Јелена Палеолог Бранковић**, према *Прегледу,* ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII.

Domina Elizabedth, relicta condam domini Johannis de Hwnyad, (Елизабета /Ержебет, Јелисавета/ Силађи од Хорогсега, око 1410–1483/4), 1 (ред у изворнику). Кћерка Ладислава Силађија из рода Гаразда (=Горажде). Сестра Михајла Силађија (=Свилојевић) и жена Јаноша) Јована Хуњадија (Јанка Сибињанина), гувернера Угарске. Елизабета је била мајка Ладислава и Матије Хуњадија (Корвина), угарског краља (1440/43–1490, владао: 1458–1490). Елизабета Силађи је вршила изузетан утицај на политику свога сина Матије Корвина. Располагала је и

управљала огромним поседима породице Хуњади-Силађи. Водила је рачуна о имовини породице, што се може видети и у чињеници да није допустила да се вредни поседи породице Хуњади-Силађи замене за остатке Српске деспотовине. Због овакаквих особина била је врло цењена од савременика.

Литература: E. Szontagh, *Iskolánk névadója: Szilágyi Erzsébet,* Az Egri állami Szilágyi Erzsébet leánygimnázium értesítője az 1964–65. iskolai évről, 34–40; J. Thuroczi, *Chronica Ungarorum*, ed. J. Kristó et E. Galanthai, Budapest 1985, 276, 278; J. Thyróczy, *A magyarok krónikája,* Fordította J. Horváth János, Budapest 1980, 401, 403, 410, 531, нап. 769; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 523.

Johannes de Hwnyad gubernator, (Јанко Хуњади, губернатор), 15, потицао је из ситноплемићке породице влашког порекла. Каријеру је започео под краљем Албертом, када је бранио град Северин, да би му била поверена одбрана границе јужне Угарске. Током живота био је северински бан, тамишки жупан, капетан Београда, а највишу титулу коју је понео била је губернатор Угарског краљевства. Учествовао је у рату против Османлија (1443–1444), преживео је пораз код Варне (1444), као и на Косову (1444). Умро је 1456. године у Земуну, пошто је одбранио Београд од Османлија.

Литература: P. Engel, *Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary,* 278–297; J. Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, Београд 1967, 115; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић*, 208; П. Рокаи, З. Ђере, Т. Пал, А. Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 154–158.

Michael Zylagy de Horogzek, regni Hungarie gubernator (Михајло од Хорогсега, гувернер краљевине Угарске), 10, брат Елизабете Силађи и ујак краља Матије Корвина. Био је касније гувернер Угарске и капетан Београда, затим саборац Јанка Хуњадија у борбама са Османлијама. Остао је упамћен и као противник деспота Ђурђа Бранковића. Михајло Силађи је пао у заробљеништво приликом једне чарке са турском четом 1460. године, одведен је у Цариград, где је султан Мехмед II одмах наредио да му одрубе главу.

Литература: А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 1995, 146; П. Рокаи и други, *Историја Мађара*, 157–160; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, 455, 471–474, 476, 480, 482–483, 489, 493–494, 501–503, 508, 517–520, 522–523, 526, 531–532, 535–536, 546.

Установе

У ранијој свесци *Старог српског архива* већ је објашњена установа **каптол**: ССА 9 (2010) 183.

Зборни каптол Светог Сигисмунда у Будиму, 1 (ред у изворнику), небеског заштитника (патрона) угарског краља Жигмунда Луксембуршког (владао: 1387–1437), у чију га је част основао, обављао је активност места са јавном вером (locus credibilis) на подручју читаве средњовековне краљевине Угарске.

Литература: П. Рокаи и други, *Историја Мађара*, 144.

Топографски подаци

У претходној свесци часописа ССА 11 (2012) 167–169, већ су објашњени топоними: **Ryvulus dominarum** (Asszonypataka, Nagybánya, Baia Mare), **Zathmar**, **Nempty** (Szatmár-Németi, Saty Mare), **Monkach** (Mynkács), **Debreczen** (Debrecen), **Bezermen** (Hajdúböszörmény) и **Dada** (Tiszadada).

Horokzeg (Horogseg, **Румунија)**, 3 (ред у изворнику), године 1408. Ладислав Силађи са породицом добија посед Хорогсег у Тамишкој жупанији, одакле им је предикат. Налази се близу Темишвара, седишта поменуте жупаније.

Литература: D. Csánki, *Magyarország történelmi földrajza* II, Budapest 1894.

Berekzaaz (у савременом мађарском: Beregszász, Берегово, Украјина), 12. Данас град у западној Украјини на граници са Мађарском. Био је главни град Берешке жупаније.

Литература: D. Csánki, *Magyarország* I, 441–442.

Thokay (у савременом мађарском: Tokaj, Мађарска), 12. Град у североисточној Мађарској. Чувен по тамошњем вину. У једном периоду био је деспотски посед.

Литература: D. Csánki, *Magyarország* I, 336, 339; К. Јиречек, *Историја Срба* I, Београд 1952^{2}; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић*, 95, 599, 600.

Melina Rokai
Belgrade

THE PROTEST CHARTER OF THE BUDA CAPTOL BY WHICH ELIZABETH SZILÁGYI PROHIBITED THE PLANNED ALIENATION OF THE ESTATE OF HUNYADI-SZILÁGYI FAMILY

The Budapest Copy of the Charter of the Buda Captol

Buda 1458, June 23

Summary

During the research in the National Archives of Hungary (Magyar Országos Levéltár) in Budapest, the author of this article has discovered a copy of the Charter of the Buda Captol of June 23, 1458., identical to the charter issued by this ecclesiastical institution, which is kept in the SANU Archives in Belgrade, and which has been published by PhD Đordje Bubalo. As previously known, the Charter represents Elizabeth Szilagyi's protest in written form to despot Stefan Branković and to Jelena, the widow of despot Lazar Brankovic, against the plan to alienate the estate of Hunyadi family. Publishing the text of the Budapest copy of the Charter issued by the Buda Captol, in Serbian translation, which is given in this paper, will attempt to show the provenience and the relationship of the aforementioned charters.

Key words: charter, Buda Captol, Elisabeth Szilagyi, Michael Szilagyi, Stefan Branković, Jelena Branković-Paleolog, John Hunyadi, Matthias Hunyadi Corvinus, Nagybánya, Szatmár, Mynkács.

РЕГИСТАР

УПУТСТВО ЗА САРАДНИКЕ ЧАСОПИСА

Рукописи на ћирилици се предају секретару редакције у истоветној папирној и/или електронској верзији. Комуникација са секретаром редакције и уредницима обавља се путем e-mail адресе stari.srpski.arhiv@gmail.com. На исту адресу шаљу се електронске верзије радова.

Основни текст и напомене: фонт Times New Roman, кодна страна SR (Serbian Cyrillic), величина 12 (за напомене 10), проред 1.5.

Издање документа на српскословенском језику: фонт Hram Studenica, кодна страна EN (English).

Издање документа на грчком језику: фонт Times New Roman (проширена верзија), кодна страна EL (Greek) или одговарајући други фонт који аутор треба да приложи уз електронску верзију рада.

Издање документа на латинском језику: фонт Times New Roman (проширена верзија), кодна страна EN (English) или SR (Serbian Latin).

У складу са *Актом о уређивању научних часописа* Министарства науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 110-00-17/2009-01, од 09. јула 2009), прилози који се објављују у часопису треба да садрже, осим основног текста и напомена:

– **Назив установе аутора** (афилијација), наведен у пуном облику уз име аутора, нпр. Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју. Афилијација се исписује непосредно испод имена аутора, функција и наставно или научно звање аутора се не наводе.

– **Адреса** или **е-адреса** аутора даје се у напомени при дну прве странице чланка. На крају презимена аутора стоји ознака за напомену у виду астериска. Ако је аутора више, даје се само адреса једног, обично првог аутора.

– **Назив и број пројекта**, у оквиру ког је чланак настао наводи се на дну почетне странице чланка. На крају наслова рада стоји ознака за напомену у виду двоструког астериска. Пример текста у напомени: ** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја

Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

– **Сажетак** (апстракт), као кратак информативан приказ садржаја чланка, обима не већег од 100 речи, који стоји између заглавља (име аутора, наслов и др.) и кључних речи, након којих следи текст чланка.

– **Кључне речи** (до 10), односно термини или фразе који најбоље описују садржај чланка за потребе индексирања и претраживања.

– **Резиме**, обима не већег од 250 речи, на крају чланка.

ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРИПРЕМУ ПРИЛОГА У РУБРИЦИ *ДИПЛОМАТИЧКА ГРАЂА*

Околности настанка исправе

Време и место одлуке о правном чину и/или записивању правног чина; ауктор и дестинатар; основне напомене о околностима настанка исправе с тежиштем на чињеницама које помажу да се расветле појединости које су недовољно познате или спорне у науци, уз упућивање на одговарајућу литературу.

Опис исправе

Оригинал, копија, печат; врста и димензије материјала на којем је исправа писана; каснији записи на документу; очуваност; место чувања документа.

Ранија издања

Библиографија ранијих издања; препоручује се хронолошко навођење, са основним библиографским подацима, и, уколико постоје, нотирање особености ранијих издања и битних одступања од читања које пружа аутор.

Текст исправе

1. Редови изворника обележавају се, почевши од другог, са две усправне црте (могу се наћи у симболима фонта Times New Roman), између којих је одговарајући број: нпр. |2|.

Напомена: Редови издања (5, 10, 15, 20...) не обележавају се.

2. Киноварна слова су велика и означавају почетак новог пасуса.

3. Почетак новог пасуса понекад се означава крстом. У том случају такође се користи велико слово.

4. Предлаже се употреба великих слова у складу са данас важећим правописом.

5. Надредни знаци (акценти) се не бележе.

6. Титле се обавезно остављају код бројева.

7. Скраћенице написане са титлом разрешавају се у округлим заградама – ( ).

8. Скраћенице написане без титли разрешавају се у четвртастим заградама – [ ].

9. Натписана слова спуштају се у ред без икаквих посебних ознака.

10. Оштећене празнине обележавају се трима тачкама у стреластим заградама 〈...〉, односно реконструишу, уколико за то има могућности, у стреластим заградама.

Напомена: Варијанта < > се не користи.

11. Очигледне писарске грешке означавају се ускличником (!). У одређеним случајевима препоручује се коментар у напомени.

12. Оригинална интерпункција замењује се савременом, при чему реченица треба да представља логичку целину.

13. Нема потребе да се при издавању докумената користи широко *е* (є), које се понекад појављује уместо прејотованог *е* (ѥ), пошто је према позицији употребљеног широког *е* јасно каква му је гласовна вредност. Предлажемо да се уместо њега употребљава обично *е* (е).

14. Приликом издавања повеља босанских владара и обласних господара неопходно је, тамо где се појављује, задржати ђерв (ꙉ).

15. Уколико је реч скраћена тако да је изостављен један (или оба) вокала који се понављају, у заграду се ставља један од њих, нпр. **пр ⷪ҇рокь – пр(о)рокь, реⷱ҇нное – реч(е)нное.**

16. Не треба наводити у напоменама на дну странице различита читања ранијих издавача која не мењају смисао текста (пре свега правописне разлике, испуштена, додата или удвојена слова, штампарске грешке и сл.). Препоручује се да се нотирају очигледне материјалне грешке, погрешна или другачија читања речи и реченичних делова или испуштања делова текста, којима се битно мења његов смисао.

Превод

Препоручује се да аутори доставе превод исправе на савремени српски језик.

Дипломатичке особености

Препоручује се да аутори ставе тежиште на оне дипломатичке аспекте документа који представљају јединствена или ретка решења у односу на оно што се може сматрати уобичајеном праксом датог времена и поднебља. У овој рубрици препоручује се употреба научног апарата.

Просопографски подаци

Није потребно коментарисати, па ни помињати, добро познате личности као што су владари, велики обласни господари и друге историјске личности највишег реда (нпр. Свети Сава, Стефан Душан, кнез Лазар, Вук Бранковић, Стефан Вукчић Косача...). Изузетак се може учинити уколико њихово помињање у документу на неки начин расветљава слабије познате или спорне појединости њихове делатности, при чему нагласак у објашњењу треба ставити управо на те појединости.

Важнији појмови и установе

Није потребно коментарисати појмове и установе који су већ објашњавани у претходним бројевима ССА. Изузетно, објашњења оваквих појмова могу се дати само ако је њихова употреба у конкретном документу на неки начин особена, и само ако у том смислу раније нису објашњавани.

Топографски подаци

Убицирање топонима који се помињу у исправи (по потреби приложити карту). Није потребно коментарисати, па ни помињати, добро познате топониме (нпр. Дубровник, Ново Брдо, Призрен, Света Гора, Хиландар). Изузетак се може учинити уколико њихово помињање у документу на неки начин расветљава слабије познате или спорне појединости њихове историјске улоге, при чему нагласак у објашњењу треба ставити управо на те појединости. Код коментарисања микротопонима, нарочито међника поседа дарованих појединим повељама, препоручује се давање прозног описа поседа који ће укључити у повељи наведене микротопониме, уз упућивање на евентуално приложену карту.

Напомена: У рубрикама *Просопографски подаци*, *Важнији појмови и установе* и *Топографски подаци* не препоручују се напомене. Библиографске упутнице треба давати у за то предвиђеним одељцима *Извори* и *Литература*. Уз појмове, установе, личности и топониме који се објашњавају потребно је навести

ред/редове из изворника у којима се јављају. Није потребно коментарисати појмове, установе, личности и топониме који су већ објашњавани у претходним бројевима ССА. Они се наводе на почетку одговарајућих рубрика у форми: „У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњавани појмови/установе/личности/топоними:“ нпр. **Милост** или **Бранко** или **Добрушта**. За појмове, установе, личности и топониме који су објашњени у првих 10 бројева часописа довољно је упутити на *Преглед*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII, где су дати подаци о годишту и пагинацији.

Обавезан снимак документа

Потребно је обезбедити снимак документа или податке о месту чувања и могућностима коришћења снимка или податке о месту чувања изворника и могућностима за његово фотографисање.

ЛЕКТОРСКЕ ПРЕПОРУКЕ

– наводнике приказивати као: „“

– полунавод (апостроф): ’

– црта: – (тастер Ctrl и минус [-] на нумеричком делу тастатуре), без размака приликом навођења страна (нпр. 123–127) и година (нпр. 1331–1355);

– цртица: - користи се само у сложеницама (нпр. српско-византијски); не треба је користити у случајевима у којима је препоручена употреба црте без размака (погрешно: 123-127, 1331-1355);

– фусноте су по хијерархији увек на последњем месту: “.[15] или .“[15] (погрешно: .[15]“. или [15].“);

– запета се увек куца у нормалу, сем у случајевима када је саставни део цитираног текста у курзиву;

– почетно слово имена одвајати од презимена аутора: нпр. Р. Михаљчић или В. А. Мошин;

– код писања датума треба писати назив месеца, а не његов редни број: нпр. 16. април 1346, (не препоручује се: 16. 04. 1346. или 16. IV 1346);

– векови се пишу римским цифрама: нпр. XIV век, (не препоручује се: 14. век);

– бројеви већи од троцифрених пишу се са тачком између хиљаде и стотине: нпр. 4.000 (не препоручује се: 4000 или 4 000);

– скраћенице за метар, километар, центиметар, милиметар пишу се ћирилицом: м, км, цм, мм, (не препоручује се: m, km, cm, mm);

– димензије које се односе на документе треба доносити у милиметрима (мм).

ЦИТИРАЊЕ

Монографије: Аутор (почетно слово и презиме), наслов рада (курзивом), место и година издања, цитиране странице.

Нпр: С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 25.

Прилози у научној периодици: Аутор (почетно слово и презиме), наслов рада (курзивом), назив часописа (скраћено уколико се налази у *Попису скраћеница*), број годишта (и свеске, уколико постоји таква нумерација), година (у округлим заградама), цитиране странице.

Нпр: Ј. Радонић, *Споразум у Тати 1426 и српско-угарски односи од XIII–XVI века*, Глас СКА 187 (1941) 158–161.

Прилози у зборницима радова и колективним публикацијама: Аутор (почетно слово и презиме), наслов рада (курзивом), наслов публикације, место и година издања, цитиране странице.

Нпр: Г. Бабић, *Владислав на ктиторском портрету у наосу Милешеве*, Милешева у историји српског народа, Београд 1987, 13–14.

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

AfSlPh	Archiv für slavische Philologie
Acta Albaniae	L. Thallòczy – C. Jireček – E. Sufflay, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, vol. I–II, Vindobonae 1913–1918.
М. Благојевић, *Државна управа*	М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 2001[2].
ВИИНЈ	*Византијски извори за историју народа Југославије* I–IV, VI, Београд 1955–1986.
Глас СКА/САН/САНУ	Глас Српске краљевске академије / Српске академије наука / Српске академије наука и уметности
Гласник ДСС/СУД	Гласник Друштва српске словесности / Српског ученог друштва
Годишњак ДИ БиХ	Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине
Годишњица НЧ	Годишњица Николе Чупића
Гласник ИД НС	Гласник Историчарског друштва Новог Сада
Годишњак СФФ	Годишњак скопског Филозофског факултета
ГПБ	Грађа о прошлости Босне
Ђ. Даничић, *Рјечник*	Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских* I–III, Београд 1863–1864.
ЕЈ	*Enciklopedija Jugoslavije* I–VIII, Zagreb 1955–1971.
ЕСИ	*Енциклопедија српске историографије* (ур. С. Ћирковић – Р. Михаљчић), Београд 1997.
Зборник ФФ у Београду	Зборник Филозофског факултета у Београду
ЗРВИ	Зборник радова Византолошког института

ИСН	*Историја српског народа* I–II, Београд 1981, 1982.
ИГ	Историјски гласник
ИЦГ	*Историја Црне Горе* II/1–2, Титоград 1967, 1970.
ИЧ	Историјски часопис
К. Јиречек, *Споменици српски*	К. Јиречек, *Споменици српски*, Споменик СКА 11 (1892), репринт: Београд 2007.
П. Карано-Твртковић, *Српски споменици*	П. Карано-Твртковић, *Србски споменицы или старе рисовулъ, дипломе, повелъ, и сношенiя босански, сербски, херцеговачки, далматински и дубровачки кралъва, царева, банова, деспота, кнезова, войвода и властелина*, Београд 1840.
B. Korablev, *Actes de Chilandar* II	B. Korablev, *Actes de Chilandar. Deuxième partie, actes slaves*, Византийскiй Временник, приложение къ XIX тому, С. Петербургъ 1915.
S. Ljubić, *Listine*	S. Ljubić, *Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i Mletačke republike* I–X, Zagreb 1868–1891.
ЛССВ	*Лексикон српског средњег века* (ур. С. Ћирковић – Р. Михаљчић), Београд 1999.
F. Miklosich, *Monumenta Serbica*	F. Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Viennae 1858, репринт: Грац 1964, Београд 2006.
Monumenta Ragusina	*Monumenta Ragusina. Libri reformationum* I–V, Zagreb 1879–1897.
С. Новаковић, *Законски споменици*	С. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912, репринт: Београд 2005.
Преглед, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII	Д. Јечменица, *Преглед објављених исправа, објашњаваних установа и појмова, просопографских и топографских података у првих десет књига Старог српског архива*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII.
Прилози КЈИФ	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор

М. Пуцић, *Споменици српски*	М. Пуцић, *Споменици србски* I–II, Београд 1858, 1862, репринт: Београд 2007.
Rad JAZU	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti
СБР	*Српски биографски речник* I–V, Нови Сад 2004–2011.
Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*	Д. Синдик, *Српска средњовековна акта у манастиру Хиландару*, Хиландарски зборник 10 (1998)
Д. Синдик, *Српски средњовековни печати*	Д. Синдик, *Српски средњовековни печати у манастиру Хиландару*, Осам векова Хиландара – историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура, Београд 2000, 229–239.
Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*	Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти од Душаново време*, Прилеп 1988.
T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik*	T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, I–XVII, Zagreb 1904–1981.
А. Соловјев – В. Мошин, *Грчке повеље*	А. Соловјев – В. Мошин, *Грчке повеље српских владара*, Београд 1936.
А. Соловјев, *Одабрани споменици*	А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права*, Београд 1926.
Љ. Стојановић, *Записи и натписи*	Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи* I–VI, Београд 1902–1926.
Љ. Стојановић, *Родослови и летописи*	Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, Београд – Сремски Карловци 1927.
Љ. Стојановић, *Повеље и писма*	Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, Београд – Сремски Карловци 1929; I–2 Београд – Сремски Карловци 1934, репринт: Београд 2006.
Љ. Стојановић, *Стари српски хрисовуљи*	Љ. Стојановић, *Стари српски хрисовуљи, акти, биографије, летописи, типици, поменици, записи и др.*, Споменик СКА III (1890).

СТАРИ СРПСКИ АРХИВ
КЊИГА 12 (2013)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Филозофски факултет у Бањој Луци
Филозофски факултет у Источном Сарајеву
Међуопштински историјски архив у Чачку

АДРЕСА РЕДАКЦИЈЕ
Универзитет у Београду – Филозофски факултет
Катедра за историју српског народа у средњем веку
Чика Љубина 18–20
11000 Београд

ЕЛ. ПОШТА
stari.srpski.arhiv@gmail.com

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК
Дејан Јечменица

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА
Илија Ковић

РЕГИСТАР
Дејан Јечменица

ПРЕВОД РЕЗИМЕА НА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК
Тијана Ковчић

ISSN
1451–3072

ШТАМПА
ЈП Службени гласник
Лазаревачки друм 13–15, Београд

Излази једном годишње
Тираж 300

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

93 / 94

СТАРИ српски архив = Old serbian
archives / одговорни уредник =
editor-in-chef Андрија Веселиновић :
– 2002, књ. 1– .
– [Београд] : [б. и.] , 2002–
(Београд : ЈП Службени гласник) . – 24 цм

ISSN 1451–3072 = Стари српски архив
COBISS:SR–ID 112563724